CSORBA GYÖRGY

AZ 1848–49-ES TÖRÖKORSZÁGI MAGYAR EMIGRÁCIÓ TÖRTÉNETE

„Az emigráns olyan semmi, kiből minden lehet.”
Veress Sándor

Az 1848–49-es szabadságharc bukását követően Törökországba menekült és ott letelepült magyarok története érdekes színfoltja múltunknak. Itt nem elsősorban Kossuthra és közvetlen környezetére gondolunk, hiszen ők már 1851-ben más országokba távoztak, hanem azokra, akik hosszabb-rövidebb ideig, esetleg életük végéig itt leltek új hazát, vagy a krími háború idején álltak török szolgálatba.

Előrebocsátva fontos leszögezni, hogy Bem személyét kivéve az alábbiakban nem foglalkozunk a lengyel és olasz menekültekkel, mivel a téma enélkül is óriási, ezzel szemben bekerültek adattárunkba a forrásokban csak ritkán felbukkanó más nemzetiségűek: egy-két belga, cseh, német stb. Dolgozatunk célja a menekültek általános helyzetének, illetve az egyéni sorsoknak a feltárása és bemutatása, ezért az emigráció politikai mozgalmait, vitáit, nézeteltéréseit nem vizsgáltuk.

A források

A törökországi emigráció története több vonatkozásban nincs kielégítően feldolgozva. Általánosságban ugyan számos forráskiadvány, könyv és tanulmány jelent meg a Kossuth-éráról, de a török földön maradt magyarokról nem készült érdemi munka.[1] Az emigráció egyes nevesebb személyeit leszámítva, szinte semmit nem tudunk róluk. Ennek egyik fő oka a török levéltári források ismeretének hiánya.

Az emigrációra vonatkozható török iratok zöme ma az isztambuli Başbakanlik Osmanli Arşiviben (Oszmán Miniszterelnökségi Levéltár) található. Az iratok sajátos nyelve és paleográfiája azonban külön tanulmányokat követel meg, mellyel a téma eddigi kutatói többségükben nem rendelkeztek. S mivel ez a korszak a magyar oszmanisztikai kutatások fő érdeklődési területén kívül esik, ezért az erre vonatkozó forrásokat magyar szempontból még senki nem dolgozta fel. (A jelen dolgozat elkészítéséhez mi sem tudtunk még török levéltári anyagot használni. Erre remélhetőleg a közeljövőben sor kerül.)

A témába vágó, feltárt török források mennyisége is rendkívül csekély. Az egyetlen ismert forráskiadvány Ahmed Refiké, ez azonban csak a Kossuthék távozásáig keletkezett iratokat tartalmazza. Refik nem közli az iratok eredeti lelőhelyét, sem a teljes iratanyagot, így kimaradtak olyan dokumentumok, melyeket csakis török forrásokból ismerhetnénk meg, mivel nem találhatók meg más országok diplomáciai iratai között. Refik azokat az iratokat igyekezett kiválogatni, amelyek a török hatóságok

[1] L. *Hajnal*; *Ágoston*; *Kakuk*; *Lukács*; *Göyünc* munkáit.

nagylelkűségét és jószándékát mutatják, ráadásul munkájában sok a sajtóhiba, a háromféle időszámítás (a Julianus-, a Gergely-naptár, illetve a muszlim) közös nevezőre hozásának a hiányából származó kronológiai zavar.[2]

A témával foglalkozó magyar kutató ezért jószerével csak a memoárirodalmat, a nem túl bőséges levelezést, a korabeli lapokat, illetve a bécsi kémjelentéseket és – császári katonáknál – az anyakönyveket tudja vizsgálni. A visszaemlékezések zöme azonban a kiegyezés után jelent meg; az első néhány évben mindössze néhány hazatért emigráns naplója és emlékirata látott napvilágot. Ezek viszont nem a legkedvezőbb fényben tüntették fel az emigráció viszonyait.[3] A memoárokat egyébként is mindig óvatosan, kellő forráskritikával kell kezelni, hisz írójukat az érzelmek jelentősen befolyásolhatják. (Példának okáért Maximillian Stein tábornokról Klapka tisztelettel szól, míg az emigránsok nagy része nem szereti személyét, és kerüli említését.) A visszaemlékezések szerzői általában emlékezetből írtak, s így nem egyszer pontatlanok: ugyanazon név gyakran kétféle variációban fordul elő munkáikban. Természetesen ezek az írások némelyeknél az önigazolást is szolgálták, s emiatt többször találkozhatunk bennük szándékos elhallgatásokkal, tévedésekkel, csúsztatásokkal.

Mivel Bécs érdeklődése Kossuthék török földről való eltávozása után periférikusnak számító törökországi emigráció iránt lelohadt – s újra majd csak a krími háború idején éledt fel –, a felhasználható bécsi jelentések száma is csekély.

A törökországi emigráció története

Az osztrák kormányzat már 1848 végén figyelmeztette a Portát, hogy a várhatóan területére menekülőket adja ki. A bécsi külügyminisztérium 1849. január 29-én megküldte isztambuli, valamint a többi keleti diplomáciai képviselőjének Kossuth és hívei szűkebb körének arcképét és személyleírását.[4] Az első menekültekről Fuád efendi,[5] a Porta bukaresti megbízottja 1849. július 23-i jelentésében számolt be: 1120 főről, köztük 36 tisztről tudtak, akik a vöröstoronyi csatát követően 1849. július 20-án török területre szorult 55. és 88. honvédzászlóaljból, egy üteg tüzérségből, s mintegy harminc, Mátyás-huszárezredbeli katonából kerültek ki. A menekülteket katonai őrizet mellett szállították el a határról. Augusztus 15-én Perczel Mór nevében egy küldött érkezett Orsovára, akivel a mintegy kétezer menekült befogadásának feltételeiről tárgyaltak. 17-én Fuád már azt az értesülést szerezte, hogy Mészáros, Dembinski és Perczel is átlépte a határt. Az osztrák és az orosz konzul azonnal kérte kiadatásukat, de az efendi megtagadta ezt. Kossuth ezen a napon lépett török földre, ahonnan Turnu-Szeverinbe, majd augusztus 22-én Vidinbe szállították.

---

2 *Refik*; *Karpat* 37. o.

3 *Hermann*.

4 *Ágoston* 40. o.; MTAK Ms. 4841/1.

5 Kecsedzsizade Mehmed Fuád (1815–1869) változatos pályája során ötször volt külügyminiszter és kétszer nagyvezér. 1849-ben a Porta bukaresti megbízottja. A Tanzimat egyik atyja. A magyar menekültkérdésben elért diplomáciai sikereiért szadaret müsztesárinak, egyfajta belügyi államtitkárnak nevezték ki. (EI II. k. 934–935. o.)

Vidinben nemsokára több ezer menekült gyűlt össze. Számukról eltérő adatok vannak. Karpat szerint 16.000 körül lehettek, ám még július-augusztus folyamán ebből kb. 8000 fő hazatért Magyarországra. Az isztambuli angol követ, Stratford Cunning 1849. szeptember 25-én kelt jelentése 3615 magyart, 738 lengyelt és 493 olaszt említ. Veress könyvében 3686 magyarról, 1200 lengyelről és 700 olaszról ír. Természetesen a menekültek pontos számát nem lehet meghatározni, hiszen a tábor létszáma napról napra változhatott, de becslésünk szerint durván 4000 magyarra tehető. Később, az augusztus 23-i mehádiai csata után kimenekült nagyobb katonai egységek voltak még: a 27., 78. és 67. honvédzászlóalj, az 1. (Rosty) honvéd vadászezred maradványai; valamint a már említett lengyel és az olasz légió.[6]

Eközben azonnal megindultak a kiadatás körüli nemzetközi diplomáciai csatározások. A szabadságharc vérbefojtói augusztus 29-én feltétel nélkül követelték a menekültek átadását; az oroszok az 1774-es kücsük-kajnardzsi, az osztrákok pedig az 1718-as pozsareváci, valamint az 1739-es belgrádi békére hivatkoztak. Ezekben kölcsönös kötelezettséget vállaltak egymás menekültjeinek be nem fogadására, illetve arra, hogy az ilyen személyeket távol tartják a határtól és őrzik őket. A békepontok között a török földre menekültek kiszolgáltatása is szerepelt az iszlamizáltak kivételével.[7] A cáriak számára a lengyel tisztek komoly veszélyt jelenthettek egy esetleges újabb lengyel felkelés alkalmával. A magyar szabadságharc leverésében szerzett tekintélyét felhasználva Oroszország ugyanakkor növelni akarta befolyását Törökországban. Az angolok a török kormányt kezdettől fogva az orosz követelések elutasítására bíztatták; persze háborút nem akartak: a béke fenntartása mellett az egyensúly megőrzésére törekedtek. Török részről szintén az orosz befolyás növekedése jelentette a fő problémát; a menekültkérdés, az egyre feszültebb orosz–török viszony közelivé tette a háború kirobbanását, s ebben az esetben jól jött volna a cári csapatok elleni harcban már gyakorlattal rendelkező magyar és lengyel tisztek támogatása.

Miután a török vezetés szeptember 10-én megtagadta a kiadatást, az oroszok burkoltan, de kategorikusan háborúval fenyegetőztek. Az angolok és a franciák azonnal segítséget helyeztek kilátásba Törökországnak egy konfliktus esetére. Ők valójában nem is hittek a háborúban: háborús évekkel a háta mögött Ausztria és Oroszország nem kívánhatott összetűzni egy ilyen kérdés miatt az Oszmán Birodalommal és az európai nagyhatalmakkal.[8]

A törökök mindenesetre – a szerződések alapján – titokban az áttérést ajánlották a menekülteknek. Az emigránsok a menedék helyett azonban mást láttak ebben: így remélték összeugrasztani az ellenfeleket. „A magyar háború Törökországban fog folytattatni" – írta Andrássy Gyula. Az emigránsok kezdetben elutasították az áttérést, de Bem viharos gyorsaságú áttérése után egyre többen lettek renegáttá. Kossuth kezdeti véleményét nem ismerjük, de – bár ő nem iszlamizált – bizonyára nem tarthatta vallásilag elítélendőnek, mert egy év múlva maga is azt hirdette, hogy a pápai állam elégedetlen lakossága térjen át tömegesen a protestáns hitre. Ráadásul a török kormány

---

[6] *Ágoston* 40. o.; *Veress* I. k. 13., 25., 27., 28. o.; *Karpat* 39. o.; *Rónay* I. k. 331. o.

[7] *Kovács* 653. o.; *Hajnal* 183. o.

[8] *Kovács* 648–655. o.

ajánlata szerint pár hónap múlva mindenkit felmentettek volna fogadalma alól. A renegátokat különválasztották a többiektől, egyenruhát, zsoldot kaptak – sokan ezért is tértek át –, amely lényegesen jobb megélhetést biztosított a tábor rossz körülményeihez képest. Az áttértek száma egyes források szerint október 29-ig 238 fő volt (216 magyar, 7 lengyel és 15 olasz), más forrás szerint 334 magyar és kb. 100 lengyel. Ezek összecsengenek egy török irat adataival, amely az oszmán hadseregbe belépett személyek diszlokációját mutatja: 193-an Ruméliába kerültek, 21-et Isztambulba küldtek, s rajtuk kívül szerepel még 15 nő is, valószínűleg feleségek; összesen tehát 229 fő. Az áttért tisztek és értelmiségiek egy másik csoportja későbbi időpontban kapott kinevezéseket.

Október 12-én Vidinben megjelent Hauslaub osztrák tábornok, aki hazatérés esetén amnesztiát ígért a legénységnek; csak kényszersorozáson kellett részt venni. Ugyanezeket a feltételeket kínálták a tiszteknek is, ha nem követtek el bűnt (ti. osztrák szempontból nézve), de ők csak közlegényként kerülhettek be az osztrák hadseregbe. Török források szerint október 22-én 124 lengyel, 201 olasz és 2732 magyar tért vissza Ausztriába, összesen 3157-en.[9]

Október közepén már mindenkit a városban szállásoltak el. 28-án érkezett meg a hír, hogy a Porta megtagadta Kossuth kiadatását, majd 30-án a lengyeleket az orosz határ közelsége, valamint a tél közeledte miatt Vidinből Sumlába szállították. Egy nappal később az olaszok Gallipoliba, november 2-án a renegátok szintén Sumlába indultak, s végül másnap a magyarokat is – török feljegyzés szerint 1650 főt – útnak indították. Sokan azonban ezt már nem élték meg: Vidinben körülbelül 600 magyar fekszik tömegsírban, főleg a kolera és a tífusz áldozatai.[10]

Kossuthék Sumlán 1849. november 21-től 1850. február 16-ig tartózkodtak. Itt a katonai parancsnok, Halim pasa Perczel Mórt jelölte ki az emigránsok vezetőjévé, valószínűleg Bem nyomására, aki az emigráció alatt szembekerült Kossuthtal. Perczel úgy oldotta meg a kínos helyzetet, hogy javaslatára választmányt alakítottak, amelynek elnöke a volt kormányzó lett. A magyarok saját törvénykezést is létrehoztak. Sumlán történt egy súlyosabb incidens is: Bárdy Rudolf emigráns inzultálta az osztrák konzul tolmácsát és kisérőjét, valamint egy Pollák Móric nevezetű kétes megbízhatóságú honvédtisztet, s amikor az utóbbi a konzulátusra menekült, Bárdy néhány társával követelte Pollák kiadatását. Lövöldözés is támadt. Az osztrák konzul jelentette az ügyet a török vezetésnek, mire az emigránsoknak a kaszárnyába kellett költözniük.[11]

Ausztria és Oroszország az emigráció szétszórására törekedett. Hosszas alkudozások után megegyezés született arról, hogy a magyarokat Konjában vagy Kütahjában – tehát Kis-Ázsiában, távol az orosz és osztrák határtól – telepítik le, és akik haza akarnak térni, szabadon megtehetik. A lengyeleknek el kellett hagyniuk Törökországot. A renegátokat, akiket oszmán állampolgároknak tekintettek, először Dijarbekirbe akarták internálni, de az ottani rossz időjárás miatt végül a szíriai Aleppo mellett döntöttek. A három nagyhatalom a

---

[9] *Hajnal* 134–154. o.; A renegátok számára: *Kovács* 665. o., ill. *Karpat* 43. o.; *Göyünc* 176. o. A 3156 fő rossz összeadás vagy sajtóhiba.

[10] *Hajnal* 164, 180. o.; *Kakuk* 14–16. o.; sumlai menekültek, halottak számáról: *Ágoston* 41. o.

[11] *Kakuk* 26–31. o.; *Veress* I. k. 96–103. o.

megegyezést követően, 1849. december 23-án újra felvette a diplomáciai kapcsolatot egymással, a török kormány pedig leszerelte a tartalék katonai egységeket (redif).

A szerződés értelmében Kossuth és 56 társa 1850. február 15-én indult útnak Sumlából és március 31-én érkezett meg Kütahjába. Később egyre több magyar utazott ide, egyrészt, hogy a kormányzót megvédjék az osztrák merényletektől, másrészt, mert onnan könnyebbnek vélték a továbbutazásukat Nyugat-Európába és az Egyesült Államokba. Kossuth azt is javasolta a török kormánynak, hogy Izmir vidékén egy kiterjedt birtokot utaljon ki a magyar menekülteknek, és a berendezkedésre biztosítson segélyt a kolonizáció céljából. Az emigráció egybetartását szolgáló tervezetet ő maga készítette el, a városka alaprajzával együtt, s mintegy négyszázan kötelezték is magukat a letelepedésre. Ám osztrák tiltakozásra ez nem valósulhatott meg.

1851. március 3-án az amerikai kongresszus mindkét háza olyan határozatot fogadott el, amellyel Kossuthot és környezetét meghívta az Egyesült Államokba. Az osztrákok heves tiltakozása ellenére hamarosan a török kormányzat is kijelentette, hogy az összes kütahjai internáltat elengedi. Végül Bécsben is belátták, hogy még mindig jobb, ha a magyar emigránsok Amerikába távoznak, mint ha a birodalom határai közelében maradnának. Még május 8-án Mészáros Lázárral az élen a kütahjaiak több mint fele és a lengyelek döntő része elhagyta a várost, továbbutazva Anglia felé. Egyidejűleg a török rendőrség valóságos hajszát indított az isztambuli és burszai magyarok között, és akiket összegyűjtöttek, azokat kényszerrel behajózták. Az oszmán vezetés elszállításukért 286.487 kurust fizetett. Kossuthék végül 1851. szeptember 1-jén távoztak el, s 8-án Gemlik kikötőjéből indultak hosszú emigrációs pályafutásukra.[12]

Egy nagyobb csoport azonban Sumlában maradt. Ezekről tudjuk a legkevesebbet. Pénztelenségükön a török kormány segített: 1850. június 14-én 354.000 kurust osztott szét, oly módon, hogy aki az országban akart maradni az 250, aki külföldre akart távozni, az 500 kurust kapott. Ez alapján Karpat 730 főre teszi a Sumlában maradtak létszámát, nem számítva azokat, akik nem szorultak rá a segélyre, illetve rendszeres ellátmányt kaptak (tisztek). A sumlaiak közül is 130-an hamarosan Amerikába utaztak. A többiek lassan szétszéledtek. Sokan odébbálltak más országok felé, többen török katonai szolgálatba állhattak vagy szétszóródtak az Oszmán Birodalom területén.[13]

A renegátok egy része Aleppóba került – egy török lista szerint 35 tiszt –, élükön Bemmel. Itt fogolyként kezelték őket, megtiltották a városban való szabad közlekedést, az üzletek látogatását, akadályozták őket abban is, hogy érintkezésbe lépjenek az aleppói diplomáciai kolónia európai tagjaival. Bem erre panaszlevet írt Resid pasa nagyvezírhez, mire lényeges javulás állt be helyzetükben. 1850 októberének végén az aleppói török helyőrségben elégedetlenség tört ki a zsold kifizetése körüli visszaélések miatt. Ez dezertálásokhoz vezetett, minek következtében az erősség meggyengült. A pusztai nomád arab lakosság egy csoportja kihasználva ezt, körbevette a várost és bebocsátást kért, mert „kölcsön akartak kérni a bankoktól”. Felhívták a többi arabot arra, hogy öljék meg a városban lévő török és keresztény katonákat, mert különben elpusztítják a várost. Azok azonban jelentették a dolgot a városi parancsnokságon. A török vezetés Bemhez

---

[12] *Ágoston* 41. o.; *Karpat* 38–41. o.; *Lukács* 64–65. o.; *Somlyói Tóth* 102–124. o.; *Orbán* 143–144. o.; OSZKK Analekta 11.121.

[13] *Karpat* 44. o.; *Veress* I. k. 135. o.

fordult segítségért, aki teljhatalmat kért és kapott. Az ágyúkat sugáralakban helyeztette el, hasonlóan a katonasághoz. Az arabok délután kettőkor támadtak. Megdöbbenésükre azonban kartácstűz fogadta őket, majd újabb sortüzek dördültek, s végül a lovasság kergette szét őket. A siker teljes volt, a halottak számát nem ismerjük pontosan. Bem ezután teljesen visszavonult, búskomor lett, majd hamarosan maláriában meghalt. Halála után a kíséretéből többen elhagyták Törökországot.[14]

A török katonai szolgálatba állt tisztek általában ugyanabban vagy magasabb rendfokozatban szolgáltak, mint amelyet elértek a magyar szabadságharc alatt. Külön magyar katonai egységet azonban magas létszámuk ellenére sem hoztak létre. A szolgálatról bármikor lemondhattak, s ekkor is tovább kapták járandóságukat. Az 1850–51-es boszniai lázadás alkalmával Ömer pasa[15] seregében körülbelül 400 magyar is harcolt egy egységben – akikről Ivo Andrić Omér pasa c. regényében is megemlékezett – , de a háború után az erőszakos térítési kísérletek miatt a csapat felbomlott.[16]

Az első isztambuli menekültek a Winkler-féle piemonti és velencei magyar légió katonái voltak, kb. 150 ember. Melléjük az Isztambulban élő magyarok közül még 250-en iratkoztak fel, s légiót alakítva az ifjú Orbán Balázs vezetése alatt megindultak a magyarországi hadszíntér felé. Ez az egység, miután Edirnénél hírt kapott a világosi fegyverletételről, szétszéledt. A legtöbb magyar Isztambulban gyűlt össze, ahol a legváltozatosabb módon próbáltak megélni. Gyülekezőhelyük Orbánék háza volt. A magyar kolónia aktívan segített az emigránsoknak munkát találni, elhelyezkedni. Sok huszártiszt Schwarzenberg lovardájában helyezkedett el. Számosan hajóslegénynek álltak. Rényi (Srainer) Károly hat társával szobafestő társaságot hozott létre, s a szultáni Dolmabahcse palotát festették ki. Egy építészetet tanult fiatalember néhány kőművességhez értő társával tizenkét fős társaságot hozott létre. Ők egy gazdag örmény Boszporusz-parti palotájának építését vállalták el, maguk mellé véve még 24 emigránst segédnek. Sester, a szultán osztrák származású főkertésze hat menekültet alkalmazott a szultán besiktasi kertjében. Keresettek voltak a magyar kocsisok is. A debreceni fegyvergyár igazgatója, bizonyos Matheidesz, puskaműves boltot nyitott, s később egy kis puskagyárat szervezett. Sokan régi mesterségüket folytatták, de egyes tisztek nem szégyelltek akár csizmadiaságot tanulni. Többen üzleti vállalkozásokba kezdtek a még otthonról kimenekített vagyonukból vagy innen-onnan összeszedett pénzből. Voltak, akik sikeres üzletemberek lettek, emellett azonban továbbra is felvették a török kormány által a tiszti rangjuk után fizetett járandóságot. Sokan a burszai selyemgyárban dolgoztak. A legtöbb vállalkozás azonban kudarcba fulladt, s az egyre nehezebbé váló megélhetés elől számosan hazatértek vagy továbbálltak nyugatnak.[17]

Az emigránsok 1851. május 15-én Magyar Egyletet is alapítottak Isztambulban baráti összejövetelek tartása és segélyezés céljából. Első elnöke Nyujtó Mátyás, titkára pedig Orbán Balázs lett. A még az évben Amerikába távozott Nyujtót Kosztolányi Ágoston

---

[14] *Kovács* 674–693. o.

[15] Ömer Lütfi pasa (1806. nov. 24. Plaski–1871. ápr. 18. Isztambul) eredeti neve Latas Mihály, az oguliai ezred hadapródjaként szökött át Törökországba és lett renegát 1828-ban. Pályája gyorsan ívelt felfelé, szinte az Oszmán Birodalom minden részében szolgált. 1868–1869-ben hadügyminiszter volt. (RNL XIV. k. 736. o.)

[16] *Veress* I. k. 326–327. o.

[17] *Orbán* 112–122. o.; *Veress* passim; *Szalczer* passim.; TL 1895. 13. sz.

követte az elnöki tisztségben. Az Egyletnek ekkor 78 rendes és 26 tiszteletbeli tagja volt. Magyar, olasz és francia isztambuli lapokat járattak, sőt egy saját költői és prózai lapot is kiadtak, amelyből eddig egyetlen példány sem bukkant elő. Fényes táncvigadalmakat rendeztek, amelyen más európai nemzetek képviselői is megjelentek, sőt sikerült az olasz és a lengyel emigrációval is állandó összeköttetést teremteniük. Az említett évben az osztrák követség saját fegyveres katonáival lerohanta az Egylet házát, és az ott talált irományokat és kis könyvtárat elkobozta. Működéséről 1856-ból van újabb adat: ekkor Tüköry Lajos egyik levelében arról ír csodálkozva – jellemezvén az akkori viszonyokat –, hogy az Egylet bálja verekedés nélkül végződött. 1857-ben a felbomlóban lévő egyesület titkára, Frecskay, a szervezet tatovlai székházában adott szállást Vámbéry Árminnak. A szétesés végül az általános szegénység és a pártoskodás miatt következett be.

A protestáns hitközösség Keleti Magyar Protestáns Colonia néven 1854. december 10-én alakult meg Galatán. Legfontosabb feladata volt egy közösségi helyiség, illetve templom számára helyet találni és a gyerekek számára egy iskolát létrehozni. Ennek érdekében az amerikai, angol és skót egyházakhoz fordultak. Kérvényezték amerikai védnökség alá helyezésüket, amelyet meg is szereztek. A hitközségi tagok amerikai útlevelet kaptak, amellyel az egész ország területén és külföldre is szabadon utazhattak. A Protestáns Colonia gondnoka Velits Károly, lelkésze az USA-ból érkezett, szintén emigráns Dudás János, titkára és magyar nyelvtanára Szilágyi Dániel volt. Mikor Dudás az Egyesült Államokba utazott pénzt kalapolni, W. Schauffer amerikai lelkész helyettesítette. Az 1856. december 7-én tartott ülés szerint Dudás megjárta Angliát, Skóciát és Amerikát, beutazta Németországot is, ám inkább csak ígéreteket kapott. Végül csak kevesebb mint 1000 frankot sikerült összegyűjteni. A krími háború miatt sokan voltak távol Isztambultól, így a presbiteri tagok számát négyről tizenkettőre emelték, hogy mindig határozatképesek legyenek. 1857 januárjában az isztambuli amerikai követ 500 piasztert adományozott a közösségnek. Az oktatás csak ez év márciusában indult meg. Iskolájukban 30-40 magyaron kívül számos nemzet gyerekei is tanultak.

A krími és az olaszországi események szétszórták nemcsak az emigrációt, hanem a protestáns közösséget is. Koós Ferenc emlékiratai szerint 1864-ben már csak tizen maradtak összesen, s ebből is csupán négy volt protestáns. Nem volt saját telkük és házuk. Azok, akik Isztambulban maradtak, a holland imaházba jártak. 1863-ban már más forrás szerint sem volt külön „gyűldéje" a magyaroknak, hanem a német Teutoniában gyülekeztek. 1866-ban Czakó Jánostól (vö. Velits Károly) Koós Ferenc elhozta a hajdani Magyar Egylet néhány irományát, melyet 1873-ban a máramarosszigeti evangélikus líceum igazgatójánál, Szilágyi Istvánnál helyezett el, az iskola könyvtárában.

Isztambulban a későbbiekben is számos magyar keresett és talált megélhetést, akik újra felállították az Egyletet, melynek elnöke 1883-ban Kovács Károly ex-Garibaldista-őrnagy, ügyvéd volt. A tagok száma 40-50 fő körül mozgott, természetesen ebben már

emigráns igen kevés lehetett. A magyarok szállásai elsősorban Galatán (Pera), az európaiak által lakott városnegyedben voltak.[18]

Ezenkívül az Oszmán Birodalom számtalan helyén bukkanhatunk magyar menekültekre. Várnától Sumlán keresztül Bejrútig, Kairóig, Alexandriáig találkozhatunk honfitársainkkal. Érdekességként említjük meg, hogy szinte mindenki kipróbálta a hasist, s voltak, akik ennek rabjaként haltak meg.

Az emigránsoknak a szabadságharc újrakezdésébe vetett reménye a krími háború idején éledt fel. Egy ilyen konfliktusra vártak már menekülésük kezdete óta. Sok magyar azonnal jelentkezett katonai szolgálatra. Kmety György Londonból jött vissza török földre. A török hadvezetés Klapka Györgyöt kérte fel a dunai hadsereg főparancsnoki tisztére, ám ezt osztrák tiltakozás miatt visszavonták, sőt egy-két kivétellel az európai seregrészből is eltávolították a magyarokat. Az ezután felajánlott kisázsiai főparancsnokságot Klapka már elutasította. Voltak, akik az angol „idegenlégióba” álltak be, bár ezeket már nem vetették be, és utána a brit birodalom különböző helyein a katonai telepek magját alkották. Az angol–svájci légióban, amelyik hosszú időn át Izmirben állomásozott, sok magyar szolgált, akik az osztrák hadseregbe való besorozás elől menekültek el: a világ valamennyi lehetséges helyén előfordultak, végül itt találtak menedéket és jövedelmet. Az angol–német légió kötelékében is szolgáltak magyarok, azonban ez az egység a békekötés miatt már el sem indult Keletre. A magyar katonatisztek többségét a frontra rendelték. Számtalan helyen voltak beosztásban. Az európai csapatoknál a híres Ömer pasa vezénylete alatt harcoltak, majd vele együtt vonultak a Krímbe; a pasa háziorvosa is magyar volt. Többen részt vettek a cserkesz háborúban is. Legtöbben a Kaukázus előterében harcoltak. Itt szolgált Guyon, Kmety, Kohlmann és Frits. Guyont 1853 októberében az anatóliai török hadsereg vezérkari főnökévé nevezték ki. Leghíresebb cselekedetük Karsz várának, melynek Kmety volt az egyik parancsnoka, az utolsó pillanatig való védelme volt. Nevükhöz fűződik a vár megerősítése is, amely Guyon tervei alapján folytak. Az erődítményt csak azért adták fel, mert Szevasztopol bevétele és a várható közeli béke miatt felesleges lett volna a további véráldozat. Azok az emberek, akik jól beszéltek a török mellett több idegen nyelvet is, tolmácsként nyertek alkalmazást magas rangú tiszteknél. Sajátos résztvevői is voltak a háborúnak: azok, akik markotányosként próbáltak meggazdagodni a katonákból. Tekintélyes számú magyar fektetett be pénzt, nagy hasznot is szereztek, de megtartani nem tudták. Legtöbben nem fektették be, hanem úri passziókra verték el, s a békekötés után hamarosan újból elszegényedtek. Az előrelátóak földet vettek vagy valamiféle vállalkozásba kezdtek, több-kevesebb sikerrel. A keleti háborút követően Ömer pasa alatt Bagdad táján teljesítettek szolgálatot a magyarok, ahol többen is meghaltak: pl. Lóródy (Eischl) Ödön, August Ludwig Wepler. Miután azonban 1856-ban az emigránsok részére általános amnesztiát hirdettek, sokan hazatértek.[19]

---

18 *Orbán* passim; OSZKK Analekta 11.121.; *Veress* I. k. 190. o., *Jancsovics* 53. o.; *Berzeviczy* 318. o.; *Vámbéry* 122. o.; TL 1894. 18.sz.; VÚ 1883. 18. sz.; *Koós* 1890. II. k. 355. o.; *Rónay* II. k. 200–204. o.; PEIL 1866. 1373–1376., 1407–1410. o.

19 *Jánossy* passim; *Veress* passim; *Szalczer* passim; *Klapka* passim.; *Kirzioglu M. Fahrettin* passim; *Berzeviczy* II. k. 279., 318. o.; TL 1894. 18. sz.

A béke után újra a megszokott életüket élték a magyarok. A memoárokból kiolvasható emigrációs történet itt véget is ér, hiszen az olaszországi események hatására a legtöbb menekült a megalakuló magyar légióba sietett, és tevékenyen részt vett a harcokban –ott találjuk meg az emlékiratok szerzőit is.

Az itáliai események, az otthoni enyhülés miatt Törökországban már csak azok maradtak, akiknek egzisztenciája török földhöz kötődött. Az emigránsok maradéka a kiegyezés után hazatért. 1867-ben „az emigráció létezési alapja megszűnt, tizennyolcz évi küzködés, hányattatás után megöregedve, megtörve, anyagi érdekeiket elhanyagolva haza térhettek... meghalni!”– írja keserűen Veress Sándor.[20]

Nem maradhat válasz nélkül az a kérdés, hogy mit adtak az emigránsok befogadó, második hazájuknak. Leglátványosabb tetteiket kétségkívül a hadszíntereken hajtották végre: az ellenség a török győzelmeket már-már közmondásszerűen a magyar katonatiszteknek tulajdonította. Ennek köszönhetően többen értek el magasabb katonai rendfokozatot is, életük végéig szolgálva az Oszmán Birodalmat. Az emigránsok között számos iskolázott ember volt, akik a török reformkorban, a Tanzimat-korszakban szellemiségükkel és tudásukkal hozzájárultak a változásokhoz. Nem egy bejáratos lett a szultáni udvarba, mások a dervisek számát gyarapították. Többen orvosként, mérnökként dolgoztak, de soraikban találunk mesterembert, könyvkereskedő és -búvárt, vendéglőst, kereskedőt. Leszármazottaik között található a századforduló legjelentősebb török költőnője, valamint az az Enver pasa, aki II. Abdülhamid szultán bizalmasa volt, s hitbuzgó muszlim létére keresztényekkel barátkozott, bort ivott és magánéletében Edwardnak nevezte magát. De közéjük sorolhatjuk saját nemzetünk jeles fiait is: Inger Károlyt, Szomália magyar „gyarmatosítóját”, avagy Veress Endre történészt is. S ezek csak az általunk ismert nevek. A török kormány is nagyra értékelte a magyarok tetteit, amelyet például Bem és Kmety hivatalos állami temetése, valamint a nekik és másoknak adott számos katonai kitüntetés mutatott meg.[21]

A törökországi magyar emigránsok névsora

Az alábbi névsorban szereplő 265 fő Kossuth távozása után is hosszabb-rövidebb ideig Törökországban maradt, vagy valamikor török oldalon harcolt. Általános határnak az 1852. évet tekintettük, azaz azokat próbáltuk meg felkutatni, akik e dátum után Törökországban éltek. Az adathiány miatt természetesen elég nagy a hibatényező. A legtöbb esetben még azt sem tudjuk, hogy egy-egy név szerint ismert emigráns mennyi ideig tartózkodott török földön, mikor hagyta el az országot, illetve halt meg. A *-gal jelölt neveknél kétséges, hogy megfelelnek-e az általunk felállított kategóriáknak, ám biztos, hogy valaha ők is jártak török földön. A lexikonformát Kozma György, illetve Bona Gábor munkáját követve azért választottuk, mert az iratokból kigyűjthető adatokat így lehetett egységesen rendszerezni.

---

[20] *Szalczer* passim.; *Veress* passim.; *Kertbeny*.; TL 1894. 18., 20–21.sz.; *Veress* II. k. 444. o.

[21] *Veress*, *Szalczer* passim; *Karpat* 44–47. o.; *Az Est*, 1935. VIII. 28.: Inger nagyapja az 1877–78-as orosz-török háborúban a plevnai győző, Gázi Oszmán pasa segédtisztje volt, s Edirnében halt meg; kilétét ezidáig nem sikerült megállapítani.

Nagyon nehéz összeállítani egy emigrációs listát a forráshiány, illetve a meglévő források jellege miatt. A legfőbb problémát a nevek azonosítása jelenti; ez tisztek esetében könnyebb, de itt is sok ismeretlen névvel találkozhatunk. Sokszor csak a személyek vezetéknevét közlik vagy tudják, ami egyes esetekben fölöttébb bizonytalanná teszi az életrajzokat. A keresztnevek területén uralkodik a legnagyobb káosz.

A névsor természetesen nem lehet teljes, bármikor felbukkanhatnak újabb nevek, főleg a török levéltári források ismertté válása után.

ADATTÁR

Argay György: (1823. Privigye, más adat szerint 1825. Szilsárkány–?) Eredeti foglalkozása gazdatiszt. 1848. okt. őrmester a 30. honvédzászlóaljban, 1849. márc. hadnagy. Júl. végén főhadnagyi kinevezésre terjesztik fel. Sumlán áttér a muszlim hitre Hüszejn néven. 1850. ápr. 17. Ömer pasa főhadiszállásán szolgál a török seregben; a következő év márciusában is még itt állomásozik. 1853-ban Izmir környékén gazdálkodik Dercsényi Istvánnal és társaival. 1854-ben Isztambulban tartózkodik, a krími háborúban markotányos. 1856-ban Belgrádban Kossuth-proklamációkat terjeszt. 1861. márc. 1862. aug. között az olaszországi magyar légióban szolgál mint számvevő őrmester. 1867-ben a szabadkai honvédegylet tagja.[22]

Árva János: A krími háborúban markotányos. 1857-ben Isztambulban tartózkodik.[23]

Árvay László (József): (1825. Ireg–1893. okt. 6. Budapest) Uradalmi ispán Batthyány István gróf valkányi (Tolna m.) birtokán. Őrmester, 1849. febr. 1. hadnagy a 33. honvédzászlóaljnál. Máj. 20. főhadnagy és segédtiszt, aug. 1. százados Kmety hadtestében. 1849. aug. 16. török földre lép, ahol megsebesül és román felkelők fogságába esik Kmetyvel együtt. Bem dzsidásai szabadítják ki, vele együtt van Aleppóban is. 1854-ben a Krímben tartózkodik. Amerikában is megfordul. 1856-ban tér haza, s ekkor internálják szülőfalujába. 1860-ban urasági udvarbíró Horgoson. A kiegyezés idején a Csanád megyei honvédegylet tagja, tiszttartó Morgóson. 1887-től haláláig a budapesti honvédmenház lakója.[24]

Asbóth János: Őrmester. 1854-ben Isztambulban lovász. A háborút követően Isztambulban tartózkodik. 1860-ban négy aranyat küld az MTA épületének felállítására.[25]

Asztalfi (1849-ig Tischler) Kristóf: (1824. Pozsony–1894. júl. 31. Pozsony) 1841–48 között osztrák katonai számvevő őrmester a 19. Schwarzenberg gyalogezrednél. 1848 nyarán alakulatával részt vesz a délvidéki harcokban. Okt. 1. főhadnagy a Bocskai önkéntes, majd az ebből alakult 52. honvédzászlóaljnál. 1849. febr. 16. százados az 52. honvédzászlóaljnál. 1849 októberétől 1850 júniusáig kényszerbesorozott katona korábbi alakulatánál, majd a Benedek gyalogezrednél, ahonnan dezertál. 1854-ben Isztambulban szíjgyártó. A krími háború után, 1857-ben Hágen Ignáccal és Veress Sándorral együtt bútorkereskedést nyit Isztambulban. 1861 szept. számvevő őrmesterként belép az olaszországi magyar légióba. 1862-től százados, 1867. jan. 8-án szerel le. Ezt követően egy ideig Iowában farmerként él, majd hazatér, s egy Pozsony megyei bányatársaság hivatalnokaként hal meg. Pozsonyban temetik el.[26]

---

[22] *Bona* 1998. I. k. 46. o.; *Veress* I. k. 305. o.; *Szalczer* 341. o.; *Kozma* I. 43. k. o.; *Lukács* 1986. 239. o.; *Ács* 15. o.; *Mikár* 83. o.

[23] *Szalczer* 363. o.

[24] *Bona* 1988. 82–83. o.; HL AVE; *Veress* I. k. 116. o.

[25] *Jánossy* 148. o.; *Szalczer* 355. o.; MTAK RAL 942/1860.

[26] *Bona* 1988. 80. o.; TL. 1894. 16. sz.; *Jánossy* 148. o.; *Ács* 15. o.; *Lukács* 1986. 240., 431. o.

Babai József: Közkatona. 1854-ben fogadós Alexandriában.[27]

Babos Mihály: (1825. vagy 1826. Tata–1867.) Eredeti foglalkozása gazdatiszt. 1849-ben honvéd hadnagy a 6. (veszprémi) honvédzászlóaljnál. 1850-ben Késmárki Józseffel és többekkel együtt Damaszkuszban sörgyárat hoznak létre, majd Késmárki halála után Bejrútban egy újabb üzemmel próbálkoznak öt évig. 1860-ban belép az olaszországi magyar légióba, ahol előbb tizedes, később főhadnagy. 1867. jan. 8-án lép ki, majd hazatér, és még ebben az évben öngyilkosságot követ el.[28]

Bajcsi Sándor: Honvéd. 1850–1853 között Isztambulban tartózkodik. Markotányos a krími háborúban. 1857-ben Isztambulban Papp Jánosnál van alkalmazásban. 1862-ben az olaszországi magyar légióban harcol.[29]

Bak Pál: Közlegény, a sumlai tábor tagja. A krími háborúban markotányos.[30]

Bakó Imre: (?–1860. Nociera) Előbb őrmester, majd 1849. júl. 13. hadnagy a 7. huszárezredben. 1850-ben a sumlai tábor lakója. Kanizsay András alatt dolgozik Szoszopolisz mellett. A krími háborút követően Isztambulban tartózkodik. 1860-ban az olaszországi magyar légió tagja.[31]

Balog István: Tüzér. 1854-ben Isztambulban molnár.[32]

Balog István: Közlegény. 1854-ben Isztambulban kocsis.[33]

Balogh András: (?–1899. Isztambul) Guyon alatt szolgál a szabadságharc idején. Emigránsként iszlamizál, s felveszi a Szülejmán nevet. Szolgál Szíriában, és felkeresi a Szentföldet is. Lányát egy török lovászmester veszi el, aki élete végéig eltartja őt. Az üszküdári muszlim temetőben temetik el.[34]

Balogh (Isten) Ferenc: (? Kolozsvár–? Isztambul) A szabadságharcban előbb egy szabadcsapat hadnagya, majd 1849. márc. 20. hadnagy a 7. honvédzászlóaljnál. Isztambulban borbélyként és foghúzóként él. Övig érő nagy szakálla miatt kapja melléknevét a többi Balogtól megkülönböztetendő. A krími háborúban markotányos. Galatán temetik el.[35]

Balogh (Fekete vagy Amerikai) János: 1851-ben Amerikába távozik, a krími háború idején visszatér Isztambulba, ahol fényképészeti csarnokot nyit. Azonos azzal a Balogh Jánossal, aki Szalczernél szerepel, és aki többször megjárja Amerikát. Egyik ilyen útja során tűnik el.[36]

Balogh (Czirmos) József: Szalontai születésű altiszt. Úri kocsis egy pasánál Üszküdárban. Rozsdabarna színű arcáról kapja melléknevét. 1861-ben belép az olaszországi magyar légióba.[37]

---

27 *Jánossy* 151. o.

28 *Bona* 1998. I. k. 55. o.; *Szalczer* 116., 310–311. o.; *Ács* 37. o.

29 *Szalczer* 341., 354., 359. o.; *Ács* 15. o.

30 *Szalczer* 341., 354. o.; *Hajnal* 682. o.

31 *Kozma* I. k. 111. o.; *Veress* I. k. 231. o.: a 88. honvédzászlóalj őrmesterének tette; *Szalczer* 355. o.; *Ács* 16.o.

32 *Jánossy* 148. o.

33 *Jánossy* 148. o.

34 *Magyarország*, 1899. X. 14.

35 *Kozma* I. k. 72. o.; *Veress* I. k. 229. o.; *Szalczer* 330., 341. o.; *Jánossy* 148. o.; OSZKK Analekta 11.121.

36 *Veress* I. k. 229. o.; *Szalczer* 330. o.

37 *Veress* I. k. 229. o.; *Szalczer* 330., 354. o.; *Ács* 17. o.

Balogh (Góbé) József: Székely származású. Altiszt a szabadságharc hadseregében. Az emigrációban molnárként él, Isztambulban a haszköji malomban dolgozik. A krími háborúban markotányos. 1857-ben amnesztiával hazatér.[38]

Balogh Lajos: (1826. vagy 1828. Nagyszalonta–?) A forradalom előtt gazdatiszt. A szabadságharc alatt honvéd hadnagy. 1850 januárjában a sumlai táborban található, 1854-ben Isztambulban török katonai szolgálatban áll. Amnesztiát kér és kap, de ennek ellenére nem tér haza. 1859–1862 között az olaszországi magyar légióban szolgál számvevő őrmesterként. 1863-ban Cuneoban tartózkodik. 1867. a Bihar megyei honvédegylet tagja.[39]

*Balogh (Csapkin=„Szoknyapecér") ?**: Közlegény. 1851-ben Isztambulban cseléd. Hetvenkedő modoráért kapja melléknevét.[40]

*Balogh (Pogány) Pál**: Altiszt. Káromkodásai miatt nevezik el így. 1851-ben Isztambulban tartózkodik.[41]

Bangya János: (1817. dec. 2. Apaj–1868. febr. 16. Isztambul) Kisbirtokos nemesi származású. Volt hadfi és 1834–1839 között nemesi testőr, újságíró Bécsben, majd Pozsonyban. 1848. okt. 1. százados a Zrínyi önkéntes, a későbbi 35. honvédzászlóaljnál. Dec. 1. őrnagy, 1849. jún. dandárnok, majd tábori térparancsnok, aug. 1. alezredes. A zsibói fegyverletétel után Komáromba menekül, ahol a katonai rendőrség parancsnoka lesz. 1849. szept. 30. Klapka ezredessé lépteti elő. Komárom feladása után emigrál. 1853-ban Párizsból megy Törökországba, ahol szintén ezredes Mehmed bej néven. A cserkesz származású Szefer pasa törzsfőnöke a cserkesz háború idején. Jelentéseket küld az emigrációról a bécsi titkosrendőrségnek. Mikor 1859. szept. 6-án a Kaukázusban a szentként tisztelt muszlim hőst, Sámil bejt[42] Baritinski orosz tábornok meglepi és elfogja, azt rebesgetik, hogy Bangya árulta el. Mint Isztambul rendőrfőnöke hal meg.[43]

Bányai Júlia (Sárosi Gyula): (1824. Vízakna–1883. nov. 1. Kairó) Híres műlovarnő Bécsben 1846-ban. 1848-ban Vízaknán lakik, mint egy ügyvéd fiatal özvegye. A szabadságharc kitörésekor Sárosi Gyula néven beáll közlegénynek a 27. honvédzászlóaljhoz, ahol tizedes, majd hamarosan őrmester lesz. Részt vesz az erdélyi harcokban, többször súlyosan megsebesül. 1849. júl. egy kém elfogásáért hadnaggyá nevezik ki a 2. (?) honvéd vadászezrednél. Az oroszok elleni küzdelemben a fenesi védharcokban olyan hősiesen küzd, hogy augusztus elején főhadnaggyá nevezik ki. A zsibói fegyverletétel után Vízaknán tartózkodik, majd Bukaresten keresztül Sumlára kerül. Ott férjhez megy Matta Ede honvéd századoshoz. Esküvőjén részt vesz Fuád pasa is. Erdélyben az ötvenes években proklamációkat osztogat (egyik társa a tragikus sorsú Várady József). Végül Kairóban telepednek meg, ahol vendéglőt nyitnak. Lányával 1866-ban hazalátogat. 1880-ban a vízaknai honvédemlékmű felállításához ötven forintot küld.[44] (Vö. Matta Ede.)

Barabás József: Közlegény. A krími háborút követően hazatér.[45]

---

[38] *Veress* I. k. 229. o.; *Szalczer* 341., 354., 390. o.

[39] *Bona* 1998. I. k. 79–80. o. ; *Ács* 17. o.; *Lukács* 1986. 243. o., *Jánossy* 148. o.

[40] *Veress* I. k. 229. o.; *Szalczer* 330., 354. o.

[41] *Veress* I. k. 229. o.; *Szalczer* 354. o.

[42] Kaukázusi szabadságharcos vezér, aki 1834-ben állt az oroszok elleni, a kaukázusi népek függetlenségéért harcoló csapatok élére. Tekintélyes teológus, ragyogó hadvezér és szervező. Két évtizedig fennálló erős államot hozott létre. Az oroszok csak fogságba esése után tekintették hivatalosan meghódítottnak a Kaukázust. (*Heller* 482. o.)

[43] *Bona* 98–99. o.; *Klapka* 592. o.; *Veress* II. k. 37. o.; *Kozma* I. k. 140–141. o.; HL AVE

[44] *Bona* 1998. I. k. 87. o. ; *Kozma* I. k.146. o.; TL 1892. 15. sz.

[45] *Szalczer* 355. o.

Barabás Mihály: (1824. Albis–?) Tizedes a 15. határőrezredben. 1848 őszén ezredével csatlakozik a honvédsereghez. 1849. febr. őrmester, ápr. hadnagy a 15/3. vagy 4. határőrezredben (85. vagy 86. honvédzászlóalj). Sumlán áttér, a török hadsereg tisztje lesz. 1860–1866 között az olaszországi magyar légióban szolgál.[46]

Bárdy Rudolf: Állítólag gazdag előkelő földbirtokos családból származik. Atyja kívánságára beáll a Budán székelő József-ezredbe, ám hazafias izgatásaiért áthelyezik Itáliába az Estei-ezredhez. A forradalmat követően dezertál, és Splény Lajos megbízásából részt vesz a Winkler-féle velencei magyar légió megszervezésében. Ennek feloszlatása után menekül Törökországba. Híres-hírhedt verekedő, rejtői figura. Az emigránsok kerülik. Egy verekedése miatt a török hatóságok elől kénytelen Angliába menekülni, majd az Egyesült Államokba távozik. Ott megírja angol nyelven emlékiratait, s annak eladásából próbál megélni. További sorsa teljesen bizonytalan. Állítólag egy verekedés alkalmával hal meg, illetve Argentínában élő fia szerint Panama államban lesz ültetvényes, s ott is temetik el.[47]

Barkó Imre: Hadnagy. 1854-ben Burgaszban gazdasági alkalmazott.[48]

Bem, Jozef: (1794. márc. 14. Tarnow–1850. dec. 10. Aleppo) Lengyel nemesi származású forradalmár. A varsói katonai akadémián végez. Előbb a napóleoni lengyel hadseregben, majd a Kongresszusi Királyság cári lengyel seregében szolgál. Az 1830–31-es lengyel szabadságharcban tábornok, a bukás után Franciaországba menekül. 1848 októberében a bécsi felkelés védelmét irányítja. 1848. nov. 22. honvéd tábornok, az erdélyi hadszíntér parancsnoka. Később altábornagy, majd 1849. aug. 9. a magyar főerők parancsnoka. Aug. 17-én még visszafoglalja Dévát, másnap azonban emigrál. Murád pasa néven elsőként tér át. Rangját megtartva Aleppóba internálják, ahol ferikké, azaz területi parancsnokká nevezik ki 7500 gurus fizetéssel. Lelkesen készíti a terveket a török hadsereg megreformálására az oroszok elleni mielőbbi harc reményében. Az Aleppo környéki salétrommezőkre építve salétromot kezd gyártani. Az aleppói lázadás leverése után visszavonul, majd feltehetően a kedvezőtlen éghajlat és a malária miatt rövidesen meghal. Ingóságait Kmety magával viszi Európába. Iszlám módon temetik el. A kormány kifizeti összes adósságát és díszes sírkövet állít neki. Az Aleppo északi részén fekvő muszlim temetőben található nyughelye a szembajosok zarándokhelye lesz, miután a legenda szerint egy dervis egy gyulladt szemű embert a Bem sírhantjából vett földdel gyógyít meg.[49]

Berendy ?: 1855. nov. 1-jén, mikor Türr Istvánt az osztrákok jogtalanul lefogják Bukarestben, Türr az utolsó pillanatokban átadja pénzét és hivatalos iratait Berendy török őrnagynak, aki értesíti az angol konzult. 1864-ben már ezredes.[50]

Bernáth József: (Máramarossziget–?) Osztrák hadnagyként szökik át a szabadságharc hadseregébe, ahol százados lesz. Törökországban áttér a muszlim hitre Mehmed efendi néven, és beáll a török hadseregbe. Bolgár nőt vesz feleségül. A krími háborúban több csatában is harcol, később Sturdza Ghika herceg tábornok segédtisztje, majd ugyanaz Kmety mellett. Kmety lemondása után Bejrútból Damaszkuszba helyezik át rendőrfőnöki minőségben és ezredessé léptetik elő. Egy intézkedés során az arabok felkoncolják valamikor 1860 után.[51]

Berzenczey László: (1820. jún. 26. Kolozsvár–1884. nov. 14. Budapest) Nemesi származású. Anyai nagyapja Kőrösi Csoma Sándor egyik támogatója, anyja pedig Cserey Mihály történetíró famíliájából való. A székelyudvarhelyi kollégiumban végzi iskoláit. 1840-ben táblai írnok

---

[46] *Bona* 1998. 90. o. ; *Ács* 18. o.; *Lukács* 1986. 245. o.

[47] *Veress* I. k. 96–101., 198. o.; *Ács* 19. o.; *Gulyás* 438. hasáb.

[48] *Jánossy* 151. o.

[49] *Bona* 103–104. o.; *Kovács* passim.; *Karpat* 43. o.; *Szalczer* 218. o.

[50] *Kertbeny* 156. sz.; *Lukács* 1995. 102. o.

[51] *Szalczer* 352., 365-366. o.; *Kertbeny* 158. sz.

Marosvásárhelyen. Marosszék követeként részt vesz az 1847. évi erdélyi országgyűlésen, amelyen az ő beszédének hatására mondják ki az úniót. A szabadságharc alatt Erdély kormánybiztosa, a Mátyás-huszárok parancsnoka. Világos után bujkál, majd Havasalföldre, s onnan Sumlára menekül. Ott mint polgári személy szerepel őrnagyi járandósággal. Távollétében halálra ítélik. Kossuthtal együtt Amerikába távozik, s onnan indul 1852-ben első őshazakutató útjára, amely során a Földet körbehajózva megpróbál eljutni Hongkongba. 1854/55 telét Monasztirban tölti, majd Ömer pasa főhadsegédeként hadtestével a Krímben harcol. Részt vesz Szevasztopol ostromában is. A háborút követően Bukarestbe megy és tanári állást vállal, azonban az osztrákok üldözése miatt menekülnie kell. Ezt követően három éven keresztül Burszában él súlyos betegen. 1862. jún. 17. feladja magát a galaci osztrák konzulnál, és amnesztia ígéretével hazatér, de 1867-ig Klagenfurtba internálják. A kiegyezés után országgyűlési képviselő. A politikából kiábrándulva 1873. máj. újból Kelet-Ázsiába utazik. Szentpétervár, Omszk, Kazahsztán érintésével magányos vándorként gyalog áthág a Tien-sanon, az Altaj-hegységen; Kásgár után átkel a Karakorumon is, majd a Himalája 4-5000 méteres hágóin, s végül 1874 szeptemberében megérkezik Bombaybe. Ő a világon az első európai, aki északi irányból az említett útvonalon jut el Indiába. Port Szaid és Isztambul érintésével decemberre ér haza Budapestre, majd Marosvásárhelyre. Utazásainak kudarca (megfelelő előtanulmányok és képzettség hiányában nem érhetett el tudományos eredményeket), az emigrációs viszályok és családi gondjai megviselik idegrendszerét; elmegyógyintézetbe zárják, ahol még tíz évig él.[52]

Bibera ?: A szabadságharcban a mozgó nemzetőrség kötelékében teljesít szolgálatot mint százados. Kozma szerint a szabadságharc végén kinevezik főhadnaggyá a 131. honvédzászlóaljhoz, mely kinevezés 1849. aug. 11-én jelenik meg hivatalosan. 1864-ben a török seregben szolgál.[53]

Birkus József: Közlegény. 1854-ben Isztambulban kocsis.[54]

Bíró (1848-ig Richter) Ignác: (1826. máj. 3. Tokaj–1890. ? 3. Tarcal) Kassán filozófiát tanul. 1844-től hadfi, majd hadfi őrmester a 31. Leiningen gyalogezredben. 1848. szept. 1. hadnagy, majd dec. 1. százados az 50. honvédzászlóaljnál. Dec. 29-én a móri csatában sebesülten fogságba esik, Königgrätzben tartják fogva. 1850-ben emigrál és belép a török hadseregbe Ömer néven. 1851-ben százados Monasztirban, 1852–1853 között Ömer pasa vezérkari tisztje. Harcol a krími háború több hadszínterén is, majd a szultán megbízottja Afrikában. 1862-ben Abdul Kerim pasa segédtisztje, a montenegrói hadjáratban is szolgál. Többször is kitüntetik. 1869-ben leköszön és hazatér, századosként beáll a közös hadseregbe. 1877-től őrnagy a m. kir. honvédségnél, ahonnan 1886-ban ezredesi rangban nyugalmazzák.[55]

Bíró Imre: (Nagyabony–?) Hadnagy. 1854-ben Isztambulban lovász.[56]

Bíró János: Honvéd. 1864-ben török százados.[57]

Bíró Miklós: Őrnagy. 1854-ben az európai török seregben szolgál.[58]

Blana Szilárd (Konstantin): (1826. jún. 2.–1897. márc. 25. Budapest) Kereskedelmi iskolában, majd a karánsebesi katonaiskolában tanul. 1843-ban önkéntes a cs. kir. hadseregben. 1848-ban hadfi tizedes a 16. gyalogezrednél Itáliában, a szabadságharc hírére hazatér. Szept. 27. hadnagy

---

[52] MUL 50–52. o.; *Ács* 23. o.; *Ács* 1940. 193–260. o.; *Kozma* I. k. 153–154. o.

[53] *Kertbeny* 166. sz.; *Kozma* I. k. 264. o.; *Biber*

[54] *Jánossy* 148. o.

[55] *Bona* 1988. 120. o.; HL Personalia 5/c. *Bíró Ignác* hagyatéka.

[56] *Jánossy* 148. o.; OSZKK Analekta 11.121.

[57] *Kertbeny* 173. sz.

[58] *Jánossy* 150. o.

az Országos Nemzetőri Haditanács, majd a hadügyminisztérium tüzérségi osztályán, 1849. ápr. a 14. hatfontos gyalogüteg-parancsnoka a Feldunai hadseregnél. Törökországban egy angol konzul helyezi védelme alá. A török seregben alezredes lesz, és egy ágyúöntödét vezet (?). Később Franciaországban él. Az 1860-as években vendéglős Pesten. A pesti honvédegylet tagja 1867-ben és 1890-ben. 1867-ben Pesten német nyelven kiadja visszaemlékezéseit, majd 1882-ben magyarul is megjelenteti őket a Pesti Hírlapban.[59]

Boros Sándor: (1830 k. Nagyvárad–Budapest) Joggyakornok. 1848 novemberétől az 55. honvédzászlóalj katonája, őrmester, majd 1849. márc. 29. hadnagy. A vöröstoronyi ütközet után török földre kerül. A sumlai tábor lakója. A krími háború után Isztambulban tartózkodik. Később aranyásó Kaliforniában. A kiegyezés után hazatér, a Pest megyei honvédegylet tagja. Díjnok a megye alkalmazásában.[60]

Borsay Sándor: Honvéd százados. 1854-ben Isztambulban török katonai szolgálatban áll. A krími háborúban markotányos, ezt követően Isztambulban tartózkodik.[61]

Borsovay Géza: Tüzérfőhadnagy, Stein Miksa egyik segédtisztje török szolgálatban is. Áttér a muszlim hitre Kizlár (?) efendi néven. 1857-ben Isztambulban tartózkodik Stein mellett.[62]

Borza Áron: Enyedi diák, majd a szabadságharc alatt őrmester. 1850 elején a sumlai tábor lakója. 1851-ben Isztambulban kocsis egy örménynél. A Makk-féle összeesküvés során titkos megbízatással Magyarországra utazik, s többé nem tér vissza.[63]

*Börczy Gyula**: Dombóvári születésű, vagyontalan nemesi származású magyar. Írnok a herceg Eszterházy uradalomban. 1848. máj. önkéntes a 2. honvédzászlóaljban. 1849. jan. segédtiszt Guyon tábornok mellett, majd százados a 33. honvédzászlóalj állományában. Emigrál, Sumlán, utóbb Belgrádban tartózkodik. Hazatér, 1854-ben kiadó a kapuvári kerületi bíróságnál.[64]

Bulla György (Nikodém): (1827. Usztye–1898. Alsókubin) Joggyakornok. 1849. jan. 28. őrmester az 1. zólyombesztercei honvédzászlóaljnál, később hadnagy az 51. zászlóaljnál. 1850. ápr. 9. besorozzák a 33. gyalogezredbe. 1854-ben megszökik és Algírban belép a francia idegenlégióba. Idegenlégiósként vesz részt a krími háborúban, ahol meg is sebesül. 1858-ban hazatér, újból besorozzák és az osztrákok oldalán harcol Itáliában 1859-ben. 1861-ben szerelik le. 1867-ben az Árva megyei honvédegylet tagja. 1872-ben járásbíró. Az 1890-es években az Árva megyei honvédegylet elnöke.[65]

Collin, Ludwig, von Colstein: (1810. Klagenfurt–1854. ?) Cs. kir. altábornagy fia. A gráci katonaiskolán végez. 1848 májusáig a 62. gyalogezredben szolgál, majd nyugalmazott főhadnagy Pesten. 1849. máj. 1. százados a Temesi bánságban alakuló, németekből álló 67. honvédzászlóaljban. Emigrál, 1852-ben távollétében halálra ítélik. 1851-ben Musztafa néven Monasztirban szolgál. A török hadsereg őrnagyaként hal meg.[66]

Csabai András: (?–Isztambul) Altiszt. 1854-ben a török fővárosban foghúzó (!).[67]

*Csanády ?**: 1851-ben Isztambulban nejével kuruzsló.[68]

---

59 *Blana*; TL 1897. 5–6. sz.; *Bona* 1998. I. k. 170. o.; *Mikár* 24. o.; *Mikár* 1891. 52. o.

60 *Bona* 1999. III. k. 538. o.; *Hajnal* 680. o.; *Kozma* I. k. 321. o.; *Szalczer* 354. o.;

61 *Bona* 1998. I. k. 207. o.; *Szalczer* 341., 355. o.; *Jánossy* 148. o.; *Kozma* I. k. 209. o.

62 *Borsovay*

63 *Hajnal* 681. o.; *Kertbeny* 211. sz.; *Veress* I. k. 233., 252. o.

64 *Bona* 1988. 134. o.

65 *Bona* 1998. I. k. 234. o.; VÚ 1898. 16. sz.

66 *Bona* 1988. 144. o.; *Kertbeny* 251. sz.; MTAK Ms. 4840/8.

67 *Jánossy* 148. o.; *Szalczer* 354. o.

68 *Veress* I. k. 235. o.

Császár Péter: Muszlim hitre tér. 1850-ben ennek ellenére az emigránsok törvényszéke ítélkezik felette, amiért egy bolgár kocsmában négyen összevesztek, és agyonütötték egy Végh Ferenc nevű társukat. Négy évre ítélik, a büntetést egy török börtönben tölti le. A krími háborúban markotányos. A háború után Isztambulban él, később Szulinánál, a Duna-szabályozásnál dolgozik. Tulcsai háza 1857-ben leég. 1860-ban az olaszországi magyar légió állományába tartozik.[69]

Cseh Imre, alsócsernátoni: (1805. Csernáton–1852. febr. 10. Isztambul) Székely születésű. Fiatal korában Törökországban belép a hadseregbe, és 16 évig csapatparancsnok Szíriában. Már évekkel a forradalom előtt hazatér, és birtokán gazdálkodik. Törökországi élményeiről és utazásairól könyvet ad ki. 1849. márc. főhadnagy, ápr. százados, később a vöröstoronyi dandár vezérkari tisztje. A kormány éppen azért helyezi ide, hogy egy esetleges visszavonulás alkalmával közvetítő legyen a törökök felé. 1849. júl. 20. seregtestével a cári csapatok Havasalföldre szorítják, ahol a törökök előtt lerakják a fegyvert. Vidinben, Sumlán, majd Kütahjában Kossuth török tolmácsa és nyelvtanára. Már nem akar beállni katonának, s a nyomorral küszködve hal meg a török fővárosban. Előbb a Bella Vista temetőben helyezik örök nyugalomra, majd mikor annak helyére kaszárnyát építenek, a magyar emigránsok temetőjébe, Feriköjbe viszik át maradványait.[70]

Csekei Ferenc: Altiszt. 1854-ben Isztambulban asztalos. Esetleg azonos lehet a Szalczernél említett, Isztambulban elhunyt Csekey Istvánnal.[71]

Csenky Pál: Altiszt. Isztambulban hal meg.[72]

Csia Farkas: 1849. máj. 7. tizedesként kitüntetést kap a 15. Mátyás huszárezredben (testvére is ott szolgál). 1849. júl. 20. a vöröstoronyi csatát követően szorulnak török földre. 1854-ben Isztambulban lovász. A krími háborúban markotányos, később testvérével és öt másik társával Ruszcsukon gazdálkodik három-négy évig, végül hazatér.[73]

Csia Ignác: Altiszt. Az előbbi testvére. 1854-ben Isztambulban szolga. A krími háborúban markotányos.[74]

Csiszár János: Altiszt. 1854-ben Isztambulban szabó.[75]

Csiszár Ferenc: (1830. Szentjános–?) A forradalom előtt földműves, majd honvédként harcol. 1854-ben szolga Várnán. A krími háborúban markotányos. 1860. okt.–1866. nov. között az olaszországi magyar légióban őrmester.[76]

Csonka András: Altiszt. 1854-ben Isztambulban tartózkodik.[77]

Czapkay Imre: (1824. aug. 12. Kisszeben–1884. Kisszeben) Magyar nemesi származású. Jogot végez. Ügyvéd, majd gyakornok a magyar udvari kamaránál Bécsben. 1848. jún. önkéntes, majd okt. 11. hadnagy a 62., illetve az 56. zászlóaljban. 1849. febr. 2. főhadnagy, jún. 16-án áthelyezik Komáromba a 98. zászlóaljhoz. Aug. 20. századossá léptetik elő. Komárom feladása után emigrál, 1850-től az USA-ban él. 1854-ben Philadelphiában orvosi diplomát szerez. Magán, majd katonaorvos az angol, később a török hadseregben. Erzurumban és Afrikában

---

69 *Szalczer* 129. , 341. o.; *Ács* 31. o.; *Szalczer* 354. o.; *Veress* II. k. 209. o.

70 *Bona* 1988. 148. o.; FPT; *Kakuk* 59. o.; *Szalczer* 13–16. o.; *Kozma* I. k. 386. o.

71 *Jánossy* 148. o.; *Szalczer* 355. o.

72 *Szalczer* 355. o.

73 *Jánossy* 148. o.; TL 1894. 18. sz.; *Szalczer* 369. o.; *Veress* I. k. 234. o.; *Nagy Sándor* LXXXVII. o.

74 *Jánossy* 148. o.; vö. az előző jegyzettel.

75 *Jánossy* 148. o.

76 *Lukács* 1986. 266–267. o.; *Szalczer* 341. o.; *Jánossy* 151. o.

77 *Jánossy* 149. o.

szolgál. 1862-ben hazatér, 1867-ben a Sáros megyei honvédegylet tagja. 1870–1877 között m. kir. honvéd százados, ezt követően haláláig ismét orvosként tevékenykedik.[78]

Czenki Imre: Altiszt. 1854-ben Burszában kocsis.[79]

Czetz István: (1816. Marosvásárhely–?) Czecz János honvéd tábornok rokona. Őrmester, 1849. febr. 16. hadnagy a 13. Hunyadi huszárezredben. A világosi fegyverletételnél főhadnagy. Az 1850-es években Isztambulban él, kezdetben egy török úrnál cseléd. 1861-ben Garibaldi alatt az olasz királyi hadseregben szolgál. 1862-ben százados az olaszországi magyar légióban. 1866-ban a poroszországi magyar légió tagja. 1867-ben hazatér és letelepedik szülőhelyén, ahol ekkor a helyi honvédegylet tagja is.[80]

Czillinger Lajos: (? Rákospalota–?) Polgári származású. Uradalmi gazdatiszt Károlyi István gróf káposztásmegyeri birtokán. 1848. máj. önkéntes, majd tizedes a 2. honvédzászlóaljnál. Okt. hadnagy a 33. honvédzászlóaljban, 1849. febr. 25. főhadnagy és segédtiszt, végül százados. 1851-ben Monasztirban Iszkender néven van állományba véve; Ruszcsukon állomásozik lovassági századosként. 1854-ben Isztambulban cipész. 1869-ben a Csongrád megyei honvédegylet tagja. Kertbeny szerint 1857-ben Palotán hal meg.[81]

Czirjék (Czirják) Adolf: (Nagyvárad 1818 k.–1862. Nápoly) Honvéd hadnagy az 55. zászlóaljnál az erdélyi hadszíntéren. 1849. ápr. Bem előlépteti főhadnaggyá. 1850. ápr. 17. renegát török tiszt Ali efendi néven Ömer pasa seregében. 1852–53 között Orbán Balázsék házában lakik, és alkalmi munkákból él. 1853-ban ismét katona Jemenben, de betegsége miatt lemond. 1854-ben Isztambulban tartózkodik. A krími háború idején markotányos, utána Tiszay Dániellel Sumlán földet bérelnek, de tönkremennek. 1860-ban az olaszországi magyar légióba távozik. 1861–1862-ben törzskari százados. Nápolyban hal meg, Nocerában katonai tiszteletadás mellett temetik el.[82]

Dempwolf Adolf: Szebeni bevándorolt német. 1849. ápr. élelmezési tiszt az 55. honvédzászlóaljnál. Az emigrációban iszlamizál Iszkender néven. 1851-ben hadnagyi rangban szolgál Monasztirban. Beiratkozik a török orvosi akadémiára, amelyet négy év alatt végez el, s később tanára is lesz. A haszköji kórházban dolgozik. Szalczer szerint Abdülaziz állítólag az ő segítségével mérgezi meg Abdülmedzsid (1839–1861) szultánt, amelyért hekim liva-pasának (orvostábornok) nevezik ki. Abdülaziz (1861–1876) halálát követően állítólag őt is elteszik láb alól Isztambulban. Veress azonban 1878-ban a szultán orvosaként említi. Ekkor már orvostábornagy.[83]

Dercsényi István: (1815. Nagybégány–1872. ?) Volt hadfi, 1833–36 között az 1. huszárezredben szolgál. Nagybégányi földbirtokos. 1848 nyarától nemzetőr százados. 1849 februárjától Bereg vármegyében egy lovas gerillacsapat szervezője és kapitánya a vereckei szoros őrségénél. A bukás után a hegyekben, majd 1851-ig rokonainál bujkál. Végül Bosznián keresztül Moldvába és Isztambulba menekül. Schmidt álnéven él egy darabig. 1852-ben távollétében halálra ítélik, „in effigie” felakasztják, s ezt álruhában végig is nézi. 1853–1854-ben Dercsényi, Argai, Hámori, Tiszai, Gergely és mások Izmid környékén földműveléssel probálkoznak, de kudarcot vallanak a rossz, nehezen művelhető területen. A krími háborúban a cserkeszek mellett harcol Szefer pasa vezérkarában. Ezt követően Veress Sándorral Tulcsán vásárolnak birtokot, de ebbe is belebuknak. Miután otthon is mindenét elkobozzák, és családja semmmiféle segélyt nem

---

[78] *Bona* 1988. 156. o.; Szolgálati helyeire: *Dancs* 88. o.

[79] *Jánossy* 151. o.

[80] *Bona* 1998. I. k. 251–252. o.; *Veress* I. k. 233. o.

[81] *Bona* 1988. 158. o.; *Kozma* I. k. 424. o.; *Jánossy* 148. o.; *Kertbeny* 294. sz.; MTAK Ms. 4840/8.

[82] *Bona* 1998. I. k. 254. o.; *Szalczer* 30., 341. o.; *Ács* 34. o.; *Lukács* 1986. 443. o.; *Jánossy* 148. o.; *Kozma* I. k. 426. o.

[83] *Szalczer* 351., 439–440. o.; *Jánossy* 149. o.; *Veress* I. k. 229. o., II. k. 251., 444. o.; MTAK Ms. 4840/8.

kap, úgy dönt, hogy amnesztiát kér, amelyet 1857-ben megkap. Ezt követően hazatér. 1867-ben a Bereg megyei honvédegylet tagja. Bégányi birtokosként hal meg. Más adat szerint 1890-ben még honvédegyleti tag.[84]

Dereczky István: Százados. 1864-ben török őrnagy.[85]

Derecskey János: Bihar megyei születésű, magyar nemesi származású. 1848. nov. 24. hadnagy, 1849. ápr. 1. százados az 55. honvédzászlóaljban. 1849. júl. 20. a Vöröstoronyi-szoros őrségével a cári csapatok a Havasalföldre szorítják, ahol a törökök előtt leteszik a fegyvert. Iszkender néven belép a török hadseregbe. 1854-ben a dunai seregnél szolgál. Őrnagyként egy thesszáliai görög felkelés alkalmával veszti életét.[86]

Diószeghy Béla báró: (1835–?) A szabadságharc alatt a 15. Mátyás huszárezredben őrmester. A Vöröstorony őrségével szorulnak ki Törökországba. 1851-ben Isztambulban testvérével (aki szintén Mátyás-huszár volt) kocsis, miután szüleik nem küldenek nekik több pénzt, így próbálva arra kényszeríteni őket, hogy hazatérjenek. 1861-ben az olaszországi magyar légió hadnagya.

Diószeghy Géza: Az előbbi testvére. 1853-ban tér vissza Magyarországra, előtte azonban még 1851-ben kiutazik Amerikába aranyásónak. 1863-ban tér haza.[87]

Divitsek György: (1822. Doba–? Isztambul) Polgári származású. 1839–1848. aug. 20. között altiszt az 5. huszárezredben. 1848. nov. 11. főhadnagy, 1849. febr. 1. százados a 45. honvédzászlóaljban. Jún. 15-től az 1. vadászezred 1. osztályának parancsnoka Kmety alatt. Belép a török seregbe Veli bej néven. 1854-ben a dunai seregnél, Monasztirban szolgál. 1864-ben ezredes ugyanitt.[88]

Dobokai István: (?–Isztambul) Polgári személy, egykori erdélyi kormánybiztos. 1854-ben Isztambulban él családjával.[89]

Donáth Mátyás: (1825 k. Bajcs puszta–1883 u. Kisázsia) Közlegény, majd hadnagy a 4. pozsonyi honvédzászlóaljban. 1850. jan. 26. hadnagy a sumlai menekülttáborban. Keleten olajtermelésből és feldolgozásból próbál megélni, hosszabb ideig tartózkodik Damaszkuszban. 1854-ben cukrász-pék Kairóban. A krími háború után Isztambulban tartózkodik. 1860-ban hadnagy az olaszországi magyar légióban. 1861-ben hat hónapig fogságban van Genovában. Visszatér Törökországba; 1883-ban Isztambulban él. Kisázsiában hal meg.[90]

Dudás János: (?–1860. Bukarest) A forradalom előtt a 37. gyalogezred tábori lelkésze, más adat szerint római katolikus lelkész Nagyváradon. 1849. febr. 6. a 14. Lehel huszárezred tábori lelkésze, később áttér a református hitre. Az isztambuli magyar protestáns közösség lelkésze. 1860-ban Isztambulból Bukarestbe látogat, megőrül és tébolydába zárják. Állítólag a hasis áldozataként hamarosan meg is hal illetve előtte rekatolizál.[91]

Dudás János: Közlegény. 1854-ben Isztambulban kocsis.

---

[84] *Bona* 1988. 682. o.; *Kozma* I. k. 457–458. o.; *Veress* I. k. 305. o., II. k. 205. o.; *Szalczer* 390. o.; *Jánossy* 115. és 151. o.; *Mikár* 14. o.; *Mikár* 1891. 38. o.

[85] *Kertbeny* 322. sz.

[86] *Bona* 1988. 169. o.; *Kozma* I. k. 459. o.; *Jánossy* 150. o.

[87] *Kertbeny* 334. sz.; *Kempelen* 326. o.; *Veress* I. k. 233. o.; TL 1894. 18. sz.

[88] *Bona* 1988. 174. o.; *Jánossy* 150. o.; *Kertbeny* 338. sz.; HL AVE.

[89] *Jánossy* 148. o.; *Frank* 61. o.; *Kertbeny* 341. sz.: itt Józsefként.

[90] *Bona* 1998. I. k. 328. o.; *Szalczer* 116., 310–311., 355. o.; *Ács* 37. o.; *Jánossy* 151. o. (itt kapitányként említve); VÚ 1883. 18. sz.; *Veress* I. k. 229. o.

[91] *Kertbeny* 361. sz.; *Klapka* 582. o.; *Koós* II. k. 408. o.; *Kozma* I. k. 498. o., VI. k. 206. o.; PEIL 1866. 1407–1410. o.

Dulf Károly: Gyógyszerész. Nejével visszahúzódva él. Feltehetőleg azonos a Kertbenynél szereplő századossal, aki zongoratanár 1854-ben Isztambulban.[92]

Éberhardt Károly: (1825. jan. 20. Pápóc–1906. dec. 8. Gecse) Csehországi származású. A pápai bencés gimnáziumban végez, tanító lesz. 1844-ben önkéntes a 2. Sándor gyalogezredben. 1848. szept. az osztrák hadseregből átáll a Zrínyi önkéntes csapathoz. 1849. jan. 1. hadnagy, jún. 23. hivatalosan is főhadnagy az előbbi kontingensből alakult 35. honvédzászlóaljnál. Egyes adatok szerint századosi rendfokozatot is kapott. 1850-ben Isztambulban és Damaszkuszban tartózkodik, beáll a török seregbe Abdurrahman néven őrnagyi rangban. 1851-ben Londonba távozik. A krími háború idején tér vissza Törökországba, s újra belép a török hadseregbe. Előbb Ömer pasa főhadiszállásán katonáskodik, később szír területekre kerül, majd Szefer pasa alatt egy kisebb csapat kötelékében elfoglalja Szuhum-Kalét (ma Szuhumi, Grúzia). Részt vesz a cserkesz harcokban. 1859-től őrnagy a magyar légióban Olaszországban. 1860–1862-ben Garibaldi légiójában ezredes. Átlép a szárd hadseregbe. A Savoyai-rend lovagja. Mint olasz királyi tábornok megy nyugdíjba 1870-ben. Hazatér, Gecsén, majd Vaszaron telepedik le. Anyanyelvén kívül még hat nyelven beszél. 1890-ben a budapesti és a veszprémi honvédegylet tagja.[93]

Eisenberger Ignác: Altiszt. 1854-ben Burszában asztalos.[94]

Erdős Gábor: Végzett teológus. A szabadságharc alatt az 1. honvéd (Rosty) vadászezrednél szolgál őrmesterként. Szabóságot tanul az emigrációban. Később visszatér Magyarországra.[95]

Farkas Adolf: Őrmester az 55. honvédzászlóaljban, Sumlán hadnaggyá léptetik elő. 1851-ben Monasztirban szolgál. Áttér és Oszmán néven liva pasa (tábornok) lesz. Török nőt vesz feleségül, lányuk ismert költőnő: Nigjár Hanim, akinek Afsus néven megjelent költeményeiből Kúnos Ignác is fordít. Valószínűleg azonos azzal a Kertbenynél, illetve Dancsnál csak Farkas (Wolf) néven említett személlyel, aki 1864-ben őrnagyi rendfokozatban állt a török seregben. Törökországban, Rumelihiszar Kajalar nevű temetőjében nyugszik felesége és lánya mellett.[96]

Farkas Salamon: Főhadnagy. 1854-ben Ömer pasa seregében szolgál. 1867-ben a pesti honvédegylet tagja.[97]

Farkas ?: (?–1851. Isztambul) Fiatal honvéd tiszt. Öngyilkos lesz.[98]

Fekete Mihály: A krími háborúban markotányos.[99]

Fekete Miksa: Altiszt. Egy isztambuli töröknél kitanulja a lakatosságot, és elveszi annak lányát is. Nuri efendi néven áttér. A krími háborúban markotányos. 1859-ben hazatér.[100]

Fiala János: (1822. jan. 26. Temesvár–1911. dec. 8. San Francisco) Vagyonos magyar polgári származású. A gráci katonaiskolán végez. Kilépett hadfi, irodai gyakornok a Temesvári

---

92 *Veress* I. k. 232. o.; *Jánossy* 149. o.

93 *Szalczer* 115., 293 és 352. o., *Kozma* I. k. 346. o.; *Ács* 39. o.; *Lukács* 1986. 46 és 120. o.; *Mikár* 1891. 53., ill. 349. o.; *Splény* 328. o.

94 *Jánossy* 151. o.

95 *Veress* I. k. 32., 153. o.: hadnagyként feltüntetve. Ezzel szemben a sumlai összeírásban őrmesterként szerepel. Vö. *Hajnal* 681. o.

96 *Szalczer* 351. o.; *Kertbeny* 407. sz.; *Dancs* 89. o.; MTAK Ms. 4840/8.; *Necatigil* 242. o.: Nigjár Hanim (1862. Isztambul–1918. ápr. 1. Isztambul) a török köztársaság megalakulásáig kora egyik legjelesebb török költőnője.

97 *Kozma* II. k. 11. o.; *Jánossy* 150. o.

98 *Veress* I. k. 242. o.

99 *Szalczer* 341. o.

100 *Szalczer* 115. o.; HL AVE.

Főhadparancsnokságnál. 1848 nyarától a temesvári nemzetőrség századosa, részt vesz a délvidéki harcokban. 1849. jan. 20. századával beosztják a 9. honvédzászlóaljba. Máj. 14. őrnaggyá nevezik ki. Az emigrációban Bemmel együtt Aleppóba kerül, és áttér Resid aga néven. A krími háború idején az ázsiai török hadseregben szolgál. Később az Egyesült Államokba távozik, ahol a polgárháborúban ezredes az északiak oldalán, majd vasúti mérnök.[101]

Fintay József: A krími háború után Isztambulban tartózkodik.[102]

Fircsai János: (1830. Nagyléta–?) Nagyváradi diák. A szabadságharc alatt őrmester az 55. honvédzászlóaljnál. Sumla után Gergely Elekkel és Hajdú Gáborral Várnára, majd Isztambulba megy. 1854-ben Isztambulban szolga. A krími háborúban markotányos. 1859-ben Itáliába távozik, ahol 1860. dec. 24. és 1867. febr. 1. között főhadnagyként szolgál a törzskarnál. Leszerelése után Élesdre távozik, ahol 1892-ben még valószínűleg él.[103]

Fleischer (Forrai) Salamon: (1814.–1894. márc. 6. Budapest) A negyvenes években gazdag terménykereskedése és terjedelmes birtoka van Nógrád megyében. A szabadságharc kitörésekor egyik rokonára hagyja vagyonát, s belép a honvédseregbe, ahol hadnagyi rangot ért el. 1849. júl. 20. a vöröstoronyi ütközet után szorul Törökországba. Belép a török seregbe, Damaszkuszban szolgál az 1. ezredben Ahmed néven, majd leköszön. Alexandriában lesz kereskedő. 1894 tavaszán tér haza, mint kolduló dervis, és elzarándokol Gül Baba sírjához. Márc. 6-án az óbudai hajógyár közelében a Dunába öli magát.[104]

Forrai József: Közlegény. 1854-ben Isztambulban szolga.[105]

*Földváry Ákos**: (1823. okt. 29. Szilasbalhás–1883. aug. 2. Pécs) Jogot végez. Beáll honvéd tűzérnek, hamarosan tűzmester lesz. Erdélyben harcol. 1849. máj. 16. hadnagy az erdélyi hadsereg tüzérségénél. Az emigrációban iszlamizál. 1851-ben Damaszkuszban szolgál. 1858-ban Párizsban tartózkodik. 1874-ben tér haza, 1875-ben a pécsi főreáliskola nyelvtanára lesz.[106]

Friss János: A krími háborúban markotányos. 1857-ben Isztambulban tartózkodik.[107]

Frits Gusztáv Adolf: (1819. Zalatna–1881. Dijarbekir) Német polgári származású. Közlegény, majd 1846. alhadnagy a cs. kir. 31. gyalogezrednél. 1848 okt. 22. megszökik alakulatától, és jelenkezik a honvédseregbe. 1849. febr. 6. százados, márc. az 1. hadtest vezérkari tisztje. Máj. 30. őrnagy az 1. hadtest, utóbb az aradi várőrség vezérkaránál. Arad feladásakor, 1849. aug. 17-én kerül fogságba, de megszökik és emigrál. 1850-ben Kossuth Sumlán alezredessé lépteti elő. Az elsők között tér át Iszkender bej néven, és török katonai szolgálatba lép. A krími háború idején ezredparancsnokként harcol. 1864-től ezredes, 1877-ben osztályfőnök a török hadügyminisztériumban. Később házasságra lép egy Hebelt Amália nevű magyar zongoratanárnővel, aki a szultáni háremben tanít.[108]

Galicz József: Őrmester. Emigráns Isztambulban. A krími háborúban markotányos. 1860-ban Olaszországban a magyar légió hadnagya. Itt is hal meg.[109]

---

[101] *Bona* 145. o.; *Kovács* 693. o.

[102] *Szalczer* 354. o.

[103] *Lukács* 433. o.; *Ács* 43. o.; *Veress* I. k. 234. o.; *Szalczer* 341., 354. o.; *Jánossy* 148. o.

[104] *Szalczer* 115., 148. o.; *Kozma* II. k. 53. o.; TL. 1894. 9. sz.

[105] *Jánossy* 148. o.

[106] *Bona* 1998. I. k. 417. o.; *Kozma* II. k. 55. o.; *Kertbeny* 451. sz.: itt Sándor néven szerepel; *Szalczer* 167. o.; *Veress* II. k. 289. o.

[107] *Szalczer* 363. o.

[108] *Bona* 151. o.; *Szalczer* 351., 395., 405. o.; *Jánossy* 114., 150. o.; *Kőváry* 78. o.

[109] *Szalczer* 330., 341. o.; *Ács* 47. o.: itt Lajosként szerepel; *Kertbeny* 447. sz.

Gergely Elek: Volt váradi diák. 1849. jún. 20. tizedesként kitüntetik, később őrmester az 55. honvédzászlóaljnál. 1854-ben földműves Ázsiában, a Dercsényi-féle kolónia tagja.[110]

Gergely János: Altiszt. A krími háború után Isztambulban tartózkodik.[111]

Gerzsenyi ?: Altiszt. 1854-ben Isztambulban pincér.[112]

Gojnár György Pál: (1820. Makó–?) Katonai nevelőintézetben végez. 1841-ben közlegény, 1848. szept. tizedes a 10. Vilmos huszárezrednél Bukovinában. Okt. 26-án századával megszökik és beáll a honvédseregbe. 1849 tavaszán hadnaggyá léptetik elő. 1854-ben markotányos Sumlán, 1854–1856 között Gallipolinál. A krími háború után olajtermelésből és -feldolgozásból él meg. 1859-ben belép az olaszországi magyar légióba. 1861-ben a magyar segélyseregnél szolgál, 1866-ban százados. Júl. 19. Firenzéből a poroszországi magyar légióba rendelik, de onnan visszatér Bolognába. 1868-ban Törökországba távozik.[113]

Grafberger (1875-től Hállai) Ferenc: (1816. márc. 10. Pest–1893. szept. 27. Budapest) Eredeti foglalkozása lakatos. 1849. máj. 1. honvéd önkéntes lesz, júl 12. élelmezési főhadnaggyá nevezik ki. 1850-ben Piemontban tartózkodik, majd 1860-ig Isztambulban. A Konstantinápolyi Magyar Egylet alelnöke egy időben, illetve ülnök a protestáns közösségben. 1860-ban főhadnagy Garibaldi alatt, később az olaszországi magyar légiónál százados. 1867. febr. 1-jén szerel le. Barátosi Mircse János munkatársa az olaszországi levéltárak magyar anyagának a felkutatásában és lemásolásában. 1867–1868-ban lemásolja Milánóban Gerardus de Collis 1465 és 1472 közötti 175 darab velencei követi jelentését, amit az MTA-nak ad el. 1867-ben a pesti honvédegylet tagja. 1869-ben honvéd főhadnagy, 1867-ben százados, 1887-ben nyugalmazzák.[114]

Grimm Vince: (?–1872. jún. 16. Pest) Polgári személy, de őrnagyi fizetést húz a törököktől. A Kossuth-bankjegyek készítője, a bankjegyintézet igazgatója. Szemere Bertalannal és Házmán Ferenccel ő rejti el a koronát és a koronázási jelvényeket. Isztambulban fényképész. Később Párizsba megy, s világhírű sakkozó lesz. 1864-ben ismét Isztambulban található (?). Hazatérve visszavonultan él Pesten. Egy kőnyomda tulajdonosa, irodalommal is foglakozik.[115]

Guyon, Richard Esquire: (1813. márc. 31. Bath [Anglia]–1856. okt. 12. Harem Iszkeleszi) Francia hugenotta eredetű angol nemesi család sarja. Portugáliában az angol légióban szolgál. 1834-ben jön Magyarországra, ahol belép a 12. Nádor-huszárezredbe. Főhadnagy, báró Splény lovassági tábornok és nemesi testőr kapitány tisztje, akinek elveszi feleségül Mária (Mimie) nevű lányát (báró Splény Lajos testvére). 1840-ben kilép a szolgálatból, s Csucson bérel birtokot. A bátyja halála után kapott örökségen a garam-melléki csatai kamarális uradalmat veszi haszonélvezetbe. 1848. szept. 15. őrnagy, a 2. Pest megyei önkéntes nemzetőr-zászlóalj parancsnoka. Nov. 21. ezredes és hadosztályparancsnok a feldunai hadtestben. 1849. ápr. 2. tábornokká nevezik ki. Aug. 18-án lép török földre. Angol állampolgársága miatt szabadon távozhatott volna, de ennek ellenére sem hagyja el emigráns társait. Vidinben Kossuth altábornaggyá lépteti elő. Iszlamizál és tábornok lesz a török hadseregben Hursid pasa néven. 1850–1853 között Damaszkuszban szolgál. 1853. okt. 1. a krími háborúban Karsz várába rendelik, majd az anatóliai hadsereg vezérkari főnöke (reisz pasa). Nevéhez fűződik Erzurum

---

[110] *Jánossy* 151. o.; *Veress* I. k. 234. o.; *Nagy Sándor* LXXXVII. o.

[111] *Szalczer* 355. o.

[112] *Jánossy* 148. o.

[113] *Bona* 1998. I. k. 471. o.; *Ács* 48. o.; *Jánossy* 150. o.; *Veress* I. k. 229. o.

[114] *Bona* 1998. I. k. 488. o.; *Lukács* 1986 293.,433–434. o.; *Ács* 49. o.; PEIL 1866. 1373–1376. o.

[115] *Kozma* II. k. 170. o.; *Kertbeny* 520. sz.; *Szinnyei* III. k. 1473. hasáb; *Szalczer* 334. o.; *Hajnal* 895. o.; *Splény* 336. o.; Esetleg azonos azzal a személlyel, akit *Szalczer* név nélkül említ meg, mint aki fényképészetet nyitott Isztambulban, s emellett őrnagyi fizetést húzott a török kormánytól húsz évig. Eztuán nyugdíjaztatta magát és hazatért Pestre. *Szalczer* 36. o.

megerősítése, s egy darabig Karsz védelme. Zerif Musztafa pasa, Guyonnak a fővezér korrupt üzelmeiről írott levelét annak nevelőapjához, Riza pasa hadügyminiszterhez küldi, amely miatt igyekeznek eltávolítani őt a hadszíntérről. A Zerif hibájából bekövetkezett kücsükderei csatavesztésért Guyont okolják; le is váltják posztjáról és Isztambulba rendelik vizsgálatra. Itt altábornaggyá nevezik ki. A vizsgálat idején egy angol kereskedővel mosóüzemet nyit a Nagy Campón a Krímben harcoló katonák ruhájának tisztítására, amely vállalkozás a békekötéssel bukik meg. Minden pénteken a szultán kívánságára részt vesz az uralkodót kísérő díszmenetben. 1856. okt. 11-én heves fájdalmak közepette halálozik el. Az üszküdári angol temetőben, ahol a krími háború angol áldozatainak sírjai találhatók, helyezik örök nyugalomra. Síremléke a korabeli magyar utazók zarándokhelyévé vált. Sírfelirata: *„Itt nyugszik Guyon Richárd gróf / Török főtábornok / Frankhon ivadéka / Angolhon szülöttje / Magyarhon vitéze / Meghalt octóber 11-én 1856 / Élete 44. évében.”* Halálára vonatkozóan azonnal megindultak a találgatások. Az emigráció szinte egyöntetűen politikai gyilkosságra, bosszúra gyanakodott. Velits Károly vetette fel, hogy esetleg a cinezett rézedényből kiválló méreganyag okozta volna halálát. Más forrás szerint kolera végzett vele.[116]

Györke Péter: Hadnagy. 1854-ben Isztambulban kádár. Esetleg azonos Györke István hadnaggyal, aki görög nőt vesz el, és később Várnán bukkan fel.[117]

Hagen Ignác: (1828. Nagykároly–1903. dec. vagy 1904. jan. Fiume) Földbirtokos, joggyakornok. 1848 augusztusától októberéig Bihar megye mozgósított nemzetőrzászlóaljával a Délvidéken szolgál. Nov. 1. őrmester az 55. honvédzászlóaljban. 1849. júl. 20. az orosz csapatok alakulatával a Havasalföldre szorítják. Sumlán hadnagyként szerepel. Velits mellett patikussegéd, és báró Orbán Ottó nevelője a török fővárosban. 12 nyelven beszél. 1854-ben Isztambulban gyógyszerész, ugyanebben az évben tolmács az angol táborban a krími háború kezdetén, majd markotányoskodik. 1856 decemberében az isztambuli magyar protestáns közösség ülnöke lesz. 1857-ben Asztalfi Kristóffal és Veress Sándorral együtt bútorkereskedést nyitnak Isztambulban, amelyből hamarosan kilép. Ezt követően Tulcsán a Duna-szabályozásnál tolmács. 1860-ban belép az olaszországi magyar légióba tizedesként. 1861. febr. 16. hadnagy a törzskarnál. 1865. márc. 28-án lép ki. 1866-ban vámtiszt Fiuméban. 1867-ben hazatérve majdnem éhen hal, és mivel semmilyen hivatalt nem kap, újra kivándorol. Ekkor a pesti honvédegylet tagja. Az angoloknál lesz tolmács Szulinán, a Duna-szabályozási Társaságnál. 1878-ban még ott dolgozik. Nyugalmazott tengerészeti számtisztként hal meg.[118]

Hajdú Gábor: (1823. Zsáka–1871. febr. 24. Isztambul) A bihari önkénteseknél altiszt a szabadságharc ideje alatt. 1854-ben Burszában asztalos. 1856. dec. az isztambuli magyar protestáns közösség presbiteri tagjává választják. 1860-ban egy aranyat küld az MTA épületének a felállítására. Halálakor három árvát hagy hátra.[119]

Hajdú Lajos: (?–Isztambul) Altiszt.[120]

Hajnal László: Polgári személy. Sebész. 1854-ben a törökök dunai seregében szolgál.[121]

Hammerschmidt, Karl: (1800. Bécs–1874. aug. 30. ?) Osztrák jogász, minerológus, liberális politikus. A bécsi forradalomban az Elite Corps őrnagya. A szabadságharc alatt 1848. nov. 29. honvédmérnökkari százados. 1849. jan. Bem seregénél szolgál. Emigrál, belép a török

---

116 *Bona* 164–165. o.; *Márkus* 137–143. o.; *Dudás* ; *Szalczer* 209., 381. o.; *Velits* véleménye: TL1895. (IV. évf.) 14. sz.; HL AVE; *Fehér* 142. o.

117 *Jánossy* 148. o.; *Szalczer* 355. o.

118 Bona 1998. II. k. 9. o.; *Ács* 51. o.; *Lukács* 1986. 298., 434. o.; *Veress* I. k. 228., II. k. 199. o.; *Szalczer* 341. o.; *Jánossy* 148. o.; PEIL 1866. 1407–1410. o.

119 *Jánossy* 151. o.; MTAK RAL 942/1860.; PEIL 1866. 1407–1410. o.; FPT

120 *Szalczer* 355. o.

121 *Jánossy* 150. o.

hadseregbe. Damaszkuszban szolgál először. Őrnagy, az isztambuli katonaiskola tanára Abdullah bej néven, később ezredes. 1858-ban Ömer pasa – az arabok és a beduinok lázadásának leverésére – Bagdadba vezényelt seregébe van beosztva mint gyógyszerész. Kisázsiában hal meg.[122]

Hámory (Doppelhammer) Ede: (1826. Marcali–1861. szept. 12. Acqui) Diák, 1848. szept. közlegény a Baranya megyei önkéntes nemzetőrzászlóaljban. 1849. jan. hadnagy az előbbiből szervezett 51. honvédzászlóaljnál. Máj. hadnagy a Noszlopy kormánybiztos szervezte – későbbi 127. – honvédzászlóaljban. Komáromnál teszi le a fegyvert. 1851-ben Isztambulban egy sütöde tulajdonosa. Felesége, László Mária, Knall György honvéd százados özvegye. 1854-ben földműves Ázsiában, a Dercsényi-féle kolónia tagja. A krími háború után kibérli a Flamm-féle kávéházat Isztambulban. 1859-ben Bukarestbe költözik. Ekkor már gégefősorvadásban szenved, és orvosi javaslatra Olaszországba utazik gyógyíttatni magát. Más adat szerint az olaszországi magyar légió tagja. Itt éri utól a halál.[123]

Hámorszky Lajos: (1830. Marosvásárhely–1894. szept. 25. Uo.) Gyógyszerész, mikor a bécsi légióba áll. A szabadságharc alatt főhadnagyi rangot ér el. Murád efendi néven mint gyógyszerész kapitány, később őrnagy szolgál a török seregben harminchárom évig. Állítása szerint utolsó törökországi éveiben II. Abdülhamid (1876–1909) szultán mellett titkos tanácsos. 1884-ben tér haza szülővárosába, ahol a város mértékhitelesítője lesz. Gyűjteményében sok becses török emlék maradt fenn.[124]

Harczy Sámuel: Százados. 1854-ben Ömer pasa alatt szolgál.[125]

Hazay ?: (?–1860. Isztambul) Honvéd. Mehmed (más forrás szerint Oszmán) efendi néven Ömer pasánál szolgál. 1851-ben százados Boszniában.[126]

Heinzmann Fraxanelli Ágost: (1817. Milánó–1900. Zombor) Apja Zemplén megyei magyar, aki Milánóban császári kapitányként szolgál, anyja horvát. Hét évig él Bécsben, ott szerez sebészmesteri oklevelet 1847-ben. Zágráb tiszteletbeli sebésze és táblabírája. 1848. márc. 15-én Trieszttől folyamodik honvédorvosi állásért. Júl. hadnagy alorvos. 1849. febr. 6. Aradon a 3. honvédzászlóaljnál és a tábori kórház 5. osztályán működik. 1849. febr. 27. nevét Sárkányra változtatja. Ápr. 11. a pécskai kórházban szolgál, s még ebben a hónapban a 32. zászlóalj főorvosává nevezik ki és Péterváradra vezénylik. Jún. 26-án péterváradi főorvosként szerepel. A szabadságharc bukása után feleségével együtt Törökországba távozik, s a hadsereg szolgálatába áll. 1856-ban Tripoliba vezénylik, s később a pestisbizottsághoz csatlakozik Bengaziban. 1860-ban az olaszországi magyar légió tagja, 1861–1862 között főorvos a törzskarnál. 1862. dec. 25. egyéni amnesztiát kap, a következő évben haza is tér. Itthon Marosvásárhelyen lakik. A kiegyezéskor a marosszéki és marosvásárhelyi honvédegylet tagja. Frits Gusztáv sógora.[127]

Herli István: (?–Isztambul) Közlegény. A krími háborúban markotányos.[128]

Hetneky József: (?–Isztambul) Altiszt.[129]

---

[122] *Bona* 1988. 250. o.; *Szalczer* 116., 393–395. o.

[123] *Bona* 1998. I. k. 250. o.; *Lukács* 1986. 299. o.; *Veress* I. k. 234., 236., 305., II. k. 165., 395., 420. o.; *Jánossy* 151. o.; *Szalczer* 340. o.; *Ács* 52. o.

[124] TL 1894. IX. 15., X. 1.; *Szalczer* 352. o.

[125] *Jánossy* 150. o.

[126] *Kertbeny* 584. sz.; MTAK Ms. 4840/8.; *Szalczer* 398. o.

[127] *Ács* 54. o.; *Klapka* 602. o.; *Lukács* 1986. 444. o.; *Mikár* 186. o.; *Zétény* 135. o.

[128] *Szalczer* 355. o.

[129] Uo.

Hetneki Mihály: (1825. Mohács–?) Borbély. 1845-ben önkéntes az 52. gyalogezredben. 1847. máj. megszökik. 1848. szept. őrmester a 18. honvédzászlóaljban, majd az 57. zászlóaljnál Komáromban. 1849. jan. 24. áthelyezik a Debrecenben szerveződő 63. zászlóaljhoz. Febr. 14. hadnagy, jún. 1. főhadnagy alakulatánál a II. hadtestben. Komárom feladása után emigrál. 1852-ben Torinóban, ill. Londonban tartózkodik. 1854-ben tábori orvos a dunai seregnél Ömer pasa alatt.[130]

Horváth Pál: Gyógyszerész. 1854-ben sebészként a dunai seregnél szolgál. 1860-ban az olaszországi magyar légióban található. 1862 végén Londonba indul.[131]

Huszár Antal: (álnév) Földbirtokos Kassa tájékán. Rokonaival összeveszve eladja birtokait, és a negyvenes években kivándorol Amerikába. New Yorkban egyszerű munkásként él. A szabadságharc hírére hazaindul egy Isztambul felé tartó hajón. 1850-ben érkezik csak meg, lemaradva mindenről. Török szolgálatba áll, Musztafa Tevfik néven tüzérhadnagy lesz: Damaszkuszban, Hamahban és Bejrútban szolgál. Utóbbi helyen lefagynak a lábujjai és Isztambulban megműtik. 1867-ben Pesten bukkan fel; kibékül rokonaival. Meghalni visszatér Törökországba, Rumélia egyik városába. Valódi nevét senki nem tudta.[132]

Huszár István: Közlegény. A keleti háború után Isztambulban tartózkodik.[133]

Huszka Miklós: Hadnagy. 1860-ban egy aranyat adományoz az MTA épületének felépítésére. 1864-ben Isztambulban vendéglős.[134]

Icze Imre: Közlegény. A krími háborút követően az egyiptomi alkirály kocsisa.[135]

Jaszich (Jásits) Pál: (1822. Sztankovác–?) Horvát polgári származású, apja cs. kir. tiszt. A gráci katonaiskolán végez. 1840-től hadfi, 1848. ápr. alhadnagy a 37/3. gyalogezrednél. 1848 nyarán részt vesz a délvidéki harcokban a magyarok oldalán. Szept. 27. főhadnagy a 27. honvédzászlóaljban. 1849. febr. 8. százados, ápr. 1. őrnagy és zászlóaljának parancsnoka. Emigrál, 1850-ben Várnán vendéglőt nyit. 1853-ban katonaorvos a török hadseregben Ömer pasa alatt. 1854-ben orvosőrnagy Várnán. A krími háborút követően feleségével együtt Isztambulban lakik, és orvoslásból él.[136]

Jelenits Vince: Főhadnagy. 1854-ben Isztambulban kárpitos.[137]

Józsa Dániel: (1816. Nagyernye–?) Székely születésű. A karánsebesi katonaiskolán végez. 1836-tól hadfi, 1846-ban hadnagy az 1. székely határőrezrednél. 1848. szept. 23. főhadnagy; később százados a 76. honvédzászlóaljnál. Törökországba emigrál. 1859-ben hazatérve halálra, majd enyhítve kétévi várfogságra ítélik. 1860-ban kegyelmet kap. 1867–1868-ban nyelvtanár Szombatfalván; az udvarhelyszéki honvédegylet tagja.[138]

Jurányi Sándor: Közlegény. A krími háborút követően Isztambulban él.[139]

Justiniai József: 1860-ban Garibaldi alatt hadnagy. 1864-ben Isztambulban él.[140]

---

[130] *Bona* 1998. II. k. 50. o.; *Kozma* II. k. 242. o.; *Jánossy* 114., 150. o.

[131] *Jánossy* 150., 114. o.; *Ács* 59. o.; *Veress* I. k. 228. o.

[132] *Szalczer* 116., 212–214. o.

[133] *Szalczer* 354. o.

[134] *Kertbeny* 678. sz.; MTAK RAL 942/1860.

[135] *Szalczer* 354. o.

[136] *Bona* 184. o.; *Veress* I. k. 153. o.; *Jánossy* 150. o.; *Szalczer* 355. o.

[137] *Jánossy* 148. o.

[138] *Bona* 1988. 293–294. o.

[139] *Szalczer* 355. o.

[140] *Kertbeny* 733. sz.

Kajdácsy Antal: (?–Szulina) Volt szolgabíró, csendbiztos. A szabadságharc alatt honvéd őrmester. Törökországba emigrál, de gyakran megfordul Párizsban is. 1854-ben az isztambuli magyar protestáns közösség ülnöke. A krími háborúban markotányos. Ezt követően Tulcsán, egy magyar patikusnál, majd Gyurgyevóban és Ibrahiban nevelő. 1859-ben szerepe van az al-dunai fegyverszállításokban. 1860-ban Garibaldi alatt, végül a magyar légióban szolgál. A Duna-szabályozásnál Szulinán raktárfelügyelő. 1878 körül Vidin rendőrfőnöke (?).[141]

Kalmár (József) Ödön: (1825. Zalatna–1859. júl. Civita Vecchia) Magyar nemesi születésű. 1845-től hadfi a 16. román határőrezredben. 1849. febr. 21. főhadnagy, márc. 23. százados a 77. honvédzászlóaljnál az erdélyi, majd a temesközi hadszíntéren. A bukás után Törökországba emigrál, belép a török hadseregbe. Emin efendi néven őrnagy lesz törzsorvosi minőségben. A monasztiri garnizonban is állomásozik. 1854-ben Ömer pasa seregében szolgál. 1854–1856 között Szefer pasa magával viszi Anapába, mint orvost. 1859-ben az olaszországi magyar légió vezetése meghívja őt tisztnek, de a hajón megbetegszik és meghal. Mikor elhunyta után közvetlenül el akarták temetni a szárazföldön, éppen a pápai állam partjainál kötöttek ki, ahol azonban erről hallani sem akartak. Végül csak a tetemet hajózhatták ki, még feleségének sem engedték meg, hogy kiszálljon, s így nem is ismerte férje sírját. Mindezek ellenére a magyar légió századosának tekintették.[142]

Kalopy István: 1870-ben Isztambulban tiszttartó.[143]

Kálózdy (Kaufmann) Mór: (1819. Tata–1875. márc. 22. Gyöngyös) A bécsi egyetem orvosi fakultását 1843/44-ben fejezi be, majd a bécsi közkórházban dolgozik. 1848. márc. 3-án Kossuth pozsonyi beszédét ő fordítja le németre. Itthon jún. 20-án jelentkezik sebészi gyakorlatra. Júl. 20. főorvos, rendezi a kanizsai és martonvásári kórházakat. Később részt vesz a győri, tatai, bátorkeszii, perbetei, lévai és nyitrai tábori kórházak felállításában is. Okt. 1. főorvos a 19. zászlóaljnál századosi rangban, majd 1849. jan. Komáromba helyezik át hadosztályi rendező főorvosnak. 1849. jún. 28. a VII. hadtest törzsorvosa. Vidinben áttér Murád néven. Bemet elkíséri Aleppóba, s annak halála után Kossuth mellett található Lekim (?) néven. (Ez valószínűleg a török orvos jelentésű szónak, a hekimnek az elferdítése.) Később Isztambulban él. 1854-ben az ázsiai török hadseregben főorvos, valamint a Boszporusz parti katonakórház vezető orvosa. Később Krétán és Korfun is megfordul. 1867-ben hazatér, és Gyöngyösön telepedik le. 1867-ben a helyi honvédegylet tagja.[144]

Kanizsay András: (?–1852. Várna) Szatmár megyei, volt tanító. 1848. szept. a Szatmár megyei önkéntes nemzetőrcsapat tagja, 1849. ápr. hadnagy, később főhadnagy az alakulatából szervezett 88. honvédzászlóaljban. Júl. 20. a vöröstoronyi szoros őrségével a cári csapatok a Havasalföldre szorítják. Előbb a sumlai menekülttáborban tartózkodik, majd egy várnai bég Szoszopolisz melletti birtokát kezeli mint tiszttartó. 1852 nyarán bolgár szomszédját megtámadja egy rablóbanda. Kanizsay a segítségükre siet, elkergeti őket, de halálos sebet kap.[145]

Kapus János: (1828. Buda–?) Eredeti foglalkozása kereskedő. Honvédhadnagy. Többekkel együtt Damaszkuszban sörgyárat hoz létre, majd később Bejrútban alapítanak egy másik üzemet, amely öt évig működik. Az olaszországi magyar légió tagja. 1860-tól számvevő őrmester, majd 1866. júl. 21. hadnagy. 1867. jan. 8-án kilép. Hazatérését követően állomásfőnökként dolgozik.[146]

---

[141] *Veress* II. k. 117., 205. o.; *Szalczer* 340., 390. o.; *Ács* 63. o.; PEIL 1866. 1373. o.

[142] *Bona* 1988. 297–298. o.; *Jánossy* 115. o.; *Ács* 63.o.; *Szalczer* 368. o.; *Kertbeny* 750. sz.

[143] *Frivaldszky*

[144] *Csillag* 102–109. o.; *Zétény* 147. o.; *Kakuk* 62. o.; *Mikár* 186. o.; *Bernstein* 217. o.; *Jánossy* 150. o.; *Kertbeny* 752. sz.; HL AVE: Kálózdy Ignác szerepel, aki azonban egy másik személy.

[145] *Bona* 1998. II. k. 169. o.; *Veress* I. k. 231., 282–284. o.; *Kozma* III. k. 18. o.

[146] *Szalczer* 116., 310–311. o.; *Lukács* 1986. 315., 435. o.

Karacsay Sándor gr.: (1814. Kolozsvár–1880. aug. 19. Sárospatak/Aranykút?) Középbirtokos magyar főnemesi származású. 1848 őszén Kolozs megye nemzetőrségének őrnagya, majd nov. 18-án lemond. 1849. febr. címzetes őrnagyi rangban a kolozsvári vésztörvényszék elnöke. 1854-ben Isztambulban tartózkodik. 1859–1860-ban az emigráció isztambuli megbízottja. 1866-ban a poroszországi magyar légió őrnagya. A kiegyezés után hazatér.[147]

Kárpi Sándor: (1824. Szatmár–1884. nov. 27. Budapest) A forradalom előtt mészáros. 1848 őszétől a Szatmár megyei önkéntes lovascsapat katonája. 1849. jan. csapatával beosztják a 10. Vilmos huszárezred erdélyi sereghez tartozó osztályához. Állítása szerint végül hadnagy lett ugyanitt. 1850. jan. 26. őrmesterként a sumlai menekülttábor lakója, ahol hentesüzletet nyit, majd a tábor feloszlatása után Isztambulba utazik, ahol alkalmi munkákból él. 1854-ben is a török fővárosban tartózkodik. A krími háborúban markotányos. 1861-ben az olaszországi magyar légióban számvevő őrmester. Egy évvel később leszerel. 1864-ben Torinóban kereskedelmi alkalmazott. 1867-ben a szatmárnémeti honvédegylet tagja. 1883-ban mészáros és hentes Isztambulban.[148]

Kaszap János: Közlegény. 1854-ben Isztambulban szolga.[149]

Kaszás József: Közlegény. A krími háborúban markotányos. A háború után Isztambulban tartózkodik.[150]

Kémedi József: Altiszt. 1854-ben Isztambulban szakács.[151]

Kertész ?: Káplár. 1854-ben Isztambulban szolga.[152]

Késmárki József: (?–1854. Izmir) Tüzérhadnagy. Damaszkuszban török szolgálatban áll. Néhány társával ott sörgyárat is alapít. Ezermester természetű: jártas az asztalos, esztergályos, kovács, lakatos, szíjgyártó szakmákban, sőt még az irodalomban is. Eltűnik egy rövid időre, majd Bejrútban bukkan fel, ahol dervisekkel él együtt. Hasisszenvedélye miatt eladatja sörgyárát. Pénze elfogyván bevándorolja Kisázsiát. 1854-ben földműves (?) Ázsiában. Izmirben hal éhen, még ugyanebben az évben.[153]

Kesze ?: Altiszt. 1854-ben Isztambulban szolga.[154]

Kindersbey (?): (?–1861. Aleppo) Főhadnagy, 1849-ben iszlamizál, 1861-ben mint török tábornok szerepel.[155]

Király Ferenc: Gerillavezér. Török szolgálatba lép Ibrahim bej néven. 1854-ben Isztambulban tartózkodik. A krími háborúban Szefer pasa alatt harcol a Kaukázusban. Azonos azzal akit 1854-ben hamis pénz készítésért tíz év Ipekhánéra (kötélgyártásra) ítéltek (?). 1862-ben Torinóban tartózkodik.[156]

Királyi János: Isztambulban hal meg.[157]

---

[147] *Bona* 348. o.; *Klapka* 605. o.; *Jánossy* 148. o.

[148] *Bona* 1998. II. k. 177. o.; *Kozma* III. k. 30. o.; *Hajnal* 681. o.; *Jánossy* 148. o.; *Ács* 65. o.; *Lukács* 1986. 315. o.; *Szalczer* 341. o.: itt István névvel., VÚ 1883. 18. sz.

[149] *Jánossy* 149. o.

[150] *Szalczer* 341., 354. o.

[151] *Jánossy* 148. o.

[152] *Jánossy* 149. o.

[153] *Szalczer* 116., 174–175., .310–311., 320. o.; *Jánossy* 151. o.

[154] *Jánossy* 149. o.

[155] *Dancs* 91. o.; *Kertbeny* 813. sz.

[156] *Jánossy* 115., 149. o.; *Kertbeny* 815. sz.: szerinte 1857-ben jött csak Törökországba és ítélték el – a bankóügy teljesen követhetetlen: *Veress* II. k. 38. o.: 1860-ban történt mindez.

[157] *Kertbeny* 816. sz.

Kiss Antal (Tóni): (1823. Nagyvárad–1895. Gyula) Magyar nemesi származású. 1844-től hadfi a 2. huszárezrednél, 1846-tól nemesi testőr. 1848. szept. 20. leköszön és hazatér, szept. 27. főhadnagy a 21. honvédzászlóaljban, okt. 19-től a 10. honvédzászlóaljban. Nov. 28. százados, 1849. júl. közepe őrnagy, s zászlóaljának parancsnoka. 1849 és 1858 között Törökországban él. Feltehetőleg belép rövid időre a török hadseregbe is Ali néven. Bulgáriában saját gazdasága van, amelyen emigránstársai, tisztek és katonák, dolgoznak. A vállalkozás azonban kudarcba fullad. A krími háborúban markotányos. Többször jár Magyarországon Kossuth megbízásából. Végleges hazatérésekor, 1858-ban, először halálra, majd kegyelemből négy évi várfogságra ítélik. 1858. dec. 31. Olmützből amnesztiával szabadul. A kiegyezés után hivatalnok a gyulai takarékpénztárnál.[158]

Kiss János: (Sáritó–?) Honvéd. A krími háborúban markotányos. 1857-ben Papp János házánál szakács. 1861-ben az olaszországi magyar légiónál szolgál.[159]

Kiss József: (1825. szept. 21. Földes–1898. jún. 4. Budapest) A debreceni református kollégiumban végez. 1847-ben jegyzőségi hivatalnok Nagyváradon. 1848. okt. 4. önkéntes az 55. honvédzászlóaljnál. Tizedes, 1849. márc. hadnagy. Júl. 20. a Havasalföldre szorul egységével. Az emigrációban török szolgálatba lép Ali efendi néven. 1850. ápr. 17. a boszniai seregben szolgál Ömer pasa törzsénél. A krími háború idején őrnagy. Ömer annyira megkedveli, hogy 1857-ben akkori feleségének rokonával szeretné megházasítani. 1859-ben az olaszországi magyar légió zászlóaljparancsnoka, később ezredes. 1865-ben Bukarestben Klapka megbízásából fegyveres betörést kellett volna szerveznie Magyarországra. 1866 júliusában ismét Bukarestben van. 1868-ban hazatér. A Ferenc-csatorna RT. igazgatója.[160]

Kiss József: Közlegény. Feltehetőleg azonos azzal a személlyel, akivel egynéhány magyar utazó találkozhatott a 70-es években Isztambulban. Mint turisták dragománja, illetve „szállásszerző” próbált megélni (1877). Itt fejezhette be életét is.[161]

Kiss ?: Orvos őrnagy. 1864-ben Isztambulban tartózkodik.

Klein Ignác: Közlegény a szabadságharc hadseregében. A krími háborúban markotányos. A háború után Isztambulban él.[162]

Klein Jakab: Ugyanúgy mint az előző.

Kmety György: (1813. máj. 24. Felsőpokorágy–1865. ápr. 25. London) A székesfehérvári katonai nevelőintézetben végez. 1833-tól közlegény, majd 1847 végén főhadnagy a 19. gyalogezrednél Itáliában. 1848. okt. 19. belép a honvédseregbe századosi rangban. 1849. jún. 26. tábornok, a 7. hadtestből kiváló önálló „Kmety-hadosztály” parancsnoka. 1849. aug. 16-án emigrál. Áttér, belép a török hadseregbe Iszmail néven. Bemmel együtt Aleppóba kerül. Mivel a törökök nem tudják megfelelően foglalkoztatni, Bem halála után, 1852-ben előbb Párizsba, majd Londonba távozik. Itt a magyar komité elnökévé választják. A krími háború idejére visszatér, 1854-ben az irreguláris csapatok vezetőjeként saját szakállára harcolt a zsákmányoló, felderítő Karsz környéki orosz őrjáratok ellen, majd hivatalosan csak ezek után nevezték ki. 1855-ben Karsz várának védője. Június elején ugyanazokkal a cári csapatokkal kerül szembe, amelyeket 1849 augusztusában Lugosnál is sikerrel tartott fel fél napig a húszszoros túlerő ellenére. Számtalan összecsapásban tűnik ki. Miután a szövetkezett haderők beveszik Szevasztopol várát, s így a háború befejezése nem várat már sokáig magára, a hadvezetés feleslegesnek tartja Karsz további védelmét, és a várat nov. 25-én W. Williams parancsnok átadja az oroszoknak. Kmety,

---

[158] *Bona* 198. o.; *Szalczer* 338., 341. o.; *Kozma* III. k. 74–75. o.; HL AVE.

[159] *Szalczer* 360–361. o.: altisztként szerepel; *Ács* 68. o.

[160] *Bona* 1998. II. k. 228. o.; *Klapka* 606. o.; *Kozma* III. k. 81. o.; *Ács* 68. o.; *Szalczer* 352. o.; *Rónay* II. k. 360. o.; *Kertbeny* 821. sz.; *Jánossy* 150. o.

[161] *Szalczer* 354. o.; *Kőváry* 45. o.

[162] *Szalczer* 341., 354. o.

Josef Kohlman és Tüköry Lajos előtte való este kiszöknek a várból, nem bízva az oroszok ígéretében. A magyar történetírásban, nem alaptalanul, mint „Karsz hőse" szerepel, amelyet török munkák is megerősítenek: „A szolgálatban lévő parancsnokok legvitézebbjei, General Kmety és Hüsejn pasa [egy cserkesz származású török katonatiszt] voltak. ...Ők mindketten bármelyik hadseregnek dicsőségére váló férfiak voltak." 1856-ban hadosztályparancsnok. Ebben az évben súlyos beteg. 1859-ben Isztambulban részt vesz a magyar légió tagjainak szervezésében és Itáliába szállításában. 1860-ban a szíriai drúz lázadás leverésére rendelik, de az alárendelt francia csapatok tisztjei nem hajlandók engedelmeskedni neki. Mivel tiltakozása ellenére Beaufort francia tábornok erőszakos akciókat hajt végre a drúzok ellen, ezért novemberben lemond, de török kérésre még hat hónapig a térségben, Latákiában (ma Szíria) marad. A franciák maradása miatt azonban ezt követően Londonba távozik, ahol a török kormány által nyújtott nyugdíjból él. Az angoloknál neve felmerül a libanoni kajmakánságra (kormányzóságra) való kinevezés ügyében, de nem vállalja el. A török állam saját halottjaként temetteti el London előkelő temetőjében, a Kensal Greenben, keresztény módon, mivel állítása szerint nem vette fel az iszlámot.[163]

Knall György: 1848 végén hadnagy a honvéd tüzérségnél, majd 1849. jan. 28. főhadnagy, később százados. Törökországba menekül, Isztambulban hal meg. 1864-ben már nem él.[164]

Knau ?: Kapitány. 1854-ben Szalonikiben a török seregben mérnök.[165]

Kohlman, Josef: (1808. szept. 30. Trebič–1889. jún. 23. Csengelköj) Német (cseh?) polgári származású. A bécsújhelyi katonai akadémián végez. 1848 tavaszán főszázados az 52/3. gyalogezredben. Júniustól részt vesz a délvidéki harcokban. 1848. okt. 20. honvéd ezredes, vezérkari tiszt, többször vezérkari főnök. Törökországba emigrál, felveszi az iszlám vallást és a Fejzi nevet, valamint előző rangján belép a török hadseregbe. 1850-ben Izmirben szolgál. 1852-ben harcol a kizilbasok ellen, de ő sem bírja legyőzni őket. A krími háború idején tábornok, részt vesz Karsz ostromában is. Egy török ezredes 12 éves lányát veszi el feleségül. Az 1877–1878-as orosz–török háborúban az ázsiai hadsereg táborkari főnöke. Ezt követően Csengelköjbe vonul vissza.[166]

Kohn Móric: Közlegény. A krími háború után Isztambulban tartózkodik.[167]

Kollin Imre: Őrnagy. 1854-ben Isztambulban szakács. A török hadseregben is szolgál.[168]

Koszta Márton: (1822. Nagyvárad–1857/58.) 1848. máj. 23. Bihar megye nagyszalontai járásának esküdtjévé választják. Aug. 19. nemzetőr hadnagy, később főhadnagy, majd 1849. ápr. az 55. honvédzászlóaljban százados. Júl. 20-án szorul ki török földre, ahol csapatával leteszi a fegyvert. Az USA-ba emigrál. 1853-ban ő is Törökországba érkezik. Izmirben egy császári hajó fogságba ejti. Az amerikai állampolgársággal rendelkező Kosztát Ingraham amerikai hadihajóparancsnok ultimátumára engedik csak szabadon. Az ügy súlyos diplomáciai bonyodalmat vált ki az USA és Ausztria között. 1854-ben New Yorkban megnősül. Guatemalában hal meg.[169]

---

163 *Bona* 203. o.; *Veress* II. k. 145. o.; *Szalczer* 383. o.; *Jánossy* 150. o.; *Ács* 73–74. o.; *Bognár* 15. o.; *Rónay* III. k. 392–393. o.; *Kirzioglu M. Fahrettin* 83., 107. o., passim; HL Personalia 87. *Kiss* (nemeskéri) család iratai. 11. csomó.

164 *Kozma* III. k. 101. o.; *Kertbeny* 837. sz.

165 *Jánossy* 150. o.

166 *Bona* 204–205. o.; *Ács*: A száműzöttek. 142. o.; BH 1889. 183. sz.; *Szalczer* 205. o.; *Jánossy* 150. o.

167 *Szalczer* 354. o.

168 *Jánossy* 149. o.: Esetleg azonos lenne Ludwig Collinnal? L. feljebb.

169 *Bona* 1988. 331. o.; *Lukács* 1984. 112–113. o., születésére: MTAK Ms. 4841/1.; legújabban az incidensre, főleg amerikai diplomáciai vonatkozásban: *Sziklay Andor*: Vakmerő diplomácia. Amerikai ultimátum egy magyar szabadsághartcosért. H. n., 1997.

Kosztolányi Ágoston: (1824. júl. 21. Topolya–1896. ?) A forradalom kitörésekor színész. 1848. okt. önkéntes, majd őrmester a 27. honvédzászlóaljban. A fegyverletételkor százados. Törökországban egy ideig a Magyar Egylet elnöke. Később az USA-ban él. 1857-ben hazatér. Boltos Szabadkán, majd a helyi kereskedelmi és iparbank pénztárnoka. Ugyanitt honvédegyleti tag is. Kosztolányi Dezső nagyapja.[170]

Kovács János: (1812. Kolozsvár–1862. szept. 20. Isztambul) Őrmester a vadászoknál. 1854-ben Isztambulban szabó.[171]

Köhler József: (1818. Selmecbánya–1898. márc. 8. Budapest) Polgári születésű, német anyanyelvű. Tizedes a 33. gyalorezredben, ahonnan még a forradalom előtt kilép. A szabadságharcban előbb egy gerillacsapat főhadnagya, majd 1849. márc. 18. százados a 16. honvédzászlóaljnál. A krími háborúban a kaukázusi fronton a cserkeszek oldalán harcol. A kiegyezéskor a budai honvédegylet tagja, hivatalszolga a magyar pénzügyminisztériumban. 1897-től haláláig a budapesti honvédmenház lakója.[172]

Kölcsey Péter: Őrmester. 1854-ben Isztambulban szolga. A krími háborút követően is ott él.[173]

Körfi József: Hadnagy. 1854-ben Kairóban kárpitos.[174]

Körtvélyessy József: Hadnagy, később őrnagy (?). Ali efendi néven a török hadseregben szolgál Damaszkuszban. A görögök elleni harcban esik el Krétán.[175]

Kövér Károly: Altiszt. A krími háború után Isztambulban található.[176]

Kress Sándor: Hadnagy. 1854-ben Isztambulban szabó.[177]

Ksisevits ?: Kapitány. 1863-ban elesik az oroszok elleni háborúban.[178]

Kuli ?: Őrnagy. Iszlamizál, majd egy párbaj miatt le kell mondania. Isztambulban tengődik egy darabig, majd eltűnik. Állítólag éhen halt.[179]

Kun (Kohn) Albert: (1832–1892. dec. 20. Isztambul) A 27. honvédzászlóalj katonája. 1854-ben Isztambulban kereskedőként él, divatáru üzlete van Perában. A krími háborúban markotányos. Segédkezik a légiósok ellátásában és továbbszállításában. 1860-ban az MTA épületének felállításához kettő arannyal járul hozzá. Mikor a török kormány 1861-ben felszámolja a nagy campói temetőt, Kun saját költségén viteti át a feriköji keresztény temetőbe az addig elhunyt emigránsok maradványait. Isztambul egyik legtekintélyesebb kereskedőjeként és a szultán udvari szállítójaként hal meg. A jerikói katolikus temetőben temetik el.[180]

Kvassay Ede: (?–Buda) Hadnagy. A krími háborúban markotányos. A háború után Isztambulban él.[181]

---

170 *Bona* 1988. 332. o.; *Veress* I. k. 190. o.

171 *Jánossy* 149. o.; FPT; *Kertbeny* 885. sz.: itt hadnagyként.

172 *Bona* 1988. 341–342. o.; *Szalczer* 293. o.; *Veress* II. k. 32. o.

173 *Jánossy* 149. o.; *Szalczer* 354. o.

174 *Jánossy* 151. o.

175 *Szalczer* 117., 352. o.

176 *Szalczer* 355. o.

177 *Jánossy* 149. o.

178 *Szalczer* 329. o.: nemzetisége nem eldönthető.

179 *Veress* I. k. 242. o.

180 *Jánossy* 148. o.: itt kétszer szerepel egymás után, egyszer szabóként, egyszer pedig kereskedőként.; *Szalczer* 341., 390. o.; MTAK RAL 942/1860.; VÚ 1883. 18. sz.; TL 1893. 1. sz.

181 *Szalczer* 341., 355. o.

Licsken Sámuel: (1829–?) Volt főhadnagy a 15. határőrezredben. 1849. márc. 8. főhadnagy, júl. 20. százados az 1. honvéd vadászezredben. Törökországba menekül, és itt hal meg.[182]

Linko János: Altiszt. 1854-ben Isztambulban lovász.[183]

Lórody István: Polgári személy. 1854-ben Isztambulban nyelvmesterként él.[184]

Lóródy (Eischl) Ödön (Ede, Eduárd): (1809.? Székesfehérvár ?–1858. Eldeir) A forradalom előtt főjegyző valószínűleg Székesfehérváron. 1849. jún. 6. belügyi tanácsossá nevezik ki. 1849 júliusában Szegeden található, feltehetőleg a rendőri osztályon dolgozik. Szemere Bertalan miniszteri tanácsosa. Törökországba menekül. 1852. máj. 6-án Pesten „in effigie" felakasztják. Az emigrációban Kossuth kíséretéhez tartozik, s vele együtt hagyja el Törökországot, de később visszatér, s mint Nuri efendi alezredesként szolgál a török hadseregben Ömer pasa mellett. Harcol a Krímben is. 1858-ban Aleppóba rendelik, azonban az odaúton az arabok megtámadják és hat golyóval megölik az Eufrátesz partján, egy Eldeir nevű falu mellett valamikor 1858. ápr. 6. előtt.[185]

Lukaszy László: (1819 Nyársardó–?) Magyar. A forradalom kitörésekor pirotechnikus. 1848. dec. tüzérhadnagy, 1849. márc. 24. főhadnagy a nagyváradi salétromfőző üzemnél. Májustól az 5. fél rakétaüteg parancsnoka, júliustól százados. 1856-ban Törökországban él.[186]

Magyar József: Közlegény. A sumlai tábor tagja. 1870-ben Burszában él.[187]

Mandl (Mandel) Ignác: Hadnagy, utóbb kapitány (?). Ahmed néven renegát. 1854-ben Karszban szolgál. 1856 óta tüzérkapitány a török hadseregben. Később mérnök a vasútnál. Török nőt vesz feleségül.[188]

Matta Ede: (1820. dec. 24. Nagyvárad–1896. nov. 14. Békés) Hadnagy, 1848. márc. 8. főhadnagy, majd százados a 27. honvédzászlóaljnál. Sumlán 1849-ben nőül veszi Bányai Júliát. 1851-ben Isztambulban házat bérelnek és szobánként adják ki. 1854-ben is Isztambulban tartózkodnak. Megfordulnak a Krímben, Izmirben és Cipruson, végül Kairóban telepednek le, ahol vendéglőt nyitnak, de szállodájuk két ízben is leég. Az emigráció szerint, felesége karizmatikus egyénisége mellett nem volt kérdéses, hogy ki a család feje. Neje 1883-ban bekövetkezett halála után hazatér. 1896-ban Békés községben lakik.[189]

Mátyás István: (1823. Borossebes–?) A szabadságharc előtt diák. Lovassági százados. 1854-ben török szolgálatban áll, 1860-ban belép az olaszországi magyar légióba számvevő őrmesterként. 1861. febr. hadnagy ugyanott. 1864-ben Magyarországon él.[190]

Megyessy Károly: Volt cs. kir. őrmester. 1848. júl. 23. hadnagyi rendfokozatban segédtiszt a jász-kiskun-kerületi nemzetőrzászlóaljnál, majd 1849. jún. 23. százados a hadügyminisztérium egyik osztályán. Isztambulban Rechberg osztrák követ azzal az ürüggyel, hogy pénze érkezett otthonról felcsalja a követségre, elzáratja és el akarja vitetni Ausztriába. Megyessy erre

---

[182] *Bona* 1988. 373. o.

[183] *Jánossy* 149. o.

[184] *Jánossy* 148. o.

[185] *F. Kiss* 560. o.; *Jánossy* 117. o.; Szemere 103. o.; HL Elítéltek; *Szalczer*nél József és Mehmed néven szerepel ezredesként: 352. o.; OSZKK Levelestár Lórody Eduárd–Szemere Bertalannak, 1851. szept. 29.; HL Personalia 87. *Kiss* (nemeskéri) család iratai. 11. cs.

[186] *Bona* 1988. 380. o.

[187] *Hajnal* 681. o.; *Frivaldszky*

[188] *Szalczer* 278., 352. o.; *Kertbeny* 1048. sz.

[189] *Bona* 1988. 397. o.; TL 1894. 2. sz., 1896. 4. sz.; *Jánossy* 148. o.; *Veress* I. k. 235. o.

[190] *Lukács* 1986. 344. o.; *Kertbeny* 1069. sz.

felvágja az ereit és meghal. Más források szerint azonban Franciaországba távozik, és ott tébolydába kerül; utóbb hazatér.[191]

Meiler ?: 1870-ben Isztambulban számvevő.[192]

Mester Ödön: Tábori gyógyszerész. 1850-ben Bukarestben van, 1857-ben Szilisztrán gyógyszerész.[193]

Mészáros László: Isztambulban hal meg.[194]

Mészáros ?: Tábori orvos. 1854-ben a dunai seregnél szolgál.[195]

*Móricz ?**: Emigráns magyar zsidó kereskedő Várnán a krími háború idején.

Muntyán István: (?–Isztambul) Őrmester. 1854-ben Várnán török szolgálatban áll. A krími háború után könyvelő Tóthfalusy Károly kocsmájában.[196]

Mustárdy ?: (?–1858 Bagdad) Eredeti neve De la Musch. Napóleon alatt katonaorvos, Magyarországon beleszeret egy magyar nőbe, s miatta megszökik a seregből. 1836-ban Kraszna megye fizikusa (orvosa). Fiaival együtt harcol a szabadságharcban. 1849. ápr. 30. hadnagy alorvossá nevezik ki a 35. honvédzászlóaljhoz. Bereg megyében is tevékenykedik. Emigrál, a török hadseregben törzsorvos lesz. 1858-ban Ömer pasával vonul az arabok és beduinok ellen. Lázongó arabok ölik meg Bagdadban.[197]

Nagy István: Honvéd hadnagy. 1851-ben Isztambulban kocsigyártó műhelyt nyit. 1854-ben Szilágyi Dániellel ő lehel új életet az isztambuli Magyar Egyletbe. 1854-ben szíjgyártó. 1859-ben belép az olaszországi magyar légióba. 1871-ben a new yorki Magyar Egyesület tagja. 1881-ben Bridgeportban is részt vesz a magyar egyesületi életben.[198]

Nagy József: Cseh Imre szolgája, urával együtt marad Isztambulban Kossuth távozta után.[199]

Nagy Károly: 1851-ben Isztambulban biliárdozásból él.[200]

Naher Ferdinánd: (1824. Frankfurt–?) Orvostanhallgató. 1848. dec. 8-án lép be a német légióba. 1849. ápr. 19. hadnagy a német légió 2. zászlóaljánál. Részt vett a zarándi harcokban. Jún. 22. főhadnagy a légió 2. és 3. zászlóaljából szerveződő 126. honvédzászlóaljnál. 1864-ben asztalos Drinápolyban.[201]

Niketics József: (Szekszárd–?) 1854-ben Isztambulban puskaműves mester.[202]

Nogel István: A szabadságharc előtt rovar-, és növénygyűjtő Kis-Ázsiában és a Kaukázusban a Magyar Nemzeti Múzeum alkalmazásában. A múzeumban a híres zoológus és botanikus Frivaldszky Imre veszi pártfogásába, és ő segíti hozzá, hogy távolabbi utakra indulhasson. 1841–1846 között a Balkánon és Kis-Ázsiában gyűjt, melynek történetét meg is írja. Ekkor megfordul Isztambulban, Burszában, a Krímben, a Kaukázus északi oldalán, majd Grúziában

---

191 *Bona* 1988. 405. o; *Kozma* III. k. 342. o.; ill. *Veress* I. k. 242. o.

192 *Frivaldszky*

193 *Kertbeny* 1095. sz.

194 *Kertbeny* 1101. sz.

195 *Jánossy* 150. o.

196 *Jánossy* 151. o.: itt Munglyan néven; *Szalczer* 354., 391. o.

197 *Szalczer* 289., 330., 393–395. o.; *Zétény* 180. o.

198 *Kozma* IV. k. 9. o.; *Ács* 94. o.; *Jánossy* 149. o.

199 *Veress* I. k. 218. o.

200 *Veress* I. k. 232. o.

201 *Bona* 1998 II. k. 561.o.; *Kozma* VI. k. 25. o.; *Kertbeny* 1172. sz.

202 *Jánossy* 148. o.; HL AVE; OSZKK Analekta 11.121.

és Örményországban. Burszában valószínűleg első magyarként megmássza a 2543 m magas Uludag (Kecsedag, Olümposz) hegyet. A Kaukázusban is több csúcsra jutot fel Moritz Wagner német természettudóssal, a müncheni egyetem tanárával. Még három évet tölt el a szultáni parkok kertészeként a török fővárosban. 1846. ápr. visszatér Magyarországra. 1849-ben hadnagy a szabadságharc hadseregében. A bukás után emigrál. Kertészsegéd a szultán kertjében. A krími hadiszállításokból Őrhalmi Józseffel együtt meggazdagodik, és piaci kertészetet nyitotnak. Később jószágigazgató lesz egy angolnál, majd Vecsera Albin osztrák követségi titkárnál. 1860-ban az Akadémia épületének felállítására nyolc aranyat, plusz egy húsz aranyat érő pályadíjösszeget küld. 1879. márc. 19-ről ismert egy Hermann Ottónak címzett levele, amelyben leírja az utóbbi években történt sáskajárásokat. Ekkor Izmir környékén, egy Theodor Buktazzi nevű ember birtokát kezeli. [203]

Oláh János: Huszárkáplár. A sumlai pasánál cselédeskedik. A krími háborút követően Isztambulban tartózkodik.[204]

Onága Péter (Antal): (1831 k. Radna–?) Román származású, jogot végez, majd ügyvédként dolgozik, végül a szabadságharc előtt írnok Belényesen. 1848. nov. belép az 55. honvédzászlóaljba. Őrmester, 1849. febr. 20-án Kossuth hadnagyi előléptetését kéri. 1850-ben Várnán egy görögnél szabóságot tanul. A keleti háborút követően Isztambulban tartózkodik.[205]

*Orosz Ferenc**: Honvéd őrmester, majd 1849. ápr. 26. hadnagy a 34. honvédzászlóaljnál. A forradalom előtt hangversenyezik, Isztambulban és Londonban is zenélésből él.[206]

Oroszdi (Orosdi) (1848-ig Schnabel) Adolf: (?–1878. márc. 19. Párizs) Ipari vállakozó. 1848. dec. 9. hadnagy Hadügyminisztérium Táborkari osztályán rajzolóként. Ápr. főhadnagy, a felső-magyarországi hadtest Lázár-dandárában, majd a Bulharyn-hadosztály segédtisztje. Vidinben Kossuth titkára és őrnagyi rangot kap. Török nyelvtant szerkeszt a Kormányzóval. Iszlamizál Ali efendi néven, s őrnagyi fizetést húz a törököktől. Ebből Galatában jól menő kereskedés nyit, összeköttetésben áll párizsi és londoni kereskedőházakkal.[207]

Oroszhegyi Józsa (Szabó József): (1822. máj. 24. Nagykolcs–1870. febr. 19. Buda) Székely eredetű, vagyontalan magyar nemesi származású család sarja. Anyja papnak szánja, több évet tölt papneveldében, de végül otthagyja. 1841-ben felutazik Pestre, ahol bekapcsolódik az egyetemi ifjak önképző és politikai mozgalmába. 1847-ben szigorló orvos Pesten, író, a Márciusi Ifjak egyike. 1848. ápr. a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban fogalmazó. 1848. dec. a fővárosban egy gerillacsapatot szervez, mellyel a Mátra vidékén sikeres rajtaütéseket hajt végre. 1849. jún. 2. honvéd őrnagy, a felső-magyarországi védsereg osztályparancsnoka. A szabadságharc leverése után bujkál, de 1851-ben elfogják és tíz évi várfogságra ítélik. 1856-ban kegyelmet kap. Leteszi az orvosi szigorlatot. Előbb Abrudbányán gyógyít, majd Bukarestben és más romániai városok kórházaiban dolgozik. Megfordul Törökországban a dobrudzsai tatárok között is. Az Oszmán Birodalomban katonaorvosként teljesít szolgálatot. Útiélményeiről sok beszámolót küld a hazai lapoknak. 1868-ban Ciprusról indul haza, de útközben szélütés éri, s összegyűjtött vagyonát elrabolják. Két hónapig az alexandriai francia kórházban ápolják, ám kívánságára elengedik. Minden fillér nélkül érkezik vissza, s teljes szegénységben él. A Rudas fürdőben nyer elhelyezést és gyógyítást.[208]

---

[203] MUL 282–283. o.; *Bernstein* 213. o.; *Veress* I. k. 227. o.; HL AVE; MTAK RAL 942/1860.; MTAK Ms. 270/169.

[204] *Szalczer* 355. o.

[205] *Bona* 1998. II. k. 603. o.; *Veress* I. k. 153. o.; *Szalczer* 355. o.: cipészetet tanult.

[206] *Kozma* V. k. 67. o.; *Szalczer* 30. o.

[207] *Bona* 1998. II. k. 609. o.; *Szalczer* 36., 390. o.: Isztambulban hal meg; *Kakuk* 54–56. o.; HL AVE; VÚ 1878. 12. sz., 1905. 9. sz.

[208] *Bona* 256. o.; MUL 289. o.; *Kozma* IV. k. 69. o.; *Kertbeny* 1215. sz.; *Fekete* 249. o.

*Országh Antal**: (1818–1878) 1848-ban hadapródként átáll az olaszokhoz, később honvéd főhadnagy. Isztambulban, majd 1858-ban Párizsban rajzoló és fényképész. Minisztériumi díjnokként öngyilkos lesz Magyarországon.[209]

Ottyan Péter: Közlegény. 1854-ben Várnán török szolgálatban áll.[210]

Őrhalmi József: Bihar megyei földbirtokos, megyei hivatalnok. A szabadságharc alatt hadnagy az 55. honvédzászlóaljban. Az emigrációban kitanulja az asztalos mesterséget. 1854-ben Isztambulban segédkertész a szultáni kertekben. A krími háborúban markotányos, ebből meggazdagodik, s piaci kertészetet nyit. A hatvanas években hazatér, és járási szolgabíró lesz. 1890 körül még él.[211]

Pap István: Közlegény. A krími háborúban markotányos. A háború után Isztambulban található.[212]

Pápafi (Papadopolus) Miklós: (1815. febr. 16. Pest–?) Görögkeleti vallású. 1830–1846 között közlegény a 32. gyalog-, ill. az 1. huszárezredben. 1848 őszén altiszt a 14. Lehel huszárezrednél. 1849. júl. 16. hadnagy és parancsőrtiszt. A világosi fegyverletételkor Komáromba menekül. 1849. szept. 13. Klapka főhadnaggyá nevezi ki. Török szolgálatba áll, részt vesz a krími háborúban. Az amerikai polgárháborúban százados. 1867-ben a pesti honvédegylet tagja. Pesten él az amerikai hadseregtől kapott nyugdíjából.[213]

Papp Fülöp: Kapitány. 1854-ben Ömer pasa seregében szolgál.[214]

Papp János: (1823. Szurdok–1892. júl. 4. Bár) Alsó iskoláját Szilágysomlyón végzi, a gimnáziumot Aradon és Kolozsváron, Egerben pedig jogot hallgat. Nagyváradon ügyvédi gyakorlatot szerez, majd a megyénél főjegyzői hivatalba kerül. 1848 nyarán Bihar megye mozgósított nemzetőrzászlóaljánál szolgál. 1848. nov. 1. őrmester az 55. honvédzászlóaljban, 1849. márc. 25. hadnagy. A vöröstoronyi csata után kerül Törökországba. Szulejmán efendi néven török kapitány. Isztambulban, majd Szíriában szolgál. Damaszkuszban Guyon segédtisztje és gyermekeinek nevelője lesz, akik számára történelemkönyvet is ír, mely ma az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonában van. Részt vesz a beduinok és kizilbasok elleni harcban. A krími háború idején Guyont Karszba kíséri, 1854-ben első osztályú lovaskapitány lesz, és Kohlman Josef tábornoktól dicsérő levelet kap. Ugyanebben az évben meghal a felesége Damaszkuszban. A török fővárosba utazik, s majd már csak mint markotányos tér vissza a hadszínterekre. 1856-ban otthagyja a hadsereget, s ezt követően amerikai állampolgárságot szerez. Feleségül vesz egy magyar nőt Isztambulban, aki ezért el is veszti állampolgárságát. Veress Sándorral beutazza Anatóliát, egy esetleges magyar kolonizáció céljából. Kereskedéssel foglalkozik: szatócsboltot nyit, amely azonban hamarosan veszteséges lesz. 1858-ban Pera főutcáján a Naum színházzal szemben nyit kávéházat, „Caffé dei Filharmonici" néven. 1859. jan. 1. a Magyar Egylet elnökévé választják. 1860-ban segítkezik az Olaszországba igyekvők ellátásában. 1861. jún. 12. elhagyja Törökországot, hogy Itáliába menjen, ahol előbb a magyar légió számvevő őrmestere, júl. 16. századosa, később hadbíró. 1861. jún. 18. és 1867. jan. 19. között a légió tagja. A kiegyezés évében tér haza. Anyanyelvén kívül latinul, oláhul, törökül, arabul, olaszul, franciául, angolul és németül tud. 1867 után a magyar királyi kúria irodaigazgatója. Agyvérzése után a Baranya megyei Bárra költözik. Emlékeit Szalczer Sándor jegyezte fel és rendezte sajtó alá.[215]

---

209 *Klapka* 613. o.; *Veress* II. k. 289. o.

210 *Jánossy* 151. o.

211 *Veress* I. k. 153. o.; *Jánossy* 148. o.; *Szalczer* 31., 312. o.: asztalos volt.

212 *Szalczer* 341., 354. o.

213 *Bona* 1998. II. k. 632. o.; *Kozma* IV. k. 93. o.; *Lukács* 1986 366. o.; *Kertbeny* 1249. sz.

214 *Jánossy* 150. o.

215 *Bona* 1998. II. k. 636. o.; *Szalczer* passim; történelemkönyve: *Pap János*: Rövid magyar történet. OSZKK Quart. Hung. 1975.; *Ács* 102. o.; *Lukács* 1986. 366., 438. o.; *Klapka* 613. o.; *Jánossy* 150. o.; TL 1893. 19. sz.

Papp Pál: (1827. dec. 17. Beznye–1908. dec. 18. Chiavari) Önkéntes, 1848. nov. az 55. honvédzászlóalj őrmestere, 1849. febr. 4-én hadnagya. A vöröstoronyi ütközet után kerül török földre. Ahmed efendi néven török százados lesz. 1854-ben a dunai hadseregnél szolgál. 1859-ben az olaszországi magyar légió tagja, s a villafrancai béke után modenai szolgálatba lép. 1866-ban a őrnagy az olasz hadseregben, az 1870-es években vezérezredes, 1895. márc. 12. vezérkari tábornok.[216]

Pech (Kádár ?) Sámuel: (?–1856. Bagdad) 1838 tól Simontornyán működik sebészként. Népfölkelő orvos. 1849. júl. 20. alorvos-főhadnagynak nevezik ki a 19. honvédzászlóaljhoz. Emigrálás után török szolgálatba lép. 1854-ben orvos az ázsiai török hadseregben.[217]

Pinczés (Keller) Lőrinc: (1809. Szentes–?) A szabadságharc alatt főhadnagy. 1849–1860 között török szolgálatban áll Oszmán néven őrnagyi rangban. Damaszkuszban állomásozik Szefer pasa alatt. A krími háborúban a kaukázusi fronton harcol a cserkeszek oldalán. 1860-ban belép az olaszországi magyar légióba századosi rangban. 1867. jan. 8-án szerel le. 1867-ben a pesti honvédegylet tagja.[218]

Piszárovits István: Altiszt. 1854-ben Isztambulban lovász. A krími háborúban markotányos. A háború után ismét a török fővárosban található.[219]

Pócz Ferenc: Honvéd hadnagy. 1851-ben a sumlai tábor tagja, majd Isztambulban egy francia orvos mellett lett mindenes: léggömböt, gyerekjátékokat, gyertyát és más dolgokat gyártanak. Az orvos családja tartja el, s teljesen hozzájuk köti az életét, soha el sem hagyja őket. 1854-ben Isztambulban nevelő. A krími háború után Párizsban él.[220]

Preiss Ede: Német származású. 1848. dec. 26. hadnagy a Szepességben. A nemzetőri, majd honvédüteg szervezője és parancsnoka. Később főhadnagy, 1849. márc. 3. tüzérszázados. Július közepétől a tiszai hadsereg tüzérparancsnoka. Törökországba menekül. 1858-ban nyoma veszik.[221]

Püspöki Károly: (1827. Beodra–?) A forradalom előtt szakács, és a honvédseregben is e mesterségét folytatja. 1854-ben Isztambulban szintén szakácsként él. 1857-ben Vámbéry Ármint ő kalauzolja először a török fővárosban. Még ugyanebben az évben hajószakácsnak szegődik. 1861 júliusától 1864 decemberéig tizedes az olaszországi magyar légióban.[222]

Rácz Jakab: Izraelita származású hadnagy. Renegát Musza efendi néven, majd leköszön és protestáns misszionárius lesz.[223]

Regelsberger Pál: Sebész főorvos, őrnagy (?). Ömer néven belép a török seregbe. 1851-ben Monasztirban állomásozik orvosőrnagyként. Később Damaszkuszban szolgál, nevezetes mastix (ánizspálinka) pusztító. 1864-ben Isztambulban tartózkodik.[224]

Reinhard József: Közlegény. A krími háború után Isztambulban tartózkodik.[225]

---

216 *Bona* 1998. II. k. 639. o.; *Szalczer* 352. o; *Jánossy* 150. o.; *Kozma* IV. k. 100. o.; *Új Tükör*,1981. márc. 15.

217 *Bernstein* 213. o.; *Jánossy* 150. o.; *Zétény* 186. o.; *Kertbeny* 1270. sz.

218 *Kozma* IV. k. 49. o.; *Szalczer* 116., 293., 353. o.; *Lukács* 1986. 439. o.; *Ács* 104. o.

219 *Jánossy* 149. o.; *Szalczer* 341., 355. o.

220 *Hajnal* 680. o.; *Veress* I. k. 228. o.; *Szalczer* 355. o.; *Jánossy* 149. o.: Poe néven; *Veress* II. k. 289. o.

221 *Bona* 1988. 486. o.; *Kertbeny* 1333. sz.

222 *Jánossy* 149. o.; *Veress* I. k. 235. o.; *Szalczer* 354. o.: itt József néven.; *Vámbéry* 117. és 121. o.; *Lukács* 1986. 373. o.; *Ács* 106. o.

223 *Szalczer* 352. o.

224 *Szalczer* 116–117. o.; *Hajnal* 896. o.; *Kertbeny* 1377. sz.; MTAK Ms. 4840/8.

225 *Szalczer* 354. o.

Reinhard Márton: (Bonchida–?) A forradalom előtt szolga. Alvadász az 1. vadászezredben. 1854-ben Isztambulban kocsis.[226]

Rényi (Srainer) Károly: Cs. kir. hadnagy. A szabadságharcban tüzér, mérnök. Isztambulban szobafestésből él. 1854-ben Burszában nyelvtanár. A krími háborúban tolmács, markotányoskodik is. Ekkor tűnik el, egyesek szerint öngyilkos lett. Kertbeny szerint azonban 1860-ban Garibaldi alatt szolgál, 1861-ben légiós őrnagy, egy évvel később Havasalföldön tartózkodik, 1863-ban pedig Torinóban.[227]

Robay Adolf: Orvos hadnagy, később, Ahmed néven, orvostábornok a török hadseregben.[228]

Roháts Samu: (1818. Miskolc–?) Csizmadiamesterséget tanul. 1837-ben közlegény, 1842-ben tizedes, 1846-ban szakaszvezető a 34. Porosz herceg gyalogezredben. 1848 októberében ezredével csatlakozik a honvédsereghez. Előbb őrmester, majd 1849. máj. 8. hadnagy alakulatánál, a 112. honvédzászlóaljnál. 1849. aug. 27. besorozzák a 49. gyalogezredhez, 1850. jún. 9-én azonban megszökik. Előbb egy fakereskedésben dolgozik Hercegovinában, majd Törökországban él. 1857-ben a Guyon-család inasa. A kiegyezéskor hazatér Miskolcra, ekkor a Borsod megyei honvédegylet tagja is.[229]

Rómer Endre: (1822. dec. 6. Bécs–?) Volt hadfi 1840-43 között az árkászoknál szolgál. Részt vesz az 1848 októberi bécsi forradalomban. Később Bem alatt az erdélyi hadseregben szolgál, a tüzérségnél – állítólag – hadnagy, illetve főhadnagyként. A fegyverletételkor kimenekül az Amerikai Egyesült Államokba. 1859-ben az olaszországi magyar légióban, 1860-ban Garibaldi alatt, 1861–1862-ben ismét a magyar légióban szolgál. Később Ömer néven török szolgálatba lép és a szultáni fegyvertár tüzérségi igazgatója lesz. 1878-ban leváltják beosztásából.[230]

Rosty István: (1817. Székesfehérvár–?) Birtokos nemes. Kilépett hadfi, földbirtokos gazdálkodó. 1848. szept. a Zrínyi-önkénteseknél százados. 1849. máj. 20. őrnagy, osztályparancsnok az 1. vadászezrednél. 1849 és 1853 között Törökországban él emigrációban. Ezt követően hazatér és ismét gazdálkodó lesz. 1860-ban Fejér megyében Madarász József híve; a képviselőválasztásoknál mint kortes és szélsőséges izgató tűnik ki. 1861-ben Fejér megye főszolgabírája. Kossuth rokona.[231]

*Rupprecht Ede**: Honvéd főhadnagy.[232]

*Ruprecht Sándor**: (1825. Modor–1903. Uo.) Német származású. 1845-től önkéntes, 1847-től őrvezető a 23., 1848. júl. 1-jétől a 2. Sándor cár nevét viselő gyalogezredben. 1848 nyarán részt vesz a délvidéki harcokban, októberben ezrede 2. zászlóaljával átlép a honvédseregbe. 1849. jan. hadnagy; a fegyverletételkor százados alakulatánál, ill. a 107. honvédzászlóaljban. Törökországba emigrál, majd onnan az USA-ba távozik. Az 1880-as években hazatér. 1890-ben Modrán él; írnok, később gazdálkodó.[233]

Ruska József: (Nagykároly–?) A szabadságharc alatt a szatmári 27. honvédzászlóalj, ill. a 88. honvédzászlóalj hadnagya. 1851-ben Burszában bodnársegéd. 1854-ben Isztambulban kádár. A krími háborúban markotányos, majd utána borkereskedő a török fővárosban, amellyel azonban

---

[226] *Jánossy* 149. o.; TL 1893. 13. sz.

[227] *Kertbeny* 1391. sz.; *Jánossy* 151. o.

[228] *Szalczer* 351. o.

[229] *Bona* 1999. III. k. 49. o.; *Kozma* V. k. 243. o.; *Splény* II. k. 315., 341. o.; *Mikár* 21. o.

[230] *Bona* 1999. III. k. 52. o.; *Szalczer* 293. o., *Ács* 109. o.; *Lukács* 1986. 445. o.

[231] *Bona* 284. o.; *Kozma* V. k. 250. o.

[232] *Bona* 1999. III. k. 70. o.; *Kozma* IV. k. 264. o.; *Hajnal* 680. o.

[233] *Bona* 1988. 515–516. o.

nem boldogul. 1859-ben hadnagy az olaszországi magyar légióban. 1870-ben (?) Isztambulban kulcsár.[234]

Sárvári Ignác: 1870-ben Burszában asztalos.[235]

Scheidenberg József: Cs. kir. százados. A szabadságharc alatt utász őrnagy. Táhir efendi néven őrnagyi rangban belép a török hadseregbe. Először Damaszkuszban szolgál mint Guyon segédje. A krími háborúban Ömer pasa háziorvosa, utána leköszön és vasúti mérnökként él. Isztambulban vagy Izmirben hal meg.[236]

Schenk Alajos: Altiszt. Belép a török hadseregbe. 1854-ben Isztambulban tartózkodik.[237]

Schneider Antal: (1816. Temesvár–1897. Budapest ?) Moravicai orvos. A tiszántúli önkéntes seregnél hat hónapon keresztül orvoskapitány. Több ízben kémkedik is. 1849. febr. 11. kinevezik hadnagy alorvosnak, majd ápr.12. százados főorvosnak a 72. honvédzászlóaljhoz. Bem hadtestének orvosfőnöke alezredesi rangban. Török szolgálatba lép Hüszejn néven. 1849-től öt évig Szíriában szolgál törzsorvosként. Bem háziorvosa. Ő őrizte a legendás tábornok halotti leplét. A krími háború idején részt vesz Karsz védelmében, s ezért a Medzsidi érdemrenddel tüntik ki. 1860-ban az MTA épületének építésére egy aranyat küld. 1861-ben Korfun tartózkodik, majd Isztambulban, ahol egy politikai szélhámos miatt elveszíti vagyonát és beosztását, amiért is az olaszországi magyar légióba távozik, ahol 1866-ban orvoskari ezredes. Aleppóban feleségül veszi Czauner Franciskát. Négy gyermekük születik Törökországban. 1868-ban és 1890-ben a budapesti honvédegylet tagja. Itthon harmadosztályú érdemjeles ezredes-törzsorvosként szerepel. Nyugállományú olasz orvosezredesként hal meg, valószínűleg Budapesten.[238]

Schnell (Serényi) Alajos: (?–Nagyvárad) Honvéd főhadnagy. A krími háborúban markotányos. Amnesztiával tér haza és vaskereskedést nyit Nagyváradon. 1867-ben a Bihar megyei honvédegylet tagja. Az 1870-es években hal meg.[239]

Schwarzenberg-Sondershausen (1848–49-ben Bátorffy), Karl br.: Belga származású; hadi szolgálatát szülőhazájában kezdi, de hamarosan átlép az osztrák seregbe és tizenöt évig szolgál egy huszárezredben. Ekkor szereti meg a magyarokat, s a szabadságharc elején át is áll, magyarosítva a nevét. 1848. szept. 1. százados a Hunyadi önkéntes csapat lovasságánál. 1849. jan. 31. alszázados az 5. Radetzky huszárezredben és parancsőrtiszt Perczel tábornok mellett. Ápr. 1. főszázados. Aug. 6. Besenyőnél súlyosan megsebesül és fogságba esik. Gyógyulása után megszökik. Belgrádba, majd Törökországba menekül, és belép a török hadseregbe Emin néven. 1851-ben Monasztirban állomásozik Ömer alatt. Isztambulban lovardát nyit, ahol több huszártisztet is foglalkoztat. 1854-ben Karszban szolgál Guyon alatt. Vitézségéért megkapja a Medzsidi rendjel harmadik osztályát. 1857-ben Isztambulban él. 1864-ben ezredes.[240]

Seres Lajos: Közlegény. 1854-ben Isztambulban szolga.[241]

Silbertleitner Jakab: Bányász, honvéd főhadnagy, mérnökkari tiszt. 1846-ban az osztrák kormány küldi a Porta kérésére Törökországba. A szabadságharc hírére 1848-ban hazasiet. 1854-ben

---

[234] *Bona* 1999. III. k. 71. o.; OSZKK Analekta 11.121.; *Veress* I. k. 201., II. k. 164. o.; *Ács* 110. o.; *Jánossy* 149. o.: Puska József néven.; *Frivaldszky*

[235] *Frivaldszky*

[236] *Szalczer* 117., 211., 352. o; *Kertbeny* 1546. sz.; *Jánossy* 114., 150. o.: Scheintenberg néven.

[237] *Jánossy* 149. o.

[238] *Klapka* 617. o.; *Ács* 112. o.; *Kertbeny* 1475. sz.; *Szalczer* 450. o.; MTAK RAL 942/1860.; *Mikár* 35. o.; *Mikár* 1891. 62. o.; *Zétény* 202. o.

[239] *Szalczer* 340. 354. o.; *Mikár* 19. o.

[240] *Bona* 1988. 537. o.; *Szalczer* 278. o.; *Kertbeny* 110. sz.; *Kozma* VI. k. 107. o.; MTAK Ms. 4840/8.; *Orbán* 122. o.; HL Personalia 87. *Kiss* (nemeskéri) család iratai. 11. cs.

[241] *Jánossy* 149. o.

Isztambulban tartózkodik. A krími háborút követően bérelt földön gazdálkodik, sikertelenül. Később a török fővárosban mérnök.[242]

Sipos György: Karánsebesi sótiszt. Őrmester. A sumlai táborban kaszinót nyit. A tábor feloszlatása után Fuád pasa kertésze lesz Kanlidzsán. 1860-ban az Akadémia épületének felállításához egy arannyal járul hozzá. Feltehetőleg Fuád halála után Iszmail egyiptomi alkirály kertésze lesz. A Kairóban 1868. márc. 15-én alakult magyar egylet elnöke. 1870-ben és 1874-ben is hazalátogat. 1877-ben megpróbálja feltámasztani az egyleti életet, sikertelenül. Fia tovább folytatja apja mesterségét Egyiptomban, azonban anyanyelvén már nem tud. Az egyiptomi idegengyűlölet egyre erőszakosabb megnyilvánulásait követően (1882) sokan elhagyták az országot. Ekkor tűnik el Sipos is.[243]

Sóvári Adolf: Altiszt. 1854-ben Ázsiában földműves, a Dercsényi-kolónia tagja.[244]

Spitzer ?: Honvéd. 1849 után Törökországban szabó. Ömer pasa táborában tengődik mint foltozó és pecséttisztító varga. A magyarok gyűjtést rendeznek neki, felöltöztetik, és Ömer elé viszik, akinek elnyeri támogatását. A krími háború idején olyan okiratot kap tőle, amellyel korlátlanul vásárolhat marhát egész Törökországban. Ebből tetemes vagyonra tesz szert. 1864-ben kereskedő Bagdadban.[245]

Splény Lajos br.: (1817. szept. 27. Pest–1860. jan. 13. Isztambul) Főnemesi származású magyar birtokos. Apja cs. kir. altábornagy, ő maga is 1839-től főszázados. Már 19 éves korában nemzeti és radikális nézetei miatt konfliktusai támadnak ezredében. 1847 telén egyéni szabadságot kér, Itáliába utazik, de előtte Pozsonyban megismerkedik Kossuthtal, és ígéretet tesz neki, hogy tudósítja őt az itáliai nemzeti mozgalmak felől. 1848 dec. címzetes ezredes, a magyar kormány megbízottja a szárd királyi kormánynál. 1849. márc. végén vagy ápr. elején Splényt küldik követnek Isztambulba, ahol ápr. 25-ig tartózkodik. Először Nyugat-Európába megy emigrációba, s csak 1851-ben érkezik meg Isztambulba. Hamarosan Damaszkuszban, illetve a közelében lévő Adra nevű faluban él sógora, Guyon támogatásásból. Felveszi az iszlám vallást Hajdar néven, hogy feleségül vehessen egy török nőt. Egy vámhivatalban dolgozik. Hasisszenvedélye miatt a neje hamarosan elhagyja őt. Beáll dervisnek, Isztambulba kerül, majd 1853-ban bejárja Párizst, Londont, de aztán visszatér szeretett szenvedélye és dervisei közé. 1855-ben engedelmet kér a hazatérésre, amelyet azonban elutasítanak. Guyon halála után az emigráció tartja el, de mindenét a kábítószerre költi. Ennek rabjaként hal meg. Szolgája is a hasisélvezet áldozata lesz.[246]

Stab Simon: Izraelita származású hadnagy. Damaszkuszban is szolgál. Előbb Ömer pasánál civil alkalmazott Szulejmán efendi néven. A krími háborúban Lord Raglan[247] első tolmácsa, végigszolgálja a háborút. 1856. dec. az isztambuli magyar protetánsok presbiteri tagnak választják meg. Később Isztambulban főkonzul az argentin nagykövetségen. Francia, angol, orosz, török nyelven beszél, valószínűleg a német mellett.[248]

Stein, Maximilian br.: (1814. ápr. 13. Bécs–1858. Isztambul) Kis vagyonú főnemesi származású, apja cs. kir. altábornagy, a bárói cím megszerzője. A bécsi hadmérnöki akadémián tanul, 1831-től hadfi, 1845-től főszázados a mérnökkarnál, Pétervárad várerődítési igazgatója. 1848 nyarán részt vesz a délvidéki harcokban, többször vezérkari főnök különböző seregtesteknél. 1849.

---

[242] *Jánossy* 149. o.; *Szalczer* 369. o.; *Veress* I. k. 236. o.; II. k. 163. o.

[243] *Jánossy* 149. o.; *Gaboda* 121–130. o.; MTAK RAL 942/1860.

[244] *Jánossy* 151. o.

[245] *Szalczer* 342. o.; *Kertbeny* 1544. sz.

[246] *Bona* 350. o.; *Szalczer* 175–181., 211. o.; MTAK Ms. 4841/1.

[247] Raglan, Fitzroy James Henry Somerset, Lord: (1788–1855) Angol tábornok a Krímben harcoló angol csapatok főparancsnoka. (*Roberts* 358. o.)

[248] PEIL 1866. 1407–1410. o.; *Szalczer* 115., 339., 353. o.; *Veress* II. k. 7. o.

márc. 13. honvéd ezredes, a Honvédelmi Minisztérium táborkari osztályának a főnöke. 1849. okt. 28. Kossuth Vidinben tábornokká lépteti elő. Vagyonát teljesen elveszíti, s mivel csak a katonáskodáshoz ért, még Vidinben iszlamizál és beáll a török hadseregbe Ferhád néven, ahol szintén tábornoki rangot kap. Többnyire szír területen szolgál. Az emigránsok többsége kerüli őt vitatott forradalmi tevékenysége miatt. A krími háború előtt a török tüzériskola igazgatója. A háború idején szélesebb körű felhatalmazással a kaukázusi frontra küldik, de Guyon és szűkebb környezete osztrák bérencnek minősíti, és bevádolja Isztambulban. Steinnek vissza kell térnie, de 1854-től a török hadügyminisztériumban a vezérkar másodfőnöke lesz. Később Guyon elismeri képességeit, de megmarad vele szemben a bizalmatlanság. A török állapotokat kissé élesebben megítélő iroménytervezete miatt letartóztatják, összes iratát elkobozzák, s haditörvényszék elé állítják. Valószínűleg mérgezésben hal meg Isztambulban.[249]

Suhajda Pál: A szabadságharc alatt alorvos. Törzsorvos Damaszkuszban. 1867-ben az Arad megyei honvédegylet tagja.[250]

Suszter ?: A Krímben tolmács.[251]

Szabó József: (1829.–1859. jan. 10. Isztambul) Egykori iskolamester. Őrmester a szabadságharc hadseregében. 1854-ben Isztambulban kovács. A krími háborúban markotányos. Alkoholistaként hal meg.[252]

Szacsvay Elek: (1828. Nagyvárad–?) Joggyakornok. 1848. nov. a nagyváradi 55. honvédzászlóalj katonája, részt vesz az erdélyi harcokban. 1849. márc. 25. hadnagy, júl. 20. a cári csapatok a Havasalföldre szorítják alakulatával, a törökök előtt teszik le a fegyvert. 1850. jan. 26. a sumlai menekülttábor lakója. A krími háború után Isztambulban tartózkodik. Később hazatér és jegyző lesz Sarkadon.[253]

Szalánczy Domokos: (1829. Örményszékes–1892. Uo.) Joggyakornok. 1849. márc. 11. Nagyszebenben beáll a 14/3. határőrezredhez. Erdélyben, majd a Délvidéken harcol. 1849. máj. 19. tizedesként III. osztályú katonai érdemjellel tüntetik ki. Állítása szerint júliusban hadnagy lett alakulatánál, a 78. honvédzászlóaljban. 1850. jan. 26. a sumlai menekülttáborban tartózkodik. Később pék Isztambulban. Angol szolgálatban részt vesz a krími háborúban, illetve markotányoskodik. 1861-ben hazatér. Gazdálkodó, majd a kiegyezés után járásbíró lesz.[254]

Szalánci Sándor: Hadnagy. 1854-ben Isztambulban pincér.[255]

Szarka László: (1823.–1863. Bukarest) Székely származású ügyvéd. Főhadnagy, hadbíró a 78. honvédzászlóaljnál. 1854-ben Várnán cipész. A krími háborúban markotányos. Bukarestben hal meg alkoholmérgezésben.[256]

Szász József, gyéresi: (1816. Nagyvárad–?) 1833–1838-ban hadfi tizedes a 39. sz. Dom Miguel gyalogezredben. 1848. nov. 11. hadnagy a 27. honvédzászlóaljnál. Később főhadnagy, majd 1849. febr. 4. százados. A krími háborúban markotányos. Később hazatér, gazdatiszt lesz, még 1861 előtt meghal[257]

---

[249] *Bona* 297. o.; *Szalczer* 351. o.; *Borsovay*; *Klapka* 437–456. o.; *Jánossy* 150. o.; *Lukács* 115. o.

[250] *Szalczer* 170. o.; *Mikár* 189. o.

[251] *Veress* II. k. 255. o.

[252] FPT; *Kertbeny* 1602. sz.; *Jánossy* 149. o.; *Szalczer* 337., 354. o.; *Veress* I. k. 229. o.

[253] *Bona* 1999. III. k. 220. o.; *Szalczer* 354. o.

[254] *Bona* 1999. III. k. 224. o.; *Kozma* V. k. 22. o.; *Szalczer* 341. o.; Veres I. k. 234. o.

[255] *Jánossy* 149. o.

[256] *Bona* 1999. III. k. 234. o.; *Kertbeny* 1625. sz.; *Jánossy* 151. o.; *Szalczer* 337., 340. o.

[257] *Bona* 1988. 571. o.; *Kozma* V. k. 35. o.; *Szalczer* 341. o.

Szász ?: Bányász, százados a szabadságharc alatt. 1851-ben Monasztirban Murád néven kapitány a török seregben, ahol Ömer pasa segédtisztje és kedvence. 1854-ben Isztambulban tartózkodik.[258]

Székely János: Altiszt. 1854-ben Isztambulban kovács. A török hadseregben is szolgál.[259]

Székely Károly: Altiszt. 1854-ben Isztambulban szolga.[260]

Szilágyi Dániel: (1830. Hajdúhadház–1885. nov. 22. Isztambul) Apja Szilágyi János hadházi református lelkész és író. Tanulmányait először Hajdúböszörményben kezdi, majd Debrecenben teológiát hallgat, ahol egy osztályba jár Veress Sándorral. A szabadságharc alatt a Császár-huszároknál altiszt, majd az utolsó napokban őrmesterből előléptetik hadnaggyá. A sumlai tábor tagja. Várnán cseléd egy görög kereskedőnél, de emellett mint teherhordó szolga is dolgozik. Közben intenzíven tanulja a török nyelvet; társai számára már ekkor egy nyelvtant szerkeszt. 1851-ben már az angol konzulnál szolgál, majd hamarosan Isztambulba kerül házi inasként. Lovász lesz egy porosz katonatisztnél, akinek a schleswig-holsteini származású szakácsnéját († 1881) veszi el feleségül. Mestere a török nyelvnek: nemcsak az emigránsok, hanem egyes európai követségi tagok is nála kezdik a nyelvtanulást. Arabul és perzsául is megtanul, törökből, fordít, valamint angol, francia, német és magyar (pl. Petőfit) műveket ültet át törökre. 1854-ben az isztambuli Magyar Egylet választmányának a tagja, a protestáns hitközség tanítója. A krími háború idején tolmács, egy angol ezredest is tanít, aki kieszközli számára az elsőrangú tolmács címet a hadseregben. Szilágyi azonban csak másodrangúnak tekintette magát és nem fogadja ezt el. Egy tiszti kantint vezetve gazdagodik meg, s könyvesboltot vesz. 1860-ban a Magyar Tudományos Akadémia épületének felállítására a családja nevében négy aranyat küld, és ő szervezi az isztambuli emigráció tagjai között a gyűjtést. Két évvel később ötven török könyvet adományoz az MTA számára. Jó barátja Szilády Áron, akit 1856-ban kalauzol Isztambulban, segíti nyelvtanulását, s a későbbiekben több török kéziratot is küld neki Kun Albert emigráns kereskedővel. (Kettőt sikerült is azonosítani a Szilády-hagyatékból: Számi és Sákir történeti műveit.) Fiainak patrónusa is Szilády lett. 1863-ban családját Magyarországra küldi. Isztambulban (a Pera negyedben, a Timoni utca 5-ben) könyvkereskedőként él, és sok keleti ritkaságot gyűjt össze, köztük több olyan művet is, amelyet a neves oszmanista, Joseph Hammer-Purgstall sem ismert. Elsősorban magyar vonatkozású műveket szerez be, de az egyéb történeti anyagokat, a régi török irodalmi alkotásokat is vásárolja. Levelezésben áll Thallóczy Lajossal is, akinek 2128 sornyi bosnyákokra vonatkozó török forrásrészletet, valamint más témákat, többek között a Bocskai-koronáról szóló Pecsevi-részletet fordít le a halála előtti években. Írni és kiadni szándékozik egy török nyelvkönyvet francia, német s más nyelveken, valamint egy török nyelvű számviteli-pénzügyigazgatási munkát. Elsőként figyelt fel a Törökországban lappangó Corvinákra. A Tanzimat, a török reformkor legjelentősebb alakjaival, Sinászival és Dzsevdet pasával, is kapcsolatba kerül. Valójában nem is a kereskedésből él meg, hanem nyelvórák adásából és török ügyvédeskedésből. Halála után a Konstantinápolyi Magyar Egylet emel neki síroszlopot a feriköji protestáns temetőben. Hagyatéka legértékesebb részét az MTA vásárolja meg, létrehozva belőle a 438 kódexből álló „Collectio Szilagyianá”-t, amely ma is a Keleti Könyvtár egyik legértékesebb gyűjteménye.[261]

---

[258] *Jánossy* 149. o.; MTAK Ms. 4840/8.

[259] *Jánossy* 149. o.

[260] Uo.

[261] RNL XVII. k. 606. o.; MÉL II. k. 774. o.; PNL XV. k. 692. o.; *Veress* 153. o.: tévesen Bocskai-huszárnak tekinti, 164., 171., 229. o.; *Orbán* 123. o.; *Kúnos* 21–24. o.; *Vámbéry* 1887. 203–206. o.; *Bognár* 15. o.; TL 1894. 18. sz.; VÚ 1862. 298. o.; MTAK RAL 942/1860., Ms. 4450/225., Ms. 4450/259., Ms. 4450/260., RAL 557/1886., RAL 1131/1885., Ms. 4450/257., RAL 110/1886., Ms. 4450/263., K801. 1887/1., *Rónay* II. k. 200–204. o.; *Szinnyei* XIII. k. 885. hasáb.; *Vámbéry* 124–125. o.; VÚ 1883. 18. sz., 1886. 2. sz.; *Koós* 1890. II. k. 407. o.; OSZKK Fond XI/954.; FPT; *Magyar Könyvszemle*, 1923. 278–281. o.; *Petőfi Népe*, 1958. XII. 9.; *Ipolyi* 45. o.

Szilágyi József: (1826. Nagykároly–?) Honvéd őrmester a 17. zászlóaljban. 1854-ben Isztambulban a török hadseregben szolgál. Belép az olaszországi magyar légióba. 1862. okt. 19-én visszatér Magyarországra.[262]

Szilassy ?: Gyógyszerész. Részt vesz a krími háborúban.[263]

Takács István: Altiszt. 1854-ben Isztambulban gépész.[264]

Takács József: Honvéd altiszt. 1851-ben Isztambulban Veress Sándor műhelyében dolgozik. Örmény nőt vesz el feleségül. A krími háborúban markotányos. 1859-ben az olaszországi magyar légió tagja. 1861-ben hadnagy ugyanott. Egy évvel később leszerel és hazatér.[265]

Tar Mihály: Honvéd főhadnagy. 1850-ben a sumlai tábor tagja. Isztambulban házaló orvos, kuruzsló.[266]

Taschler József: (1815. Pozsony–?) 1848 decemberétől Pozsonyi néven is szerepel. Polgári születésű, gimnáziumot végez. 1832-től önkéntes az 59. cs. kir. gyalogezredben, 1838-tól hadnagy, két évvel később főhadnagy a 6. huszárezredben. 1844-ben áthelyezik a 14. határőrezredhez. 1849. jan. 20. főszázados és századparancsnok a 15. Mátyás huszárezredben a magyarok oldalán az erdélyi hadszíntéren. A bukás után belép a török hadseregbe, ahol 14 évig szolgál. A krími háború idején török ezredes. 1853-ban Vanba vezénylik lovasezredével. Ekkor érkezik meg neje Magyarországról, akit a következő évben eltaszít magától. 1865-ben hazatér, halálra ítélik, de kegyelmet kap. A kiegyezés idején hivatalnok Bécsben.[267]

Tatár János: Altiszt. Szolgál a török hadseregben. 1854-ben Isztambulban szolga.[268]

Tiszay Dániel: (1829 k. Torda–1877. Debrecen) Debreceni diák. 1848. nov. az 55. honvédzászlóalj katonája, részt vesz az erdélyi harcokban. Őrmester, majd 1849. ápr. 11. hadnagy. Júl. 20. a cári csapatok a Havasalföldre szorítják, alakulatával a törökök előtt teszik le a fegyvert. 1849. dec. 11. és 1850. jan. 26. között a sumlai menekülttáborban tartózkodik, majd Várnán pincérkedik egy kávéházban, s közben Szilágyi Dániellel együtt napszámosként dolgozik. Később Fuád pasánál lesz kertész. Részt vesz az anatóliai kolonizációs kísérletben 1853-ban, Dercsényivel ő tart ki a legtovább a vállalkozásban. 1859-ben Philippolisból hazatér. 1867-ben a Hajdú-kerület honvédegyletének a tagja. Később a Debrecen c. újság szerkesztője, Debrecen város tanácsnoka.[269]

Tolnai János: (1836. Ireg–?) Honvéd, majd tizedes, 1849-ben hadnagy a hódmezővásárhelyi újonctelepen, később a 130. honvédzászlóaljnál. Törökországba emigrál, Resid efendi néven belép a török hadseregbe. 1853-ban Guyon hadsegédje Damaszkuszban. Rész vesz az ottani sörfőzde létrehozásában, majd a többiekkel együtt Bejrútban próbálkozik ugyanebben az iparban öt évig. A krími háborúban markotányos. 1859-ben belép az olaszországi magyar légióba, 1860-ban Garibaldi alatt szolgál, majd a légió újjáalakulásakor ismét belép annak szervezetébe. 1860 és 1862 között százados.[270]

---

262 *Jánossy* 149. o.; *Ács* 123. o.; *Kertbeny* 1666. sz.

263 *Szalczer* 295. o.

264 *Jánossy* 149. o.

265 *Veress* I. k. 227. o.; *Szalczer* 341., 351. o.; *Ács* 126. o.

266 *Bona* 1999. III. k. 319. o.; *Hajnal* 680. o.; *Veress*. I. k. 235. o.

267 *Bona* 1988. 598. o.; *Klapka* 620. és 428. o.; *Szalczer* 230. o.; *Jánossy* 150. o.

268 *Jánossy* 149. o.

269 *Bona* 1999. III. k. 346. o.; *Veress* I. k. 153., 164., 305. o.; *Szalczer* 330., 354. o.; *Jánossy* 151. o.; *Kozma* V. k.158. o.; VÚ 1877. 39. sz.; *Mikár* 49. o.

270 *Kozma* V. k. 161. o.; *Szalczer* 353. o.; *Ács* 130. o.; *Lukács* 1986. 446. o.

Tóth Márton: Honvéd közlegény. Kapus Jánosékkal együtt Bejrútban sörfőzdét nyit. 1861-ben belép az olaszországi magyar légióba. Betegség miatt Salerno mellett hal meg.[271]

Tóthfalusy Károly: (?–Isztambul) Erdélyi származású. Altiszt, kezdetben báró Gerámb néven él az emigrációban. Vendéglőt nyit Isztambulban. A krími háborúban markotányos. Később az isztambuli „Hotel de Pest" tulajdonosa. 1860-ban családjával együtt öt aranyat küld az MTA épületének felállításához. 1878-ban a San Stefanó-i békekötés alatt ő élelmezi az orosz delegációt. Az 1870-es évek végén hal meg. Vendéglője, melyet felesége, illetve mostohafiai vezetnek tovább 1898 körül még működött. Az Isztambulba utazó tudósok többsége is náluk száll meg.[272]

Tüköry Lajos: (1830. szept. 9. Körösladány–1860. jún. 6. Palermo) A szabadságharc előtt jurátus. Bihar megyei nemzetőr. 1848. nov. az 55. honvédzászlóaljban szolgál. Őrmester, majd 1849. márc. 25. hadnagy. A vöröstoronyi csatát követően kerül Törökországba. Szelim aga néven török szolgálatba lép, Bemmel együtt Aleppóba kerül. Damaszkuszban a 3. török lovasezredben szolgál. 1854-ben Ömer pasa seregében első osztályú lovaskapitány. A kaukázusi harcokban Guyon, majd Kmety segédtisztje. 1855-ben Karsznál a „nap hőse", karja megsebesül, megkapja a Medzsidi rendjelet. 1856-ban Kmety segédtisztje. 1859-ben Itáliában Garibaldi légiójának a tagja, olasz ezredes. Palermo hőse, annak bevételénél esik el. Maga Garibaldi mond felette gyászbeszédet.[273]

Türr István: (1825. aug. 11. Baja–1908. máj. 3. Budapest) 1848-ban káplár az 52. Ferenc Károly gyalogezredben, egy évvel később hadnagy Lombardiában. Az elsők között áll át Piemont oldalára harminckilenc katonájával, majd később még negyvenhárman csatlakoznak hozzá. Ebből alakul meg az első olaszországi magyar légió. A fegyverszünet után csapatát gyalog Svájcon át Badenba vezeti, ahol részt vesznek a forradalmi eseményekben. Ezt követően továbbra is gyalog Párizsba, majd Strassbourgon át Torinóba menetel. Az 1853. évi milánói felkelés előkészítésében tanúsított tevékenysége miatt ismét felhívja magára Bécs figyelmét. A krími háborúban angol alattvalóként szolgál ezredesi rangban. 1855. nov. 1. egykori tiszttársai Bukarestben lefogják, majd Brassóba hurcolják és haditörvényszék elé állítják. Halálra ítélik, de Viktória angol királynő nyomására ezt örökös száműzetésre változtatják és Korfu szigetére szállítják. Szerepet vállal a cserkesz háborúban is. Olasz tábornok Garibaldi alatt, részt vesz az első szicíliai partraszállásban, Palermo bevételénél és a volturnoi csatában. 1867-ben hazatér, és a Földmívelésügyi Minisztérium vízügyi osztályán főmérnök. Az ő elgondolását követve épül meg 1870-ben a Dunát és a Tiszát összekötő Ferenc-csatorna, valamint 1871–1875 között a sztapár-újvidéki Ferenc József-csatorna. 1876-ban részt vesz a Panama-csatorna útvonalának kitűzésére szervezett expedícióban. Nevéhez fűződik a korinthoszi-csatorna megépítésének a terve is.[274]

Udvarnoky ?: Kapitány. 1851–1854-ben Monasztirban Ömer pasa alatt szolgál, mint Musztafa ezredes. A krími háborúban Ardahant védelmezi.[275]

Vágner Károly: Altiszt. 1854-ben Isztambulban kávézós.[276]

Várady Albert: A krími háborút követően amnesztiával tér haza.[277]

---

[271] *Szalczer* 310–311. o., ugyanakkor 355. o.: Izmirben halt meg.; *Ács* 131. o.

[272] *Kertbeny* 1749. sz.; *Szalczer* 353., 393. o.; *Veress* I. k. 236. o.; MTAK RAL 942/1860.; *Vértesi* 232. o.; *Kőváry* 78. o. Valószínűleg megegyezik azzal a Geránd Károllyal, aki a sumlai névjegyzékben szerepel. *Hajnal* 680. o.

[273] *Bona* 1999. III. k. 383. o.; *Jánossy* 150. o.; *Klapka* 620. o.; *Szalczer* 263. o.; *Ács* 132. o.; *Kertbeny* 1762. sz.; *Szilády Áron*: Nemere. *Magyar Nyelv,* 1910. 456–459. o.; VÚ 1914. 3. sz.

[274] *Ács* 132–135. o.; MUL 394. o.; *Jánossy* 149. o.; *Lukács* 1995. 101–107. o.

[275] *Szalczer* 352., 398. o.; *Jánossy* 150. o.; HL AVE; MTAK Ms. 4840/8.

[276] *Jánossy* 149. o.

[277] *Szalczer* 355. o.

Várady József: (1826.–1854. ápr. 27. Sepsiszentgyörgy) A forradalom előtt jogász. A szabadságharcban a huszároknál szolgál. Törökországba emigrál. 1854-ben a Makk-féle összeesküvés kapcsán Erdélyben elfogják és felakasztják.[278]

Varga István: Közlegény. 1854-ben Isztambulban szolga.[279]

Végh Ferenc: (?–1850.) A szabadságharc után török földre menekül. Egy kocsmai verekedés során emigránstársai agyonverik Sumla környékén.[280]

Velits Károly, lászlófalvi: (1823. márc. 23. Torda–?) Gyógyszerésztanfolyamot és Bécsben műszaki főiskolát végez. 1845-től apja mellett gyógyszerész Tordán. 1848. szept. a torda-aranyosszéki önkéntes nemzetőrzászlóalj századosa. Az erdélyi hadszíntéren harcol. 1849. júl. a 2. honvéd vadászezred századparancsnoka. A fegyverletételt követően előbb Pesten bujkál, majd 1851. ápr. 18-án Pancsován, Belgrádon, Albánián és Szalonikin keresztül érkezik meg Isztambulba. Belép a török hadseregbe, ahonnan három hónap után, mint állományon felüli tiszt, kilép. Eközben már egy Lodermann nevű svájci gyógszerésznél dolgozik, akinek hamarosan társa is lesz. Keleti gyógyszerek és olajfélék exportjával foglalkoznak. 1852. júl. 7. megkapja a rendes latin rája jogot Törökországban. Orbán Balázs báró testvérét veszi el feleségül Isztambulban. A svájci nemsokára otthagyja a céget, amelynek irányítása teljesen Velits kezébe kerül. Galatában a (ma is létező) Jükszek Kaldirim utcában nyit patikát, ahová az egész üzletet áthelyezi „Velits & Compagnie" néven. A krími háború előtt a helyi magyar protestáns hitközség gondnoka. 1862. júl. 10. hazaindul Magyarországra. Ekkor unokatestvérének, Czakó Jánosnak (Czakó Zsigmond drámaíró öccse, a Lloyd gőzhajó-társaság ottani főügynöke) adja át az üzletet. Neves keleti madár-, rovar- és növénygyűjteménye volt, melyből nagyobb részt az Erdélyi Múzeumnak adományoz. Több magyar tudóst ő kalauzol a török fővárosban. 1867-ben a torda-aranyosszéki, 1890-ben a Torda megyei honvédegylet tagja. 1896-ban Magyarfátrán gazdálkodik. Velics Antal (1855–1915) orientalista rokona. Visszaemlékezései a Történelmi Lapokban jelennek meg.[281]

Veress Sándor: (1828. dec. 3. Sarkad–1884. okt. 27. Bukarest) A forradalom előtt a debreceni kollégium jurátus hallgatója. 1848 őszén Szilágysomlyón lép be a szabadságharc hadseregébe. Először a Dobozy István féle szabadcsapatban harcol, majd átlép az önkéntes bihari 27. zászlóaljba. Kétszer is eléri a hadnagyi rangot, melynek körülményeit azonban nem ismerjük. 1849. aug. 23. a mehádiai csatát követően kerül török földre. A sumlai tábor után Várnába megy, ahol kitanulja a szabóságot. 1851-ben Burszában dolgozik új szakmájában. Több társával együtt megmássza az Uludag nevezetű hegyet (vö. Nogel István). Vesselényi Józseffel, Várady Józseffel együtt Gemlikbe utazik, hogy Kossuthtal együtt Amerikába távozzanak, azonban a Kormányzó lebeszéli őket erről, mondván: itt van rájuk szükség. Hamarosan Isztambulba megy dolgozni. 1853-ban Balogh Lajossal együtt meglátogatja a rövid életű és kicsi anatóliai magyar kolóniát. A krími háborúban tíz napig Lyons admirális stábjánál tolmács, s ezután markotányos. Az itt megkeresett pénzből 1856-ban gazdálkodó Tulcsán Dercsényivel és egy Márton nevű legénnyel együtt. Ezt a tevélenységet a kedvezőtlen körülmények és sorscsapások miatt kénytelenek felszámolni. Közben 1857-ben társul Asztalfi Kristóffal és Hágen Ignáccal egy bútorkereskedés létrehozására. Itt megtanulja a támlásságot is, de a nem túl prosperáló üzletet otthagyja. Párizsba utazik, hogy mérnöki dipolomát szerezzen, azonban a túl magas tandíj miatt Londonban kezdi meg és fejezi be tanulmányait. 1859-ben az itáliai események hatására Olaszországba indul. Egy balesetben Lyon felé a vonaton elveszti két ujját. Részt vesz a magyar légió megalakulásában. 1859. jún. 17. százados, még ebben az évben, a légió első feloszlatásakor Isztambulba, majd Bukarestbe utazik, ahol

---

[278] TL 1893. 19.sz.

[279] *Jánossy* 149. o.

[280] *Szalczer* 129. o.

[281] *Bona* 1988. 639. o.: tévesen 1890-ben Kolozs megyeinek írja, vö. *Mikár* 1890. 318. o.; TL 1894. 18. sz., 20–21. sz., 1895. 5–6.sz., 9. sz., 16–17. sz.; *Jánossy* 149. o.; *Mikár* 134. o.; *Nagy* 12. k. 134. o.

egy tél alatt Várady Ádámmal és Hámory Edével magtanulnak románul. Végül ott telepedik le, mint földmérő mérnök. Nyugati képzettsége, tudása és módszerei egyedülállóak a térségben, így igen keresett szakemberré válik. 1860-ban Obrenovics szerb herceg vele méreti fel birtokát. Ezt követően a Stirbeg hercegi család, majd a dúsgazdag Lahovári família bízza meg hasonló munkával, sőt I. Károly román király is Veressel méreti fel szinajai uradalmait. Romániában ő honosítja meg a háromszögelési és tagosítási rendszer szerinti felmérést. A hetvenes évek elején ő jelöli ki a Craiova és Turnu-Szeverin közötti első olténiai vasúti pálya helyét. A Bukaresti Magyar Társulat tiszteletbeli elnöke, az Osztrák-Magyar Egylet alelnöke, a bukaresti református egyház főgondnoka. 1881-ben a magyar–román jóviszony ápolásáért román koronarenddel tüntetik ki, amellyel lovagi cím is járt. Több ismeretterjesztő cikket ír; értekezik a csillagászatról, valamint a Tisza-szabályozásról is. Rudolf trónörökös levélben kéri fel „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben" c. munkában való részvételre, amelyet azonban halála megakadályoz. Anyanyelvén kívül törökül, németül, angolul, olaszul és románul beszél. Hét gyermeke születik, ebből négy éri meg a felnőtt kort. Az ő fia Veress Endre (1868–1953) történész és Veress Ferenc (1877–?) orvos, egyetemi tanár. Emlékirata a törökországi emigráció történetének egyik legfontosabb forrása. Nyughelye a bukaresti Grivica utcai magyar temetőben található.[282]

(Élesdi) Vesselényi József: (1830–1858. febr. 28. Isztambul) Diák. 1848. nov. az 55. honvédzászlóalj katonája. Hadnagy, a vöröstoronyi csata után kerül török földre. A sumlai tábor tagja. 1850-ben Várnán kitanulja a szabómesterséget. 1851-ben megmássza Bursza mellett az Uludag hegyet. Kossuth beszéli le róla, hogy Amerikába távozzon. 1854-ben Burszában szabó. A krími háború idején tolmács, majd bútorkereskedő Veressnél. A nagy campói temetőben temetik el, mai sírhelye a feriköji protestáns temetőben található.[283]

Wawrik (később: Vavrek) János: (1817. Erdőbénye–?) A forradalom kitörésekor mérnök Pécsett. 1848 őszén hadnagy a helyben alakuló nemzetőrségi tüzérütegnél. Később főhadnagy ugyanitt. A tavaszi hadjárat alatt mérnökkari százados Kohlmann mellett. 1849 nyarán a komáromi várparancsnoksági iroda vezetője. A vár feladása után Törökországba emigrál, majd 1850-ben New Yorkba távozik, ahol tőkehiány miatt találmányait eladogatja. Hamarosan visszatér Isztambulba, ahol alkalmi munkákból, de főleg szobafestésből él meg. 1854-ben is itt tartózkodik. 1859-ben Genovában belép a magyar légióba. 1860-ban mérnökkari százados az olasz hadseregben, majd 1860–1862 között ismét a légió tagja és a törzskarnál százados. A légió nápolyi képviselője. Tagja a torinói magyar komiténak. Részt vesz az al-dunai fegyverszállításokban. 1867 után hazatér, és mérnökként dolgozik. 1867-ben a Zólyom megyei honvédegylet tagja.[284]

Wepler, August Ludwig: (1820. jan. 16. Kassel–1862. nov. 21. Bagdad) Német nemesi származású, anyai ágon Haynau unokaöccse. A cs. kir. seregben szolgál. Júliustól az 1. huszárezred alszázadosaként rész vesz a délvidéki harcokban. 1849. júl. 27. őrnagy a 12. huszárezredben, 1849. aug. 16. ezredes. Emigrál, Tevfik bej néven ezredes a török hadseregben. 1854-ben az ázsiai török seregben szolgál. Később tábornok; a beduinok elleni harcban esik el.[285]

---

[282] *Veress* passim; *Koós* 1894.; *Beke* – inkább esszészerű, rengeteg *Veress*-idézettel és ismétléssel, ugyanúgy, mint; *Beke* 1995.; MÉL II. k. 988. o.; *Ács* 142. o.

[283] *Kozma* V. k. 262. o.; *Hajnal* 680. o.; FPT; *Kertbeny* 1841. sz.; *Veress* I. k. 153., 171., 219., II. k. 254. o.; a sírhelyekre lásd Kun Albertet.

[284] *Bona* 1988. 656. o.; *Ács* 140. o.; *Lukács* 1986. 446. o.; *Kozma* V. k. 245. o.; *Jánossy* 149. o.; *Mikár* 111. o.

[285] *Bona* 335. o.; *Jánossy* 150. o.

FORRÁSJELÖLÉSEK ÉS RÖVIDÍTÉSEK

Ács	*Ács Tivadar*: A magyar légionisták életrajzgyűjteménye. In: Magyarok és a Risorgimento. Budapest, 1961.
Ács 1940.	*Ács Tivadar*: Akik elvándoroltak. Budapest, 1940.
Ács: A száműzöttek.	*Ács Tivadar*: A száműzöttek. Fiala János 1848–49-i honvédalezredes emlékiratai az emigrációból.
Ágoston	*Ágoston Gábor*: Menekültkérdés törökhonban. Rubicon, 1995. 1–2. sz.
Beke	*Beke György*: Veress Sándor tolla és körzője. Bukarest, 1976.
Beke 1995.	*Beke György*: Veress Sándor a Kossuth-emigráció Mikes Kelemenje. In: Sokágú életfa. (Szíj Rezső emlékkötet.) Budapest, 1995.
Bernstein	*Dr. Bernstein Béla*: A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók. 2. átdolg. kiadás. Budapest, 1939.
Berzeviczy	*Berzeviczy Albert*: Az abszolutizmus kora Magyarországon. 1849–1865. I–III. k. Budapest, 1922.
BH	*Budapesi Hírlap*
Blana	*Blana Szilárd*: Egy magyar emigráns törökországi élményei. *Pesti Hírlap*, 1882. 146., 148–150., 217., 226., 233., 235–237. sz.
Bognár	*Bognár Zoltán*: Szilády Áron. Budapest, 1987.
Bona	*Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Budapest, 1983.
Bona 1988.	*Bona Gábor*: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988.
Bona 1998.	*Bona Gábor*: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k. Budapest, 1998.
Bona 1999.	*Bona Gábor*: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. III. k. Budapest, 1999.
Borsovay	*Borsovay Géza*: Fuit. *Magyarország,* 1907. XII. 30.
Csillag	*Csillag István*: Kálazdy Mór törzsorvos az 1848/49-es szabadságharcban. In: Magyar Izraeliták Országos Képviselete Évkönyve. (Szerk. *Schreiber Sándor.*) 1981/82. Budapest, 1982.
Dancs	*Dancs Lajos*: Töredékek tízéves emigrationalis élményeimből. Nagyszőllős, 1890.
Dudás	*Dudás Ödön*: A magyar hadsereg tisztikara. OSZKK Fol. Hung. 1368.
EI	The Encyclopaedia of Islam. New Edition. Leiden–London, 1965.
Fehér	*Fehér Géza*: Isztambul és környéke. 3., átdolg. kiadás. Budapest, 1982.
Fekete	*Fekete Lajos*: Magyar orvosi írók életrajzgyűjteménye. OSZKK Quart. Hung. 1837.
F. Kiss	*F. Kiss Erzsébet*: Az 1848–49-es magyar minisztériumok. Budapest, 1987.
FL	*Fővárosi Lapok*
FPT	Feriköji Protestáns Temető, Isztambul. Fotódokumentáció.
Frank	*Frank Tibor*: Egy emigráns alakváltásai. Zerffi Gusztáv pályaképe. 1820–1892. Budapest, 1985.
Frivaldszky	*Frivaldszky Imre* törökországi naplója. 1870. OSZKK Fond 224/12.
Gaboda	*Gaboda Péter*: Egy egyiptomi szobor(gyűjtemény) útvonalának történeti tanulságai. *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts*. *A Szépművészeti Múzeum Közleményei,* Budapest,1995.

Göyünc	*Göyünc, Nejat*: 1849 Macar mültecileri ve bunlarin Kütahya ve Halep'te yerlestirilmeleri ile ilgili talimatlar. In: Türk-Macar kültür münasebetleri isigi altinda II. Rákóczi Ferenc ve Macar mültecileri. Istanbul, 1976.
Gulyás	*Gulyás Pál*: Magyar írók élete és munkái. II. k. Reprint. Budapest, 1993.
Hajnal	*Hajnal István*: A Kossuth-emigráció Törökországban. Budapest, 1927.
Heller	*Heller, Mihail*: Az Orosz Birodalom története. In: Orosz történelem I. Budapest, 1996.
Hermann	*Hermann Róbert*: Műfajok és tendenciák az 1848–49-es polgári memoárirodalomban. *Századok,* 1994. 1. sz.
HL	Hadtörténelmi Levéltár
HL AVE	HL Bach-kori gyűjtemény. Alfabetisches Verzeichniss der Emigranten.
HL Elítéltek	HL 1848–49-ik évi Szabadság harcz következtében Magyar és Erdély Országban elítélt foglyoknak névsora.
Ipolyi	*Ipolyi Arnold*: Gr. Prokesch-Osten Antal emlékezete és Mátyás király könyvtára maradványainak fölfedezése. In: Értekezések a történelmi tudományok köréből. VI. Budapest, 1878.
Jancsovics	*Jancsovics István*: Kirándulás Isztambolba az 1863-dik év april havában. Pest, 1864.
Jánossy	*Jánossy*, *Dénes*: Die Ungarische Emigration und der Krieg im Orient. Budapest, 1939.
Kakuk	*Kakuk Zsuzsa*: Kossuth kéziratai a török nyelvről. Budapest, 1967.
Karpat	*Karpat, Kemal H.:* Kossuth Törökországban: a magyar menekültek szerepe az Oszmán Birodalom modernizálásában. *Keletkutatás,* 1989. tavasz.
Kempelen	*Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. III. k. Budapest, 1912.
Kertbeny	*Kertbeny, K. M.*: Alfabetische Namensliste Ungrischer Emigration 1848–1864. Brüssel und Leipzig, 1864.
Kirzioglu M. Fahrettin	*Kirzioglu M. Fahrettin*: 1855 Kars zaferi. Istanbul, 1955.
Klapka	*Klapka György*: Emlékeimből. Budapest, 1986.
Koós	*Koós Ferencz*: Életem és emlékeim. 1828–1890. I–II. k. Brassó, 1890.
Koós 1894.	*Koós Ferencz*: Emlékezés Veress Sándorra. Kolozsvár, 1894.
Kovács	*Kovács Endre*: Bem József. Budapest, 1954.
Kozma	*Kozma György*: Az 1848–49-i magyar szabadságharc szereplőinek lexikona. I–VI. k. OSZKK Fol. Hung. 2092.
Kőváry	*Kőváry Béla (Ali efendi):* Utazásom Törökországban a Görög-szigeteken és Szerbiában. Nagykanizsa, 1878.
Kúnos	Collectio Szilágyiana. *Kúnos Ignácz* jelentése a Szilágyi féle török kéziratgyűjteményről. *Akadémiai Értesítő*, 1892. I. 25.
Lukács	*Lukács Lajos*: A magyar politikai emigráció 1849–1867. Budapest, 1984.
Lukács 1986.	*Lukács Lajos*: Az olaszországi magyar légió története és anyakönyvei 1860–1867. Budapest, 1986.
Lukács 1995.	*Lukács Lajos*: Türr István halálra ítélése és az angol diplomácia 1855/56-ban. *Hadtörténelmi Közlemények,* 1995. 1. sz.
MÉL	Magyar Életrajzi Lexikon I–II. k. 2. kiad. (Főszerk. *Kenyeres Ágnes*.) Budapest, 1982.
Mikár	*Mikár Zsigmond*: Honvéd schematismus, vagyis az 1848/49-i honvédseregből 1868-ban még életben volt főtisztek névkönyve. Pest, 1870.
Mikár 1891.	*Mikár Zsigmond*: Az 1848–49-diki honvédseregnek 1890-ben még életben volt tagjairól. Budapest, 1891.
Márkus	*Márkus László*: Guyon Richárd. Budapest, 1955.
MUL	Magyar utazók lexikona. (Szerk. *Balázs Dénes*.) Budapest, 1993.

MTAK	Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára
Nagy	*Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 12. k. Pest, 1865.
Nagy Sándor	*Nagy Sándor:* Háromszék önvédelmi harca 1848–49. Kolozsvár. 1896.
Necatigil	*Necatigil, Behcet*: Edebiyatimizda isimler sözlügü. Istanbul, 1985.
Orbán	*Orbán Balázs*: Sztambultól Szejkéig.Válogatott írások. Debrecen, 1990.
OSZKK	Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára
PNL	A Pallas Nagy Lexikona. Budapest.
PEIL	*Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*
Refik	*Refik, Ahmed:* Türkijede müldedziler meseleri. Istanbol, 1926. (Ism. Fekete Lajos *Levéltári Közlemények*, 1927.)
RNL	Révai Nagy Lexikona. Budapest, 1925.
Roberts	*Roberts, Martin*: Európa története. 1789–1914. Az ipari forradalom és a liberalizmus kora. Budapest, 1992.
Rónay	*Rónay Jácint*: Naplótöredék. Hetven év reményei és csalódása. Nyomtatott kéziratul 10 példányban. I–VIII. k. (Pozsony)
Somlyói Tóth	*Somlyói Tóth Tibor*: Diplomácia és emigráció „Kossuthiana". Budapest, 1985.
Splény	*Splény Béla* emlékiratai. I–II. k. (A szöveget közreadja és válogatta *Kendi Mária*.) Budapest, 1984.
Szalczer	*Szalczer Sándor*: Magyar emigránsok Törökországban 1849–1861. Pécs, 1893.
Szinnyei	*Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. Reprint. Budapest, 1980–1981.
TL	Történelmi Lapok
Vámbéry	*Vámbéry Ármin*: Küzdelmeim. Budapest, 1905.
Vámbéry 1887.	*Vámbéry Ármin* jelentése Szilágyi Dániel kéziratok s nyomtatványokból álló gyűjteményéből. *A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője*, XX. (1886) Budapest, 1887.
Veress	*Veress Sándor*: A magyar emigratio a Keleten. I–II. k. Budapest, 1879.
Vértesi	*Vértesi Károly*: Konstantinápoly. Útirajzok. Budapest, 1902.
VÚ	*Vasárnapi Újság*
Zétény	*Zétény Győző*: A magyar szabadságharc honvédorvosai. Budapest, 1948.

György Csorba

THE HISTORY OF THE 1848-1849 HUNGARIAN EXILE IN THE OTTOMAN EMPIRE

Summary

The study deals with the refugees of the 1848-1849 War of Independence (with the exception of the Poles) who remained in the Ottoman Empire even after Governor Lajos Kossuth and his retinue have left for the United States in September 1851; in particular with those who lived there for shorter or longer time or – mostly during the years of the Crimean War of 1854-1855 – entered into Ottoman service. The first part treats the formation of the Hungarian exile in the Ottoman Empire, gives a short history of the period which preceeded Kossuth's leaving and recites the living conditions, sources of livelihood, organizations of the refugees as well as their influence upon the Ottoman Reform Movement, the Tanzimat. The second part is a biographical lexicon of 265 persons, based upon published sources (memoires, letters, pieces of news and Vienna espionage reports, etc.).

György Csorba

L'HISTOIRE DE L'EMIGRATION HONGROISE DE TURQUIE EN 1848-1849

Résumé

L'essai s'occupe des réfugiés (exceptés les Polonais) de la guerre d'indépendance hongroise de 1848-1849 qui sont restés en Turquie après le départ du gouverneur Lajos Kossuth et la suite aux États Unis (septembre de 1851), vivaient un certain temps en Turquie, et étaient à un temps – pour la plupart à l'époque de la guerre de Crimée entre la Russie et la Turquie en 1854-1855 – dans le service des Turcs. Dans la première partie nous présentons la formation de l'émigration hongroise en Turquie, son histoire courte jusq'au départ de Kossuth, puis nous présentons les conditions de vie générales, les possibilités d'existence, les organismes des réfugiés qui sont restés en Turquie, ainsi que leur influence sur le Tanzimat: sur la formation du mouvement de réforme de Turquie et sur la culture turque. La deuxième partie contient en forme encyclopédique les données biographiques de 265 émigrés dont les noms sont connus, surtout à la base des sources publiées (mémoires, lettres, article de presse de l'époque, rapportes d'espion de Vienne, etc.) et à l base de la bibliographie de la question.

György Csorba

DIE GESCHICHTE DER 1848-49-ER UNGARISCHEN EMIGRATION IN DER TÜRKEI

Resumee

Die Studie beschäftigt sich mit den Flüchtlingen der 1848-49-er ungarischen Revolution (mit Ausnahme der Polen), die auch nach der Übersiedlung von Kossuth und seinem Gefolge in die USA (September 1851) in der Türkei geblieben sind, für kürzere-längere Zeit dort gelebt, beziehungsweise irgendeinmal – vor allem im 1854-55-er russisch-türkischem Krieg – in der Türkei gedient haben. In der Einleitung werden die Entstehung der türkischen Emigration, ihre Gescichte bis zur Abreise Kossuths, die Verhältnisse der in der Türkei gebliebenen Flüchtlinge, ihre Lebenslage, ihre Fortkommesnmöglichkeiten, ihre Organisationen, beziehungsweise ihre Auswirkung auf den Tanzimat (die türkische Reformbewegung) und auf die Entwicklung der türkischen Kultur skizziert. Der zweite Teil beinhaltet die biographischen Daten 265 namentlich bekannter Emigranten in lexikalischer Form. Diese sind vor allem den erschienenen Quellen (Memoiren, Briefe, Zeitungsmeldungen der Zeit, Meldungen wiener Spione, usw.) und der Fachliteratur entnommen.

Дьёрдь Чорба

ИСТОРИЯ ТУРЕЦКОЙ ЭМИГРАЦИИ ВЕНГРОВ В 1848-1849 ГОДАХ

Резюме

Статья посвящена судьбе тех венгерских беженцев, участников борьбы за свободу 1848-1849 годов, (за исключением польских бойцов), которые остались в Турции после отъзда правителя Лайоша Кошшута и его сопровождающих в Соединенные Штаты Америки, и которые жили в Турции более или менеее продолжительное время, а затем когда-то, главным образом в период русско-турецкой крымской войны в 1854-1855 годах вступили на военную службу в турецкую армию. В вводной части работы автор описывает образование венгерской эмиграции в Турции, дает краткую историческую справку о жизни эмигрантов до отъезда Кошшута в Америку, показывает общие отношения внутри эмигрантов-венгров в Турции, условия их жизни, возможности выживания, характеризует их организации, а также анализирует влияние венгерских эмигрантов на реформистское движение в Турции Танцимат и на складывание турецкой культуры. Вторая часть работы, – опираясь главным образом на изданные источники (мемуары, письма, современные газетные статьи, доклады венских шпионов и т.д.) и специальную литературу, содержит биографические данные известных эмигрантов (265 человек), размещая их в форме лексикона.